

Právo a bezpečnost

OBSAH

PRÁVO A BEZPEČNOST, ČÍSLO 3, ROČNÍK 2025

Editorial

Zdeněk Koudelka

Je hlavou státu prezident či předseda Ústavního soudu? 5

Články

Dávid Židek

Vplyv rozhodovania ESLP na ústavný poriadok Slovenska s dôrazom na garanciu spravodlivého procesu odzrkadlenú v nezaujatosti sudcu 6

Karel Marek, Leopold Skoruša

K rozhodčímu řízení 19

Petr Kolman

K daňové uznatelnosti úroků z dluhopisů 29

Radoslav Ivančík

Zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie v tieni vnútorných nezhôd 33

Miloslav Kala

Evropské dotace: nástroj rozvoje, či symbol zmaru? 48

Bartosz Stachowiak

Vodíková ekonomika v kontextu energetické bezpečnosti Polska 54

Dagmar Kostrhůnová

Připravenost Jihomoravského kraje na mimořádné události 67

Recenze

Zdeněk Koudelka

Petr Rožňák: Politologie pro všechny: svět v pohybu, politika v proměně 73

Petr Rožňák

Radoslav Ivančík, Pavel Nečas: Hybridné hrozby: Bezpečnostná výzva pre demokratické spoločnosti 75

Petr Kolman

Ivo Telec: Právo z osmdesátek aneb Oldies 78

Nekrolog

Zdeněk Koudelka

Jiří Pernes 4. 7. 1948 - 21. 5. 2025 80

CONTENT

LAW AND SECURITY, ISSUE 3, YEAR 2025

Editorial

Zdeněk Koudelka

Is the head of state the president or the chairman of the Constitutional Court? 5

Articles

Dávid Židek

The constitutional guarantee of a fair trial reflected in the impartiality of the judge in the context of the case law of the ECHR. 6

Karel Marek, Leopold Skoruša

To the arbitration proceedings 19

Petr Kolman

Public Law Under the Microscope – On the Tax Deductibility of Bond Interest 29

Radoslav Ivančík

Foreign and security policy of the European Union in the shadow of internal disagreements 33

Miloslav Kala

European subsidies: a development tool or a symbol of destruction? 48

Bartosz Stachowiak

The idea of a hydrogen economy in the context energy security of Poland 54

Dagmar Kostrhůnová

Emergency preparedness of the South Moravian Region 67

Review

Zdeněk Koudelka

Petr Rožňák: Political Science for Everyone: A World in Motion, Politics in Transformation 73

Petr Rožňák

Radoslav Ivančík, Pavel Nečas: Hybrid Threats: A Security Challenge for Democratic Societies 75

Petr Kolman

Ivo Telec: Law from the Eighties or Oldies 78

Obituary

Zdeněk Koudelka

George Pernes 4.7.1948 – 21.5.2025 80

EDITORIAL

JE HLAVOU STÁTU PREZIDENT ČI PŘEDSEDA ÚSTAVNÍHO SOUDU?

Po přijetí zákona o platu představitelů státu roku 1995, měl nejvyšší plat prezident (69 000 Kč) a na druhém místě byli vrcholní představitelé částí státní moci – předsedové vlády, komor Parlamentu a Ústavního soudu (55 700 Kč). Předseda Nejvyššího soudu měl plat jak prezident Nejvyššího kontrolního úřadu (48 000) a ministr jako ústavní soudce (36 500 Kč). Byla jedna platová základna.

Soudci si vysoudili zvláštní platovou základnu, proto je situace jiná. V lednu 2026 má nejvyšší plat předseda Ústavního soudu 399 400 Kč, pak je prezident republiky (383 200 Kč). Ústavní soudci mají vyšší plat (283 700 Kč) než ministři (219 300 Kč), předsedové nejvyšších soudů s 344 300 Kč za sebou nechávají premiéra s předsedy sněmoven (308 700 Kč) i prezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu (266 100 Kč). Soudce krajského soudu s 21 roky praxe má 214 900 Kč, soudce okresního soudu se stejnou praxí se 191 400 Kč předstihuje poslanec s jeho 115 000 Kč.

Platová preference soudců nad jinými popírá ústavní normu, že prezident je hlava státu. Ústavní soud do této pozice platově instaloval svého předsedu. Je popřen princip vyvažování jednotlivých částí státní moci. Návrh na zmrazení platů představitelů státu do roku 2030 to prohloubí. Vztahy mezi jednotlivými mocemi ve státě mají být vyvážené, včetně platů. Poslanec nemá mít výrazně méně než okresní soudce. Prezident Nejvyššího kontrolního úřadu nemá mít méně než vrchní státní zástupce. Členové vlády, Parlamentu i Nejvyššího kontrolního úřadu jsou nezbytní pro demokratický stát. Z asi 5 000 osob placených dle zákona o platu představitelů státu je přes 4 200 soudců a státních zástupců, kterým se platy nezmrazí, protože si ústavní soudci na platy šáhnout nenechají.

Řešením je jednotná platová základna, vázaná na platový medián – nejčastější plat v národním hospodářství, a pravidlo, že nejvyšší plat má hlava státu a představitelé jednotlivých mocí mají platy srovnatelné. Platy by měl upravit ústavní zákon, což zaručí stabilitu. Neuděláme-li to, poroste platová preference soudců a neústavní platové ponížení jiných představitelů státu.

Zdeněk Koudelka

Předseda Redakční rady

VPLYV ROZHODOVANIA EŠP NA ÚSTAVNÝ PORIADOK SLOVENSKA S DÔRAZOM NA GARANCIU SPRAVODLIVÉHO PROCESU ODZRKADLENÚ V NEZAUJATOSTI SUDCU

Dávid Židek

1. ÚVOD

Plynutím času sa prirodzene vyvíjajú (sprísňujú) aj ústavné požiadavky reflektujúce elementárne princípy demokratického právneho štátu¹. Výnimkou nie je ani veľmi špecifická súčasť práva na spravodlivý proces, ktorou je kvalitatívna požiadavka na nestrannosť a nezaújatosť konajúceho sudcu. V poslednom období (práve s ohľadom na presah judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej tiež „EŠP“)) dochádza v aplikačnej praxi k situáciám, kedy tieto rozhodnutia svojou intenzitou (a ústavnou invazívnosťou) disponujú potenciálom paralyzovať plynulé fungovanie súdneho aparátu. Absurdne vysoko nastavované požiadavky na nezaújatosť sudcu tak v mnohých prípadoch ignorujú historicko-ústavný vývoj v tejto oblasti a nerešpektujú ani rokmi zaužívanú výrokovú kultúru súdov jednotlivých krajín. (Nie len) Slovenská republika tak v súčasnosti čelí zásadnej výzve v podobe systematických nepriamych (interpretačných) modifikácii ústavno-právneho rámca skrz rozhodnutia EŠP. Vo svojej podstate sa tak opätovne dostávame k prastarej masťo-kovovej otázke prednosti práva Európskej únie pred ústavným právnym poriadkom členského štátu, ktorú bude nevyhnutné temporálne raz a navždy vyriešiť². Ako interpretovať „nestrannosť a nezaújatosť“ u sudcu? Aká je hranica medzi (prirodzenou) ľudskosťou a (neželanou, kvantifikovateľnou) nestrannosťou resp. nezaújatosťou? Aký vplyv má judikatúra EŠP na výklad ústavných garancií Slovenskej republiky? Odpovede aj na tieto otázky sa pokúsim poskytnúť v nasledujúcich častiach príspevku.

2. POŽIADAVKA „NESTRANNOSTI A NEZAUJATOSTI“ SUDCU

Dodržiujúc tradičnú štruktúru sa javí vhodným, ešte pred prechodom do jadra príspevku, predostrieť samotné chápanie pojmov „nestrannosť“ a „nezaújatosť“ súdu personifikovaných v osobe sudcu deklarovaných najmä jednotiacim európskym prvkom reflektovanom v článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. *In medias res* je potrebné uviesť, že uvedené pojmy sú síce veľmi podobné a v aplikačnej praxi sa vo svojej vzájomnej spojitosti aj požívajú, ide o odlišné pojmy.

¹ V tomto kontexte možno odkázať na zásadu neznižovania štandardu ľudských práv resp. zásadu progresívneho vývoja ľudských práv. K tomu pozri napríklad: FOLTIN, Martin. Morálno-normatívne zdôvodnenie ľudských práv. *Filozofia*, 2021, roč. 76, č. 1, s. 46–58 alebo VORDERMAYER-RIEMER, Markus. Progressivity and Non-Regression in International Human Rights Law: Going Up on the Escalator. In: *Non-Regression in International Environmental Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

² Žiada sa odkázať na aktuálnu novelu Ústavy Slovenskej republiky č. 255/2025 Z. z., ktorou sa zaviedla „zvrchovanosť vo veciach národnej identity“ v konkrétnych oblastiach, ktorú možno interpretovať ako možnú odpoveď na túto otázku.

Nestrannosť je potrebné chápať ako absenciu straníckosti a to v zmysle absencie predsudku sudcu k stranám konania (príkladom existencie straníckosti (absencie nestrannosti) sudcu v konaní je existencia jeho preferencií (alebo naopak určitej averzie) voči jednej zo strán konania.³⁴ Nezaujatosť predstavuje oveľa komplexnejšiu zložku (vlastnosť), pričom práve s ohľadom na zameranie príspevku sa v jeho ďalších častiach budeme venovať tejto požiadavke ako neoddeliteľnej súčasť ústavného práva na spravodlivý proces zakotveného v článkoch 46 ods. 1 a tiež 141 ods. 1 Ústavy Slovenska. Práve tieto články priznávajú právo domáhať sa práva na nezávislom a nestrannom súde, čo v sebe zahŕňa aj právo na nestranného (a ako poukážeme aj nezaujatého) sudcu.⁵

Ešte predtým, ako by bolo možné prejsť na vymedzenie pojmu „nezaujatosť“, je potrebné uviesť, že pozornosti hodnou skutočnosťou je absencia vymedzenia tohto pojmu v ústavnom poriadku Slovenskej republiky (v úzkom chápaní reprezentovanom Ústavou SR č. 460/1992 Zb.). Už spomínané články 46 a 141 pracujú výlučne s pojmami „nestrannosť“ a „nezávislosť“, avšak pojem „nezaujatosť“ je pojmom ústavne neznámym (k jeho infiltrácii došlo podzákonnými právnymi predpismi, v ktorých sa tento pojem objavuje ale z pohľadu derogačnej sily do úvahy prichádza najmä rozhodovacia činnosť ESLP, na ktorú reflektoval aj Ústavný súd SR). Ide tak o celkom zjavný príklad prežarovania judikatúry ESLP do ústavného poriadku Slovenskej republiky v podobe (prinajmenšom interpretačnej) modifikácie existujúceho ústavnoprávneho rámca. Práve z uvedeného dôvodu je potrebné venovať vymedzeniu tohto pojmu väčší priestor.

Podľa ustálenej rozhodovacej činnosti súdnych autorít možno pozitívnym spôsobom výkladu uviesť, že zaujatosť sudcu je potrebné chápať ako stav, kedy je sudca osobne zainteresovaný na výsledku konania. Inak povedané, keď má na výsledku konania osobných prospech (záujem), ale aj, ak má také poznatky o veci, ktoré by sa mali preukázať až v priebehu samotného konania a tieto sú spôsobilé (negatívnym či pozitívnym spôsobom) ovplyvniť jeho úsudok.

Ak sudca nedisponuje požadovanou mierou nestrannosti (nezaujatosti), je u neho deklarovaná absencia schopnosti rozhodnúť objektívne, nezaujato, tak, ako by to dokázal urobiť akýkoľvek iný sudca, ktorý nemá k veci a k osobám o ktorých rozhoduje vzťah (neudržateľnej) intenzity, a to bez ohľadu na to, či je tento vzťah pozitívnej alebo negatívnej povahy. Nezaujatosť neznamená len faktickú spravodlivosť, ale aj jej zjavnosť navonok, čím sa zabezpečuje dôvera verejnosti v súdny systém a legitímnosť rozhodovacieho procesu.⁶

³ Pozri napríklad rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2TdoVS/9/2025 zo dňa 13. augusta 2025.

⁴ K nestrannosti sudcu pozri bližšie: KOVÁČIK, Peter. Nestrannosť sudcu a jej význam v právnom štáte. *Zo súdnej praxe*, 2023, roč. 5, č. 1, s. 17–44 alebo VOETEN, Erik. The Impartiality of International Judges: Evidence from the European Court of Human Rights. *American Political Science Review*, 2008, roč. 102, č. 4, s. 417–433.

⁵ DRGONEC, Ján. *Ústava Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2015.

⁶ Pozri Delcourt proti Belgicku, rozsudok z 17. 2. 1970, č. sťažnosti 2689/65, De Cubber proti Belgicku, rozsudok z 26. 10. 1984, č. sťažnosti 9186/80 a Saraiva de Carvalho proti Portugalsku, rozsudok z 22. apríla 1994, č. sťažnosti 15696/89.

3. TEST NESTRANNOSTI A NEZAUJATOSTI

Kvalitatívne požiadavky na nestrannosť a nezaújatosť sudcov prechádzajú vývojom desiatky rokov.⁷ Počiatky možno badať už v čase, kedy Slovenská republika ešte nemala postavenie demokratického právneho štátu. ESLP svojou systematickou a perzistentnou činnosťou vyvinul tzv. test nestrannosti a nezaújatosti, ktorý vo svojej praktickej podobe dokáže zodpovedať otázku, či konajúci sudca je alebo nie je zaujatý, teda, či spĺňa požiadavku predpokladanú garantovaním základného práva na spravodlivý proces. Uvedený test rozlišuje nestrannosť a nezaújatosť subjektívnu a objektívnu. Subjektívne chápanie je posudzovaním správania sa sudcu, pričom sa prezumuje, až kým nie je dokázaný opak. Ide tak o vyvrátenie domnienky. Z hľadiska správania sa sudcu ide o nedostatok subjektívnej nezaújatosti, o ktorom svedčí správanie sudcu. Ide o skúmanie osobného vnútorného presvedčenia sudcu, stavu jeho mysle, najčastejšie na základe jeho výrokov a správania sa navonok.

Je potrebné vyzdvihnúť, že o nestrannosť musí dbať predovšetkým sudca sám. Pri výkone súdnictva má zachovať vecný prístup za každých okolností. Musí mať dostatok schopnosti ovládať nielen svoje konanie, ale tiež sféru svojich vnútorných pocitov. Nesmie dopustiť, aby v ňom niektorá skutočnosť týkajúca sa prejednávanej veci vyvolala pocity zakladajúce pochybnosti o jeho nezaújatosti. Súčasťou takto vnímaného vecného prístupu sudcu k prejednávanej veci a k účastníkom konania je tiež schopnosť sudcu vyrovnať sa vnútorne s prípadnými námietkami účastníkov v priebehu konania a s eventuálnou kritikou jeho konania. Pokiaľ by sudca (mimo iného) takúto schopnosť nemal, nebol by spôsobilý vykonávať funkciu sudcu.⁸ Práve pre prípad, že by sudca nedisponoval požadovanou mierou nestrannosti, je inštitút vylúčenia sudcov z vykonávania úkonov trestného konania jedným (avšak nie jediným) z prostriedkov zabezpečenia ústavnej požiadavky nestrannosti sudcu v konaní.⁹

V situácii, v ktorej je prítomné podozrenie na existenciu predsudku resp. zaujatosti sudcu vo vzťahu k veci resp. k osobám vystupujúcich vo veci, nastupuje povinnosť skúmať uvedené podozrenie jednak z hľadiska vnútorného psychického vzťahu sudcu k veci a jednotlivým osobám (subjektom) konania z pohľadu toho, čo si sudca myslí *pro foro interno* (subjektívne hľadisko) a zároveň z hľadiska objektívneho, a to, či sudca garantuje poskytovanie vonkajšej záruky nestrannosti a nezaújatosti.

Subjektívnym testom nestrannosti a nezaújatosti prechádza veľká väčšina uplatnených námietok zaujatosti (v zmysle ich nedôvodnosti). Je pomerne vzácné, ak sa u konajúceho sudcu preukáže také skutočnosti, ktoré deklarujú jeho skutočný subjektívny (pozitívny alebo negatívny) pocit vo vzťahu k subjektom konania. Inými slovami, posudzuje sa osobné presvedčenie (postoj) daného sudcu ku konkrétnemu prípadu resp. konkrétnym osobám figurujúcich v danej veci. Uplatňovaním prezumpcie

⁷ K uvedenému možno odkázať napríklad na rozhodnutie ESLP vo veci Boeckmans proti Belgicku zo dňa 17. februára 1965 alebo rozhodnutie ESLP vo veci Deweer proti Belgicku zo dňa 27. februára 1980, č. sťažnosti 6903/75).

⁸ Pozri napríklad uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2TdoVS/5/2025 zo dňa 27. mája 2025.

⁹ Napríklad: MOLBAEK-STEENSIG, Helga; QUEMY, Alexandre. Judicial Independence and Impartiality: Tenure Changes at the European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*, 2023, roč. 34, č. 3, s. 581–614.

nestrannosti sa dôkazné bremeno jej vyvrátenia prenáša na namietateľa (vo väčšine na obhajobu), pričom pre jeho úspešné namietanie je potrebné skúmať skutočné vnútorné presvedčenie namietaného sudcu, ktoré musí mať materializovaný (zhmotnený) charakter napríklad v podobe jeho overiteľných a preukázateľných výrokov, alebo iných, navonok preukázateľných aktivít (správaní sa sudcu).

Optikou (prísnejšieho) testu objektívnej nestrannosti je potrebné skúmať (ne)existenciu takých skutočností, ktoré sú spôsobilé vzbudzovať pochybnosti o nestrannosti sudcu, pričom platí tzv. teória zdania.¹⁰ Skúma sa tak existencia a prípadná miera intenzity a povahy vzťahu namietaného sudcu k prejednávanej veci resp. subjektom konania. Jadrom tohto subtestu je zodpovedať otázku, či účasťou sudcu v konaní na rozhodovaní vo veci je vyžarovaná dostatočná nestrannosť súdu. Nepostačuje, aby bol sudca subjektívne (skutočne) nestranný, musí sa takým aj objektívne javiť v očiach strán konania ako aj verejnosti v zmysle výroku „*justice must not only be done, it must also be seen to be done*“, ¹¹ teda spravodlivosť nielenže má byť vykonávaná, musí sa aj javiť, že je vykonávaná.

Rozhodujúcim prvkom v otázke rozhodovania o zaujatosti zákonného sudcu je to, či je obava zo zaujatosti objektívne oprávnená. V rámci objektívneho testu sa podľa tzv. objektívnych syndrémov skúma, či existujú skutočnosti vzbudzujúce pochybnosti nestrannosti sudcu. Ide o okolnosti, ktoré by mohli (avšak nutne nemusia) spôsobovať nedostatok nestrannosti. Sudca sa môže cítiť zo svojho subjektívneho hľadiska úplne nestranný, existujú však objektívne okolnosti ktoré na neho v očiach účastníka konania alebo verejnosti vrhajú pochybnosti o jeho nestrannosti resp. nezaujatosti. Objektívny aspekt nestrannosti je založený na vonkajších inštitucionálnych, organizačných a procesných prejavoch sudcu a jeho vzťahu k prejednávanej veci a k účastníkom konania. Treba rozhodnúť v každom jednotlivom prípade, či povaha a stupeň vzťahu sú také, že prezrádzajú nedostatok nestrannosti súdu.¹²

Vo vzťahu k objektívnemu aspektu hodnotenia nezaujatosti sudcu je potrebné uviesť, že je nutné skúmať, či obava, že niektorý sudca nie je nestranný, môže byť považovaná za objektívne oprávnenú.¹³ Inak povedané, aj pri posudzovaní tzv. javovej stránky nestrannosti sudcu je podstatnou reálna existencia objektívnych okolností, ktoré by mohli viesť k pochybnostiam, že sudca disponuje určitým - nie nezaujatým vzťahom k veci, stranám alebo k ich zástupcom. Objektívnu nestrannosť pritom ale nemožno chápať tak, že by čokoľvek, čo môže vrhnúť hoci len tieň pochybností na nestrannosť sudcu, ho automaticky vylučovalo ako zaujatého. Sudca nie je stroj na rozhodovanie oslobodený od akéhokoľvek svetonázoru, subjektívnych pocitov, sympatií, či antipatií, ale je

¹⁰ K uvedenému pozri napríklad: ŠTEFANČÍK, Miroslav. Teória zdania v rozhodovacej činnosti súdov. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 38, 2020, s. 89–102 alebo ČENTÉŠ, Jozef. Zaujatý sudca a teória zdania. In: *Justičná revue*, roč. 65, č. 5, 2013, s. 557–566.

¹¹ Rozhodnutie ESLP vo veci Delcourt proti Belgicku zo dňa 17. januára 1970, č. sťažnosti 2689/65.

¹² K uvedenému možno odkázať napríklad na rozhodnutie vo veci Pullar proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 10. júna 1996.

¹³ primerane napr. rozsudok ESLP vo veci Hauschildt proti Dánsku z 24. mája 1989.

súčasťou určitého sociálneho prostredia, od ktorého nie je a nemôže byť úplne izolovaný.¹⁴ Preto aj ESLP pristupuje k tejto otázke realisticky a vyžaduje, aby sa obava z absencie nestrannosti sudcu zakladala na konkrétnych, preukázateľných a dostatočne závažných skutočnostiach.¹⁵ Z pohľadu objektívneho nemožno nevziať do úvahy, že sudca síce môže byť subjektívne nestranný, ale i napriek tomu môže byť jeho nestrannosť vystavená oprávneným pochybnostiam vzhľadom na jeho status, rôzne funkcie alebo vzhľadom na jeho pomer k veci, účastníkom konania, ich právnym zástupcom, svedkom a pod.¹⁶

Pre zachovanie komplexnosti nemožno neupriamiť pozornosť ani na otázku hodnotenia nezávislosti pri určovaní súdneho orgánu ako osobitnej zložky spravodlivého procesu. V tomto prípade možno aplikovať kritériá nezávislosti formulované ESLP¹⁷, ktorými sú spôsob menovania jej členov, trvanie ich funkčného obdobia, existencia záruk proti vonkajším tlakom a či orgán vyžaruje zdanie vlastnej nezávislosti. Táto otázka má v porovnaní so skúmaním nestrannosti a nezaujatosti sudcu v konkrétnom (individuálnom) konaní charakter všeobecný (hodnotenie nezávislosti je potrebné skúmať z inštitucionálneho hľadiska – z hľadiska nastavenia súdneho systému ako celku). V prípade, ak konajúci sudca nedisponuje požadovanou mierou nezaujatosti (z čoho vyplýva absencia jeho schopnosti rozhodnúť vo veci „*sine ira et studio*“ (bez hnevu a zlosti)), nemôže vo veci ďalej zákonným spôsobom rozhodovať.

Za účelom zabezpečenia tejto ústavnej garancie existujú variantné právno-procesné mechanizmy, ktorých aplikácia sa líši v závislosti od druhu konania. Vzhľadom na charakter trestného práva ako právneho odvetvia disponujúceho potenciálom najinvasívnejšieho zásahu do základných ľudských práv a slobôd možno tento mechanizmus demonštrovať právne na trestnom konaní. V tomto prípade nachádzame špecifikáciu ústavnej požiadavky nestrannosti (a nezaujatosti?)¹⁸ v ustanovení § 31 Trestného poriadku¹⁹. Najmä (avšak nie výlučne) obvinený disponuje právom procesnej intervencie v podobe možnosti podania námietky zaujatosti voči konajúcemu súdu (sudcovi). Nastupuje tak zákonný mechanizmus predpokladaný § 32 Trestného poriadku. Inštitút vylúčenia sudcov z vykonávania úkonov trestného konania je tak jedným (avšak nie jediným) z prostriedkov zabezpečenia ústavnej požiadavky nestrannosti sudcov v konaní.

Dôvody vylúčenia je potrebné skúmať vždy s rovnakou dôkladnosťou ako aj dôvody nevylúčenia sudcu z rozhodovania vo veci, keďže iba takýto (rovnomerný) prieskum dokáže zabezpečiť garanciu

¹⁴ K uvedenému pozri napríklad: MACK, K., ANLEU ROACH S.: Impartiality and emotion in everyday judicial practice. In: *Emotions in Late Modernity, Routledge Studies in the Sociology of Emotions*, Routledge, New York, 2019. Dostupné online: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/43069/1/9781351133302.pdf#page=280>

¹⁵ Porovnaj rozsudok ESLP vo veci Tanner a Malminen proti Fínsku z 26. februára 2002.

¹⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 285/2015 z 3. septembra 2015.

¹⁷ K uvedenému pozri rozsudok ESLP vo veci Langborger proti Švédsku zo dňa 22. 6. 1989, č. sťažnosti 11179/84 a rozsudok vo veci Kleyn a ostatní proti Holandsku zo dňa 6. 5. 2003, č. sťažností 39343/98, 39651/98, 43147/98 a 46664/99.

¹⁸ Trestnoprávny kódex Slovenskej republiky predpokladá pojem „nezaujatosť“, čím možno badať rozšírenie (extenziu) ústavného rámca.

¹⁹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

ústavnej požiadavky zákonného sudcu v zmysle čl. 48 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky ako súčasť práva na spravodlivý proces. Legitímne očakávania účastníkov konania tak nemožno zamieňať s (prirodzenými) subjektívnymi požiadavkami a predstavami (obvineného) o personálnom zložení senátu, ktorý má vo veci rozhodnúť.

4. PRÍPAD MUCHA PROTI SLOVENSKU – IGNORANCIA USTÁLENEJ VÝROKOVEJ KULTÚRY SLOVENSKÝCH SÚDOV?

Jedným z prvých prípadov signifikantného zásahu rozhodovacej činnosti ESLP do zaužívaného výkladu ústavného textu (práva na spravodlivý proces a prezumpciu neviny) bolo rozhodnutie Mucha proti Slovenskej republike.²⁰ Sťažovateľ bol obvinený z rôznych zločinov, medzi inými aj z účasti v zločineckej skupine. Ešte v prípravnom konaní boli zo spoločného konania vylúčené niektoré osoby (mimo sťažovateľa) z dôvodu prejavovania záujmu uzavrieť dohodu o vine a treste. Senát Špecializovaného trestného súdu schválil dohody o vine a treste, čím právoplatne uznal niektorých spoluobvinených za vinných. Nasledoval súdny proces so sťažovateľom, ktorý bol po vykonaní dokazovania na hlavnom pojednávaní uznaný vinným zo spáchania početných zločinov. Ústavná konformnosť súdneho procesu bola konvalidovaná aj odvolacím, dovolacím a tiež Ústavným súdom. Sťažovateľ sa následne obrátil na ESLP, kde namietal upretie práva na konanie pred nezaujatým a nestranným súdom a tiež porušenie zásady prezumpcie neviny.

ESLP konštatoval porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru (práva na spravodlivé súdne konanie pred nestranným súdom) a v odôvodnení svojho rozsudku uviedol, že detailnosť, s akou rozsudky týkajúce sa spoluobvinených sťažovateľa odkazovali na iného spolupáchateľa s konkretizáciou postavenia sťažovateľa v skupine a jeho úlohou pri stíhaných skutkoch, považuje ESLP za otázne, či bolo potrebné individuálne identifikovať sťažovateľa. Predmetné odkazy na sťažovateľa neboli v žiadnom prípade formulované tak, aby naznačovali, že v danom čase bol sťažovateľ len obvinený a stíhaný v samostatnom trestnom konaní, teda z právneho hľadiska nevinný (prezumpcia neviny). Došlo teda k prezumovaniu účasti (v tom čase neodsúdeného) sťažovateľa v organizovanej skupine s už právoplatne odsúdenými spoluobvinenými.

Zo strany ESLP tak došlo k narušeniu dovtedajšej ustálenej línie výkladu ústavnej garancie nestranného (nezaujatého) súdu reflektovanej aj vo výrokovej kultúre súdov Slovenskej republiky. Závery prípadu Mucha proti Slovenskej republike predstavovali „záchranné koleso“ početných právoplatne odsúdených osôb, ktoré využili kvalitatívnu nejednotnosť výkladu „nestrannosti a nezaujatosti“ súdov Slovenskej republiky“ v porovnaní s výkladom podľa ESLP.²¹

²⁰ Rozsudok ESLP vo veci MUCHA v. Slovenská republika zo dňa 25.11.2021, sťažnosť číslo 63703/19.

²¹ Možno odkázať na rozsudok ESLP vo veci Krátky proti Slovenskej republike zo dňa 15. 2. 2024, sťažnosť č. 35025/20.

Po vydaní uvedeného rozhodnutia došlo v rámci právoplatne skončených trestných vecí (prostredníctvom dovolacieho prieskumu) k nevyhnutnosti vysporiadania sa s týmto (prelomovým) rozhodnutím a Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej tiež ako „najvyšší súd“) ako súd dovolací bol v duchu viazanosti právnym názorom ESLP nútený extenzívnym spôsobom modifikovať doterajší výklad pojmu ústavnej textácie práva na spravodlivý proces s dôrazom na „nestrannosť sudcu“, čo vyvrcholilo vydaním rozhodnutia v trestnej veci vedenej pod sp. zn. 1TdoV/7/2023 z 28. februára 2024²², ktorým najvyšší súd vyslovil naplnenie dovolacieho dôvodu podľa § 371 ods. 1 písm. e) (vo veci konal alebo rozhodol orgán činný v trestnom konaní, sudca alebo prísediaci, ktorý mal byť vylúčený z vykonávania úkonov trestného konania), čím došlo k porušeniu zákona (okrem iného) aj v ustanovení § 2 ods. 4 Trestného poriadku deklarujúceho prezumpciu nevinu. Najvyšší súd v odôvodnení *expressis verbis* uviedol, že s poukazom na rozhodnutie ESLP vo veci Mucha proti Slovenskej republike, z 25. novembra 2021, č. 63703/19, v ktorej bolo rozhodnuté o tom, že došlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru možno konštatovať, že uvedené je možné aplikovať aj na predmetné trestné konanie. Na uvedené rozhodnutie najvyššieho súdu nadväzovali ďalšie rozhodnutia konštatujúce identické porušenie ústavnej zásady prezumpcie nevinu, pričom takmer v každom prípade išlo o právoplatne ukončené trestné konania v ktorých boli obvinení odsúdení na trest odňatia slobody vo výmere 25 rokov alebo mimoriadny trest odňatia slobody na doživotie.²³

5. BOUŠA PROTI ČESKEJ REPUBLIKE – (NE)NÁPADNÁ SNAHA O NÁPRAVU OMYLU Z ROKU 2021?

Dňa 3. júna 2025 bol Európskym súdom pre ľudské práva vydaný rozsudok vo veci Bouša proti Českej republike (sťažnosť č. 34067/23), ktorý významnou mierou modifikuje (reparuje?) závery vyslovené vo veci Mucha proti Slovenskej republike. Išlo o prípad drogovej trestnej činnosti, v ktorom bola podaná obžaloba na viacerých spoluobvinených, z ktorých niektorí uzatvorili na hlavnom pojednávaní dohodu o vine a treste, čo spôsobilo, že vec obvineného (sťažovateľa) bola vyčlenená na samostatné konanie, v rámci ktorého bolo v súlade so zákonom vykonávané dokazovanie, čo viedlo k uznaniu jeho viny a uloženiu trestu. Ako podstatnú okolnosť je potrebné v tomto momente uviesť, že o vine a treste obvineného (sťažovateľa) rozhodoval identický senát, ktorý rozhodoval aj o schválení dohôd o vine a treste ostatných spoluobvinených. Nosným dôkazom v trestnej veci sťažovateľa bola výpoveď jedného z pôvodne spoluobvinených.

²² Pre komplexnosť je potrebné uviesť, že Najvyšší súd Slovenskej republiky už pred vydaním tohto rozhodnutia deklaroval porušenie zásady prezumpcie nevinu v iných trestných konaniach s odkazom na rozhodnutie vo veci Mucha proti Slovenskej republike (1Tost/2/2022 z 26.1.2022, 1Tdo/45/2023 z 20.9.2023, 1Tdo/51/2023 z 11.10.2023), zmienené rozhodnutie 1TdoV/7/2023 bolo prvé, ktoré vydal päťčlenný senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ako senát disponujúci právomocou preskúmať rozhodnutia trojčlenného senátu najvyššieho súdu ako súdu odvolacieho.

²³ Možno odkázať na rozhodnutie sp.zn. 2TdoV/10/2021 z 27. 3. 2024 a rozhodnutie sp.zn. 2TdoV/15/2023 z 23. 5. 2024.

Rozsudok schvaľujúci dohody o vine a treste vo svojej skutkovej vete presne opísal trestnú činnosť sťažovateľa, ktorý bol v skutkovej vete označený plným menom, priezviskom a dátumom narodenia, pričom absentoval dovetok, že o jeho vine doposiaľ nebolo právoplatne rozhodnuté. Je potrebné uviesť, že táto skutočnosť by bola označená vnútroštátnymi súdmi (s ohľadom na rozsudok ESĽP vo veci Mucha proti Slovenskej republike) za príkladné porušenie zásady prezumpcie neviny. V tomto prípade ESĽP síce výslovne nepoprel svoje závery vo veci Mucha proti Slovenskej republike, avšak vyhlásil sťažnosť obvineného za neprijateľnú a poukázal okrem iného aj na:

- nevyhnutnosť prihliadania na profesionálnu stránku sudcu (profesijné vlastnosti sudcu, ktorými musí disponovať),
- uskutočnené dôkazné konanie v prvostupňovom konaní vo veci sťažovateľa (došlo k zákonnému vykonaniu procesu dokazovania, pričom nebolo identifikované využitie nezákonného dôkazu),
- absenciu ďalšieho vplyvu formulácie skutkovej vety na konanie vo veci obvineného (formulácia skutkovej vety nemala žiadny ďalší vplyv na postavenie obvineného z pohľadu jeho možného znevýhodnenia).

ESĽP tak poukázal na identické aspekty, na ktoré poukazovali súdy Slovenskej republiky roky predtým, ako bolo vydané rozhodnutie vo veci Mucha proti Slovenskej republike. Pre objektivnosť je potrebné uviesť, že rozhodnutie Bouša proti Českej republike nepopiera závery z rozhodnutia vo veci Mucha proti Slovenskej republike, avšak formuluje z neho výnimku. Tento vzťah tak možno opísať ako komplementárny (vzájomne dopĺňajúci), formulujúci výnimku zo všeobecného pravidla (Mucha proti Slovenskej republike), ktorú bude potrebné *pro futuro* skúmať vždy prednostne (ako pravidlo špeciálne vo vzťahu k zásade všeobecnej).

Kým v prípade Mucha proti Slovenskej republike ESĽP konštatoval porušenie práva na nestranný súd a zásady prezumpcie neviny, keďže súd v predchádzajúcom rozsudku podrobne posúdil úlohu osoby, ktorá ešte nebola súdená, čím vznikli objektívne pochybnosti o nestrannosti, v prípade Bouša proti Českej republike ESĽP uznal, že za určitých okolností môže byť identifikácia obvineného po mene prípustná, bez porušenia prezumpcie neviny, ak nejde o prejudikovanie viny alebo kvalifikáciu jeho účasti na trestnom čine. Novšie rozhodnutie teda neodmieta princípy z prípadu Mucha proti Slovenskej republike, ale upresňuje, že ich netreba vykladať absolútne. V určitých prípadoch môže byť identifikácia osoby, ktorá ešte nebola súdená, zlučiteľná s právom na spravodlivý proces – ak neexistuje predchádzajúce hodnotenie jej viny.

Aký je tak vplyv ESĽP na vnútroštátne ústavné poriadky? Možno ho v tomto prípade označiť za chybu spočívajúcu v rozhodovaní alebo ide o vnášanie chaosu do desiatky rokov sa vyvíjajúcich a historicky ustálených ústavných pravidiel štátu? Nebude ďaleko od pravdy tvrdenie, že ani ESĽP (aj po desiatkach rokov svojej činnosti) nie je neomylný. Do popredia sa dostávajú čoraz

granularitnejšie právne otázky, čo je priamo úmerne nasledované novými hrozbami, pričom tentokrát sa takouto „hrozbou“ ukázali ústavnoprávne rozdiely jednotlivých štátov ako aj ich historická výroková kultúra a výklad ústavných garancií.

6. ZÁVER

Epilogicky možno zhrnúť, že požiadavka nestrannosti a nezaujatosti sudcu predstavuje esenciálny komponent moderného právneho štandardu spravodlivého súdneho konania. Napriek absencii explicitného zakotvenia pojmu „nezaujatost“ v slovenskom ústavnom poriadku, je jeho význam reflektovaný prostredníctvom judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá významne ovplyvňuje interpretačný rámec vnútroštátneho (ústavného) práva.

Rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva vo veciach Mucha proti Slovenskej republike a Bouša proti Českej republike demonštruje vývojový posun v chápaní a aplikácii zásady nezaujatosti s ohľadom na prezumpciu nevinu. Kým rozhodnutie vo veci Mucha predstavovalo zásadnú korekciu výrokovej praxe slovenských súdov, najmä v kontexte prejudikovania viny obvinených osôb prostredníctvom skutkových viet rozsudkov voči spoluobvineným, rozhodnutie vo veci Bouša naznačuje revíziu tohto prístupu v prospech kontextuálneho, funkčného a historicky dlhodobo ukotveného výkladu.

Z hľadiska právnej metodológie je potrebné konštatovať, že judikatúra ESLP by nemala predstavovať statický normatívny rámec, ale dynamický interpretačný systém, ktorý je schopný reflektovať špecifiká individuálnych prípadov. Vzťah medzi uvedenými rozhodnutiami je preto možné kvalifikovať ako komplementárny, pričom rozhodnutie Bouša formuluje výnimku z pravidla ustanoveného v rozhodnutí Mucha, bez jeho úplného negovania (zavádza zásadu špeciality).

V aplikačnej rovine je nevyhnutné, aby vnútroštátne sudy pristupovali k implementácii judikatúry ESLP s dôrazom na zachovanie právnej istoty, predvídateľnosti rozhodovacej praxe a rešpektovania ústavných princípov každého suverénneho štátu. Súčasne je potrebné zabezpečiť, aby výklad zásady nezaujatosti sudcu nebol redukovaný na formalistické kritériá, ale aby reflektoval materiálnu spravodlivosť a legitímne očakávania účastníkov konania. Možno sa zhodnúť, že požiadavka nezaujatosti sudcu nie je len formálnym aspektom výkonu súdnej moci, ale predstavuje substanciálny komponent právneho štátu, ktorého dôsledné uplatňovanie je nevyhnutné pre zachovanie integrity a legitimacy súdneho rozhodovania v demokratickej spoločnosti.²⁴

Epilogicky možno zhrnúť, že Slovenská republika čelí systematickou činnosťou ESLP takým modifikáciám ústavného poriadku, ktoré na morfolologickej úrovni spôsobujú (prinajmenšom) jej

²⁴ Deklarujúc uvedené možno odkázať na dovolacie rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. ITdoV/2/2023 zo dňa 11. decembra 2025, ktorým bolo vyslovené porušenie ustanovení o nezaujatosti konajúcich sudcov, čo malo za následok zrušenie a vrátenie veci do štádia konania pred súdom prvého stupňa.

interpretačné zmeny. Pri kvalifikovaní takéhoto zásahu ako pozitívny či negatívny je však potrebné dôkladne zvažovať nie len následky ale aj ústavnú suverenitu členských štátov.

Aká je miera akceptovateľnosti zmien ústavnoprávneho rámca vplyvom rozhodovacej činnosti ESĽP za súčasného zachovania ústavnej suverenity členských štátov? Možno tieto zmeny regulovať alebo je potrebné ich akceptovať práve s odkazom na viazanosť medzinárodnými zmluvami? Odpovede (nie len) na uvedené otázky budú temporálne nevyhnutne predmetom ďalšieho skúmania, ktoré na svojom konci zodpovedia aj dlhodobu tabuizovanú otázku prípustnosti vplyvu medzinárodného práva na ústavný poriadok Slovenskej republiky a prednosti medzinárodného práva (práva EÚ) pred ústavným poriadkom Slovenskej republiky.

Literatúra

- DRGONEC, Ján. *Ústava Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2015.
- ŠTEFANČÍK, Miroslav. Teória zdania v rozhodovacej činnosti súdov. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 38, 2020, s. 89–102. ISSN 1336-7533.
- ČENTÉŠ, Jozef. Zaujatý sudca a teória zdania. *Justičná revue* č. 5/2013, s. 557–566. ISSN 1335-6461.
- FOLTIN, Martin. Morálno-normatívne zdôvodnenie ľudských práv. *Filozofia*, 2021, roč. 76, č. 1, s. 46–58. ISSN 0046-385X. <https://www.sav.sk/journals/uploads/01261501filozofia.2021.76.1.4.pdf>
- MACK, K., ANLEU ROACH S.: Impartiality and emotion in everyday judicial practice. In: *Emotions in Late Modernity, Routledge Studies in the Sociology of Emotions*, Routledge, New York, 2019.
- <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/43069/1/9781351133302.pdf#page=280>
- VORDERMAYER-RIEMER, Markus. Progressivity and Non-Regression in International Human Rights Law: Going Up on the Escalator. In: *Non-Regression in International Environmental Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN 9781108840165. Dostupné online: <https://www.cambridge.org/core/books/nonregression-in-international-environmental-law/progressivity-and-nonregression-in-international-human-rights-law-going-up-on-the-escalator/2FBC6B7F7626E076E2EB16C171BB447C>.
- KOVÁČIK, Peter. Nestrannosť sudcu a jej význam v právnom štáte. *Zo súdnej praxe*, 2023, roč. 5, č. 1, s. 17–44. ISSN 1339-5468. Dostupné online: <https://www.legalis.sk/clanky/3239/nestrannost-sudcu-bangalorske-zasady-spravania-sa-sudcov-zsp-5-2023>.
- VOETEN, Erik. The Impartiality of International Judges: Evidence from the European Court of Human Rights. *American Political Science Review*, 2008, roč. 102, č. 4, s. 417–433. ISSN 0003-

0554. DOI: 10.1017/S0003055408080398. Dostupné online: <https://www.jstor.org/stable/pdf/27644536.pdf>

MOLBÆK-STEENSIG, Helga; QUEMY, Alexandre. Judicial Independence and Impartiality: Tenure Changes at the European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*, 2023, roč. 34, č. 3, s. 581–614. ISSN 0938-5428. DOI: 10.1093/ejil/chad036. Dostupné online: <https://academic.oup.com/ejil/article/34/3/581/7250322>

Rozhodnutia

1. Rozsudok ESLP vo veci Delcourt proti Belgicku z 17. januára 1970, č. sťažnosti 2689/65.
2. Rozsudok ESLP vo veci De Cubber proti Belgicku, z 26. októbra 1984, č. sťažnosti 9186/80.
3. Rozsudok ESLP vo veci Saraiva de Carvalho proti Portugalsku z 22. 4. 1994, č. 15696/89.
4. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2TdoVS/5/2025 z 27. mája 2025.
5. Rozsudok ESLP vo veci Boeckmans proti Belgicku zo dňa 17. februára 1965.
6. Rozsudok ESLP vo veci Deweer proti Belgicku z 27. februára 1980, č. sťažnosti 6903/75).
7. Rozhodnutie ESLP vo veci Delcourt proti Belgicku z 17. januára 1970, č. sťažnosti 2689/65.
8. Rozsudok ESLP vo veci Pullar proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 10. júna 1996.
9. Rozsudok ESLP vo veci Hauschildt proti Dánsku z 24. mája 1989.
10. Rozsudok ESLP vo veci Tanner a Malminen proti Fínsku z 26. februára 2002.
11. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 285/2015 z 3. septembra 2015.
12. Rozsudok ESLP vo veci Langborger proti Švédsku zo dňa 22. 6. 1989, č. sťažnosti 11179/84.
13. Rozsudok ESLP vo veci Kleyn a ostatní proti Holandsku zo dňa 6. mája 2003, č. sťažností 39343/98, 39651/98, 43147/98 a 46664/99.
14. Rozsudok ESLP vo veci MUCHA v. Slovensko z 25.11.2021, sťažnosť 63703/19.
15. Rozsudok ESLP vo veci Krátky proti Slovensko z 15. februára 2024, sťažnosť 35025/20.
16. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2TdoV/10/2021 z 27. marca 2024.
17. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2TdoV/15/2023 z 23. mája 2024.
18. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2TdoVS/9/2025 z 13. augusta 2025.

Abstrakt:

S vývojom materiálneho chápania demokracie a právneho štátu sa vyvíjajú (sprisňujú) aj kvalitatívne požiadavky na nestrannosť a nezáujatosť sudcu, ktoré reprezentujú elementárne princípy moderného chápania práva na spravodlivý proces. Najmä vplyvom rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva (aj s ohľadom na nerešpektovanie historicko-právneho vývoja členských štátov) dochádza k tzv. extenzívnej modifikácii ústavného poriadku Slovenskej republiky. Požiadavka na nestrannosť a nezávislosť sudcu zakotvená v článkoch 46 a 141 Ústavy Slovenskej republiky bola (práve činnosťou ESLP) doplnená o ústavne neznámy pojem „nezaujatosť“, ktorý v aplikačnej praxi spôsobuje čoraz väčšie problémy. Sprisňovanie týchto požiadaviek aj skrz využitie tzv. testu nestrannosti a nezaujatosti dostáva súdne inštitúcie do čoraz náročnejšieho (paradoxného) postavenia, kedy hrozí, že práve snahou o dodržanie absurdne vysoko nastavených kvalitatívnych požiadaviek na nestrannosť a nezáujatosť sudcu dochádza k sekundárnemu porušeniu práva na spravodlivý proces a to v podobe (prirodzeného) kreovania prietáhov v konaní. Slovenská republika tak čelí zásadnej ústavnej adaptačnej výzve plynúcej z rozhodovacej činnosti ESLP, ktorá vo svojej výslednej podobe môže dospieť iba k dvom záverom: nevyhnutnej (násilnej) modifikácii ústavného textu alebo uprednostneniu suverénneho ústavnokonformného výkladu.

Kľúčová slova: nezáujatosť sudcu, právo na spravodlivý proces, zákonný sudca.

Abstract:

The constitutional guarantee of a fair trial reflected in the impartiality of the judge in the context of the case law of the ECHR.

With the development of the material understanding of democracy and the rule of law, the qualitative requirements for judicial impartiality and neutrality are also evolving (tightening). These requirements represent fundamental principles of the modern interpretation of the right to a fair trial. Particularly due to the jurisprudence of the European Court of Human Rights (and with regard to its disregard for the historical and legal development of member states), there is an extensive modification of the constitutional order of the Slovak Republic. The requirement for judicial impartiality and independence, enshrined in Articles 46 and 141 of the Constitution of the Slovak Republic, has been supplemented—through the activity of the ECtHR—with the constitutionally unfamiliar concept of “neutrality,” which is causing increasing problems in practical application.

The tightening of these requirements, including the use of the so-called impartiality and neutrality test, places judicial institutions in an increasingly difficult (and paradoxical) position. There is a risk that the effort to meet absurdly high qualitative standards for judicial impartiality and neutrality may lead to a secondary violation of the right to a fair trial, manifesting as (natural) delays in proceedings. The Slovak Republic thus faces a fundamental constitutional adaptation challenge arising from the jurisprudence of the ECtHR, which in its final form may lead to only two outcomes:

the necessary (forced) modification of the constitutional text or the preference for a sovereign, constitutionally conforming interpretation.

Key words: *impartiality of the judge, right to a fair trial, legal judge.*

JEL: K40.

Mgr. **Dávid Židek** – Katedra ústavného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Šafárikovo námestie č 6, zidek14@uniba.sk.

K ROZHODČÍMU ŘÍZENÍ

Karel Marek, Leopold Skoruša

1. ÚVOD

Článek se zabývá rozhodčím řízením a rozhodčím soudem, přičemž uvádí i rozšíření možnosti využití takových řízení organizačními jednotkami státu, kraji a obcemi. Přestože tyto osoby rozhodčí řízení využívají, nabízí se rozšíření ještě na větší okruh případů. Alternativní rozhodování sporů, např. zejména v rozhodčím řízení, je dnes velmi aktuální, a to zejména v podnikatelské sféře. Nejde přitom o žádnou novinku posledních období. Rozhodčí řízení bylo možno provádět již v období raně feudálním. Značné finanční náklady, se kterými byl spojen výkon soudnictví pro procesní strany, vedl už tehdy k tomu, že se provádělo arbitrážní (rozhodčí) řízení před tzv. „slubními soudy“.

Jak známo, rozhodčí řízení je mimosoudní způsob řešení sporů nezávislými a nestrannými rozhodci (ať již ad hoc nebo jako rozhodců stálých rozhodčích soudů), který bývá využíván jako alternativa civilního procesu při řešení sporů. Rozhodčí řízení je neveřejné, což je spolu s jeho rychlostí i nižšími náklady ve srovnání s běžným soudním řízením považováno za jeho největší výhody. Rozhodčí řízení probíhá začasť před rozhodčími soudy,

V České republice jsou v souladu s právní úpravou tři stálé rozhodčí soudy. Dva jsou specializované. Jsou to Burzovní rozhodčí soud při Burze cenných papírů Praha, a.s. a Mezinárodní rozhodčí soud při Českomoravské komoditní burze Kladno. Obecným rozhodčím soudem je Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky se sídlem v Praze (dále též jen RS). Vzhledem k tomu, že jde o rozhodčí soud s obecnou působností, je naše pojednání orientováno na tento soud a jeho rozhodčí řád. Tento rozhodčí soud si přitom na základě sjednané rozhodčí smlouvy volí řada subjektů z České republiky, ale také z dalších států, zejména států z EU, ale i z jiných zemí z celého světa.

2. ROZHODČÍ SOUD PŘI HOSPODÁŘSKÉ KOMOŘE A AGRÁRNÍ KOMOŘE

Rozhodčí soud při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR požívá jisté obliby. O tom svědčí i to, že v posledních letech rozhoduje několik stovek tuzemských i mezinárodních sporů ročně. To je počet, který u jiných rozhodčích soudů v jiných zemích nebývá zdaleka dosahován. Výhodou je, že rozhodčí nálezy jsou přitom na základě tzv. Newyorské úmluvy vykonatelné ve většině států světa. Tak široká vykonatelnost při rozhodování obecnými soudy není dána (Janků 2015, s. 2–5). O prestiži Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR svědčí mj. i skutečnost, že jako jeden ze čtyř ve světě a jeden ze dvou v Evropě rozhoduje i spory o jména generických rodů domén: .com, .org, .net apod. Řešení sporu před Rozhodčím soudem může být výhodné, a to také i pro vysokou odbornost příslušných rozhodců (Matzner 2015, s. 38–39).

Rozhodčí soud při HK ČR a AK ČR je jednou z prvních institucí v Evropě, která nabízí také rozhodčí řízení on-line. Jedná se o novou možnost vedení rozhodčího řízení, která může být efektivním nástrojem obzvláště při řešení jednodušších sporů. Celý proces probíhá elektronicky a celé řízení může trvat zhruba třicet dnů od elektronického podání žaloby včetně zaslání příloh, přes úhradu poplatků, jmenování rozhodce, rozhodnutí a vydání rozhodčího nález. Rozhodčí nález je pak možné si vyžádat i v klasické listinné formě. Takových rozhodčích řízení se zatím neprovádí mnoho, ale i tak je to kolem 20 ročně.

Již od roku 1949 patří RS k významným mezinárodním „arbitrážním“ institucím a svým přístupem k moderním trendům rozhodování je pozitivně vnímaným subjektem schopným transparentně a kvalitně řešit jemu příslušné spory. Rozhodčí soud po založení působil při Československé obchodní komoře. Později v r. 1980 byl jeho název změněn na Rozhodčí soud při Československé obchodní a průmyslové komoře a s účinností od 1. 1. 1995 došlo ke změně názvu na Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Přes uvedené změny jde stále o týž soud, který si vydobyl určité postavení zejména mezi evropskými rozhodčími soudy. Vážnosti se však těší i mimo náš kontinent.

2.1 ZÁSADY ROZHODOVÁNÍ

Rozhodčí řízení se jeví zejména výhodné pro řešení smluvních sporů. Implementace rozhodčího řízení v tomto kontextu může přinést rychlejší a efektivnější řešení sporů a snížení zátěže soudního systému. Tímto způsobem nepostupují jen soukromoprávní subjekty, ale i organizační jednotky státu a kraje a obce, které mohou případně využití tohoto řízení ještě rozšířit. Rozhodování rozhodčích soudů (RS) je charakteristické zásadami: rozhodování v jedné instanci, rychlého rozhodování, malé formálnosti, výběrem rozhodců (rozhodce) stranami, rozumnými náklady, kvalitní a rychlou administrativní podporou sekretariáty RS a vedením sporu a rozhodováním v souladu s určenými pravidly.

Rozhodčí soud, resp. jeho řád umožňuje stranám sporu ovlivnit rychlost řízení, vybrat si místo, kde bude probíhat případné ústní jednání, jmenovat kvalitního rozhodce a domoci se tak svých práv s tím, že rozhodčí řízení u Rozhodčího soudu je ekonomicky příznivě dostupné právníkům i fyzickým osobám – tuzemským i zahraničním.

Rozhodování se řídí Řádem RS. Kromě obecného Řádu RS byl postupně vydán i zvláštní dodatek Řádu RS (dále též jen Řád) pro rozhodčí řízení on-line, Řád pro řešení sporů pro domény.cz a Řád pro úhradové spory ve zdravotnictví. V roce 2012 byl vydán nový Řád RS v návaznosti na:

- novely právních předpisů, zejména novelizaci zákona č. 216/1994 Sb. (Bělohávek, Kovářová a Havlíček 2015, s. 2–6),
- získané poznatky z dosavadního projednávání a rozhodování sporů,

- záměrem vytvořit jeden Řád místo dvou (řádů pro tuzemské a pro mezinárodní spory) dosavadních (Lipták 2014, s. 547–558).

Řád RS byl několikrát novelizován. Poslední novela, provedená dodatkem č. 5, je účinná k 1. 1. 2025. Novela byla provedena především podle dosavadních procesních poznatků.

2.2 USTANOVOVÁNÍ ROZHODCŮ

Rozhodování sporů před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR se řídilo tím, že spory bývaly zpravidla rozhodovány rozhodci zapsanými na listině rozhodců RS. Bylo však možné schválit i rozhodce ad hoc. Rozhodci obecně museli a musí být i nyní nezávislí a nestranní (Maisner 2018, s. 46-50). O vyloučení rozhodce z důvodu podjatosti rozhodovali a rozhodují zbývající členové rozhodčího senátu. Pokud se na rozhodnutí nedohodnou, nebo pokud námitka směřuje proti dvěma či všem rozhodcům, rozhoduje předseda rozhodčího soudu, který může námitku k řešení předložit předsednictvu RS.

Dnes je obecně určeno, že na žádost strany sporu rozhoduje o jmenování navrženého rozhodce předseda Rozhodčího soudu, a že rozhodcem bude jen kvalifikovaná osoba (která splňuje určené předpoklady). Předseda může tuto otázku postoupit k řešení předsednictvu RS. Není-li v rozhodčí doložce výslovně uveden počet rozhodců nebo je-li doložka nejednoznačná, pak podle Řádu rozhoduje spor senát složený ze tří rozhodců. Pokud se rozhodci v určené lhůtě od oznámení jejich jmenování nedohodnou na předsedovi senátu, určí ho předseda RS.

RS funguje jako nezávislý orgán pro rozhodování sporů nestrannými rozhodci a rozhoduje pouze spory, pro které jeho pravomoc vyplývá z platné rozhodčí smlouvy uzavřené mezi stranami nebo z mezinárodní smlouvy. Rozhodování majetkových sporů a výkon rozhodčích nálezů se řídí zákonem č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Tento zákon umožňuje stranám dohodnout se, že jejich majetkové spory, s výjimkou sporů souvisejících s výkonem rozhodnutí a incidenčních sporů, rozhodnou jeden nebo více rozhodců nebo stálý rozhodčí soud na základě rozhodčí smlouvy. Rozhodčí smlouva se může vztahovat i na budoucí spory z určitého právního vztahu nebo vymezeného okruhu vztahů (rozhodčí doložka). Tato možnost je široká, ale lze ji sjednat pouze ve věcech, kde je možný smír.

Arbitrabilita v českém právním řádu má objektivní charakter a musí splňovat tři základní podmínky: spor musí probíhat mezi stranami rozhodčí smlouvy, mít majetkový charakter a umožňovat smírné řešení (Horák 2018, s. 23–35). Strany tedy rozhodčí smlouvou výslovně dohodnou, že jejich spor nebude řešen obecnými soudy (Kindl 2018, s. 29–32).

2.3 ZVLÁŠTNOSTI ROZHODČÍHO ŘÍZENÍ

Řízení před Rozhodčím soudem je jednoinstanční; strany si však mohou v rozhodčí smlouvě sjednat možnost přezkoumání rozhodčího nálezu jinými rozhodci na žádost některé z nich nebo stran obou.

Tato možnost je však využívána jen výjimečně. Jen v případech určených zákonem může před obecným soudem proběhnout řízení o zrušení rozhodčího nálezu. Řád obsahuje příslušnou úpravu (pro případ, kdy je výjimečně zrušeno rozhodnutí RS soudem) pro pokračování projednávání sporu po zrušení rozhodčího nálezu. Rozhodčí řízení pokračuje, pokud strana po zrušení rozhodčího nálezu podá návrh na pokračování v řízení do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu, jímž došlo ke zrušení rozhodčího nálezu.

Pokud se strany písemně nedohodnou jinak, spor znovu projednávají rozhodci zúčastnění na původním projednávání sporu (s výjimkou rozhodce, který buď nebyl povolán nebo neměl způsobilost být rozhodcem ve sporu, byl-li nález zrušen z tohoto důvodu). Takový postup vyhovuje zásadám rychlosti a hospodárnosti rozhodčího řízení, neboť původní rozhodci jsou s případem seznámeni a strany nejsou zatíženy další poplatkovou povinností. V opačném případě, tedy pokud se strany dohodnou, že spor budou rozhodovat jiní rozhodci, hradí strany rovným dílem nebo v poměru jimi dohodnutém nový poplatek za projednávání sporu ve výši stanovené sazebníkem nákladů. Řád obsahuje řadu dalších potřebných ustanovení; mj. se vymezují úkony předsednictva a tajemníka RS.

Při výkonu funkce jsou rozhodci nezávislí a nevystupují nikdy jako zástupci kterékoli strany. Přijetí funkce rozhodce musí být písemné. Spor rozhoduje rozhodčí senát složený zásadně ze tří rozhodců, nebo pokud se o tom strany dohodly, jediný rozhodce. Není-li stanoveno jinak, vztahují se ustanovení Řádu o rozhodcích a rozhodčím senátu i na jediného rozhodce.

Vzhledem k šetření nákladů stran má význam i ustanovení Řádu o místu konání ústních jednání. Pravidelným místem konání ústních jednání je sídlo RS, kterým je Praha. Se souhlasem tajemníka RS, vydaným na základě dohody stran nebo na základě podnětu rozhodčího senátu a též po souhlasu tajemníka, může rozhodčí senát rozhodnout o konání ústního jednání na jiném místě České republiky nebo v zahraničí. Souhlas tajemníka a rozhodnutí rozhodčího senátu se nevyžaduje, má-li se řízení konat ve stálém sudišti nebo v jednacím místu rozhodčího soudu. Řízení začasté probíhá v Brně nebo Ostravě. Ujednání o konání ústního jednání v jiném místě, než v sídle RS je využíváno; lze předpokládat, že tomu tak bude i nadále. Šetří se tak cestovní náklady stran sporu.

Ustanovení Řádu upravují i postup v řízení a jazyk, ve kterém se řízení koná. Rozhodci postupují v řízení zásadně takovým způsobem, který považují za vhodný, tak, aby při zachování rovného postavení stran a při poskytnutí stejné příležitosti k uplatnění práv všem stranám byl bez zbytečných formalit zjištěn skutkový stav věci potřebný pro rozhodnutí sporu. Řízení se koná v češtině, popř. ve slovenštině, pokud se strany písemně nedohodly jinak. Je-li však tato dohoda uzavřena až po zahájení řízení, nejsou jí rozhodci vázáni.

Veškeré písemnosti musí být zásadně předloženy v takovém počtu, aby každá ze stran, každý člen rozhodčího senátu a sekretariát RS měli po jednom vyhotovení. Toto neplatí v případě, že strana

dodala RS dokument ze své datové schránky do datové schránky RS anebo prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu RS s uznaným elektronickým podpisem.

RS řeší spory podle hmotného práva, jímž se předmět sporu řídí, a v obchodních věcech též s přihlédnutím k obchodním zvyklostem. Spor může být rozhodnut podle zásad spravedlnosti, avšak jen tehdy, jestliže k tomu strany rozhodce výslovně pověřily. Velmi významnou otázkou je doručování. Písemnosti ve sporu zasílá RS primárně do datové schránky příjemce. Jiné způsoby doručování se použijí pouze v případě, že příjemce nemá zřízenou datovou schránku a v dalších vymezených případech. Jestliže se určeným postupem nepodařilo doručit straně na její poslední známou adresu, může jí předseda RS ustanovit osobu pověřenou k přijímání písemností.

Řád dále upravuje otázky přerušení řízení, navrácení v předešlý stav, zajištění důkazů a předběžná opatření, účast vedlejších účastníků a úkony předsednictva, předsedy a tajemníka. Není-li stanoveno jinak, platí ustanovení Řádu o řízení před rozhodčím senátem přiměřeně i pro úkony předsednictva, předsedy nebo tajemníka RS. Rozhodčí řízení se zahajuje doručením žaloby RS, pokud mezinárodní smlouva nestanoví jinak. Podmínkou projednání žaloby je zaplacení poplatku, a to ve výši podle hodnoty sporu. Žalobní návrh musí být podepsán oprávněnou osobou a obsahovat hodnotu sporu, a to i v případě nepeněžitých nároků.

Přijetím rozhodčí doložky strany souhlasí s tím, že rozhodci (rozhodce) projednají a rozhodnou spor bez plného uplatnění pravidel kontradiktorního řízení platných u civilních soudů. Procesní pravidla pro dokazování tak nejsou v rozhodčím řízení aplikována v plném rozsahu.

2.4 PRŮBĚH ŘÍZENÍ, DOKAZOVÁNÍ, DŮKAZNÍ PROSTŘEDKY

Základním druhem důkazních prostředků v rozhodčím řízení jsou listinné důkazy, které vzhledem k povaze smluvních sporů obvykle postačují k prokázání skutkových tvrzení stran. Zákon umožňuje i důkazy výslechem účastníků, svědků či znalců, což jsou v civilním soudním řízení běžné metody dokazování. V rozhodčím řízení je však lze použít pouze tehdy, pokud se tyto osoby dobrovolně dostaví a poskytnou výpověď. Tato úprava vychází z toho, že rozhodce ani rozhodčí soud nemají pravomoc státního donucení k nařízení důkazů. Přitom mohou být provedeny i jiné důkazy, pouze pokud jsou rozhodčímu soudu poskytnuty.

Obecně i pro rozhodčí řízení platí, že jako důkaz je možno použít vše, co může věrohodně prokázat skutkové či právní okolnosti věci, tj. toho, co je předmětem řízení nebo co z pohledu rozhodců může takové okolnosti prokázat. Přiměřené použití občanského soudního řádu (o.s.ř.) je v daném případě možné. Skutečností ovšem zůstává, že nepůjde o postup podle občanského soudního řádu, nýbrž může jít pouze o obdobu takového postupu, kdy úprava v o.s.ř. slouží spíše jako vodítko. Všechny důkazy však musí být poskytnuty rozhodcům dobrovolně (Janků 2015, s. 2–5).

Způsob provádění důkazů v rámci rozhodčího řízení je v kompetenci rozhodců. Jsou to rozhodci, kteří rozhodují, zda budou čteny dokumenty, slyšeni svědci či prováděny a zkoumány jiné důkazy.

Při tomto rozhodování musí rozhodci brát v úvahu náklady celého rozhodčího řízení. Od rozhodců se nevyžaduje provádět vlastní vyšetřování. Je na uvážení samotných stran, jaké důkazy předloží na podporu své argumentace s ohledem na předložené nároky či vznesené námitky. Rozhodci hodnotí důkazy dle vlastního přesvědčení a na základě tohoto přesvědčení vynáší rozhodnutí.

Řád mimo jiné upravuje i možnost zpětvzetí žaloby, přičemž respektuje zásadu dispozičního práva žalobce. Ten může žalobu zcela nebo zčásti vzít zpět až do ukončení rozhodčího řízení. V takovém případě rozhodčí senát řízení v odpovídajícím rozsahu zastaví. Pokud však ostatní účastníci vznesou vážné námitky proti zpětvzetí, může senát rozhodnout, že zpětvzetí není účinné, a řízení pokračuje. Žalovaný má právo v rámci přípravy na projednání sporu podat žalobní odpověď, předložit důkazy na podporu svých tvrzení a určit rozhodce, kterého si zvolil. Pokud rozhodce nejmenuje, může o jeho určení požádat předsedu rozhodčího soudu.

V případě, že během řízení zanikne funkce rozhodce, má strana, která jej původně jmenovala, právo určit nového rozhodce, a to i tehdy, pokud byl původní rozhodce jmenován předsedou rozhodčího soudu. Nově jmenovaný rozhodce vstupuje do řízení ve stavu, v jakém se nacházelo k datu jeho přijetí funkce. Změna rozhodce však nevede ke změně předsedy rozhodčího senátu. Řád rovněž upravuje vyloučení rozhodce pro případnou podjatost a jeho nahrazení v případě nečinnosti.

Součástí řízení je i příprava sporu k projednání rozhodčím senátem. Ten přezkoumá stav řízení a pokud to považuje za nutné, přijme doplňující opatření, jako je vyžádání písemných stanovisek, důkazů či dalších podkladů, přičemž stanoví přiměřené lhůty k jejich dodání. Senát také sleduje, zda u některé ze stran nedošlo k zahájení insolvenčního řízení (Bělohávek 2018, s. 161–178).

Spor se projednává neveřejně, přičemž strany se mohou dohodnout, že rozhodnutí proběhne bez ústního jednání pouze na základě předložených písemností. Řád umožňuje i urychlené řízení, které podléhá zvláštním podmínkám, včetně zvýšené poplatkové povinnosti a zkrácení některých lhůt. Tato možnost je běžná i u zahraničních rozhodčích soudů (Dobiáš 2014, s. 514–524).

Důležitým prvkem rozhodčího řízení je i snaha vést strany k dosažení smíru. Rozhodčí senát může v průběhu řízení vyzvat strany k uzavření smíru a navrhnout doporučení či podněty, které by k němu mohly přispět. V řadě případů se smírné řešení skutečně podaří dosáhnout. Řád dále stanoví pravidla pro ukončení řízení a vydání rozhodčího nálezu, včetně jeho vyhlášení, doplnění nebo opravy. V určitých situacích může být řízení zastaveno bez vydání nálezu, přičemž o ukončení rozhoduje rozhodčí senát vydáním příslušného usnesení.

2.5 ROZHODČÍ NÁLEZ A NÁKLADY ŘÍZENÍ

Rozhodčí nález je konečný a závazný. Jakmile je doručen stranám, nabývá účinků pravomocného soudního rozhodnutí a je soudně vykonatelný (Řezníček 2018, s. 43–45). Stranám lze doručovat pouze stejnopis rozhodčího nálezu. Není stanovena povinnost vyhotovovat písemný protokol o hlasování o rozhodčím nálezu s podpisy všech rozhodců pro případ odlišného hlasování rozhodců.

Je to ponecháno jako možnost. Není-li nález přijat jednomyslně, je to v něm uvedeno. Nález slouží jako exekuční titul, na jehož základě lze zahájit exekuční řízení podle platných právních předpisů.

O pravomoci rozhodčího soudu projednávat a rozhodovat spor rozhoduje rozhodčí senát nebo jediný rozhodce (pokud je spor veden před jediným rozhodcem). Tato otázka může být posouzena buď na základě námitky vznesené stranou, nebo z vlastní iniciativy rozhodců při zkoumání podmínek řízení. V případě potřeby si rozhodce (rozhodci) může před svým rozhodnutím vyžádat stanovisko předsednictva rozhodčího soudu. Pokud rozhodčí senát dospěje k závěru, že pravomoc rozhodčího soudu není dána, existuje možnost přezkumu na žádost některé ze stran. Přezkum provádí předsednictvo rozhodčího soudu, které může napadené rozhodnutí potvrdit nebo zrušit.

Výslovně je zakotvena zásada, že úspěšné straně se přiznává náhrada nákladů rozhodčího řízení (v případě částečného úspěchu podle poměru přiznané a zamítnuté části nároku) a pokud jde o náklady právního zastoupení, přiznávají se (kromě odůvodněných případů, ve kterých se nepřiznávají) náhrady podle zvláštního předpisu, kterým je advokátní tarif, pokud se strany písemně nedohodnou jinak. Poplatky či paušály na správní náklady, které byly uhrazeny na základě Řádu, se stranám vrací pouze v případě, že je tak Řádem výslovně stanoveno; v ostatních případech se nevrací, a to bez ohledu na to, kdy a za jakých okolností bylo řízení ukončeno.

3. ŠIRŠÍ VYUŽITÍ ŘÍZENÍ STÁTEM, KRAJI A OBCEMI

Prínosné je rozhodčí řízení i u sporů vedených organizačními jednotkami státu, kraji a obcemi při uplatnění výše uvedených zásad rozhodčího řízení. Uvedenými osobami jsou dnes rozhodčí řízení využívána především při řešení sporů ze smluvních vztahů mezi těmito osobami a jejich dodavateli. Využití by však mohlo být ještě širší, a to zejména pro:

- a) **Rychlé a efektivní řešení sporů.** U organizačních jednotek státu a veřejnoprávních korporací se jedná o rychlé a efektivní řešení sporů, a to mj. u sporů se složitou problematikou, např. dodávek staveb. Rozhodčí řízení může být využito například při sporech týkajících se ceny, víceprací, problematiky vad, náhrady škody, úhrady smluvních pokut atd. Řešení sporů je zde výrazně rychlejší než u obecných soudů.
- b) **Odborné znalosti.** Rozhodčí soudy mohou (a také tak činí) využívat odborníků s hlubokými znalostmi v konkrétních oblastech. Rozhodci nemusí totiž být jen úzce vymezení juristé. Jejich širší odbornost zvyšuje kvalitu rozhodnutí a zajišťuje, že komplexní technické a právní otázky jsou řešeny vhodným způsobem. Příslušní rozhodci totiž zpravidla znají i obchodní zvyklosti, zvyklosti obecné, zavedenou praxi, všeobecné obchodní podmínky, vykládací pravidla (zvláště Incoterms) a znají řadu technických otázek vč. obsahu technických norem (tam kde jsou závazné nebo je jich užití dohodnuto). Umí „číst“ projektovou a realizační

dokumentaci i konstrukční a výrobní výkresy. Není tak třeba při posuzování řady otázek využívat znaleckých a jiných posudků.

- c) **Mezinárodní spory.** Pro mezinárodní spory (které mohou být časté u organizačních jednotek státu) je kladem jejich snadnější vykonatelnost vzhledem k existenci Newyorské úmluvy.
- d) **Neveřejnost.** Arbitráž nabízí uplatnění zásady neveřejnosti, což může být výhodné mj. i vzhledem k povaze informací a materiálů, které mohou být (zejména u některých organizačních jednotek státu) tzv. citlivé nebo v režimu utajovaném. Uvedme též, že některé strategické a bezpečnostní kontrakty přitom mohou podléhat zvláštním režimům.

4. ZÁVĚR

K širšímu využití rozhodčího řízení, a to zejména u Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR pak bude docházet, pokud RS i nadále zabezpečí přísnou nepodjatost a nestrannost kvalifikovaných rozhodců. Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem je významným institutem v oblasti soukromého práva, který se stal oblíbenou alternativou k tradičním soudním procesům. Díky své flexibilitě a efektivitě se těší rostoucímu zájmu stran, které ho často volí pro opakované řešení svých sporů. Mezi hlavní výhody patří rychlost projednání, což umožňuje účastníkům získat rozhodnutí ve výrazně kratším čase než u obecných soudů.

Důležitým prvkem je možnost volby jazyka řízení, což je zvláště cenné v mezinárodních sporech. Rozhodčí soud rovněž nabízí profesionální administraci sporů, která zajišťuje hladký průběh řízení bez zbytečných průtahů. Strany si mohou vybrat rozhodce s odborností odpovídající konkrétním potřebám sporu, což zvyšuje kvalitu rozhodování. Kromě toho je rozhodčí nález snadno vymahatelný nejen v České republice, ale také v dalších zemích, které jsou signatáři Newyorské úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958.

Existují však i skutečnosti, které mohou snižovat efektivitu rozhodčího řízení. Překážkou mohou být některá nadměrně rozsáhlá a komplikovaná procesní podání, která zbytečně prodlužují řízení. Nicméně při správném nastavení je rozhodčí řízení vhodné i pro složité a technicky náročné spory, například ve stavebnictví (Karfíková 2019, s. 2–4, Maisner 2018, s. 46–50, Marek 2023, s. 25–30).

Klíčovým faktorem úspěšného rozhodčího řízení je pečlivý výběr kvalifikovaného nestranného a nepodjatého rozhodce či rozhodců. Významnou roli hraje také důkladné dokumentování obchodních transakcí a precizní provádění důkazů během řízení. Strana, která nedokáže podložit svá tvrzení dostatečnými důkazy, nemůže očekávat rozhodnutí ve svůj prospěch.

Literatura

BĚLOHLÁVEK, A. J. Rozhodčí řízení versus insolvenční řízení z pohledu práva EU – část 1., *Obchodněprávní revue* č. 6/2018, s. 161–178 a část 2., č. 7–8/2018, s. 193–209.

BĚLOHLÁVEK, A. J., KOVÁŘOVÁ, D. A HAVLÍČEK, K.: Rozhodčí řízení v teorii a aplikační praxi, *sborník Pražský právní podzim*, 2015, 313 s.

DOBIÁŠ, P. Standardy rozhodčího řízení v nových řádech mezinárodních rozhodčích soudů, *Obchodní právo* č. 12/2014, s. 514–524.

HORÁK, P. Objektivní arbitrabilita – možnost rozhodčího řízení, *Bulletin advokacie* 9/2018, s. 23–25.

JANKŮ, M. Rozhodčí řízení, *Alternativní rozhodování sporů*, Praha VŠFS 2015, 143 s.

KARFÍKOVÁ, M. a kol. Rozhodčí řízení; 70. výročí stálého rozhodčího soudu u nás, *Soukromé právo*, č.7-8/2019, s. 2-64.

KINDL, M. Na co nezapomínat při sjednávání rozhodčí smlouvy, *Bulletin advokacie* 9/2018, s. 29–32.

LIPTÁK, F. Právne princípy v medzinárodnej obchodnej arbitráži, in Suchoža, J., Husár, J. (eds): *Právo, obchod, ekonomika IV., sborník vědeckých prací*, Košice. Univerzita P. J. Šafárika v Košicích, 2014, s. 547–558.

MAISNER, M. Efektivita rozhodčího řízení, *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 46–50.

MAREK, K. K rychlejšímu řešení sporů ve výstavbě, *Stavební právo* č.1/2023, s. 25–30.

MATZNER, J. Rozhodčí doložka – dobrý sluha, špatný pán, *Právní rádce* 1/2015, s. 38–39.

ŘEZNÍČEK, D. Vykonatelnost a výkon rozhodčích nálezů, *Bulletin advokacie*, č. 9/2018, s. 43–45.

Abstrakt:

Článek se zabývá rozhodčím řízením a rozhodčím soudem, přičemž naznačuje i potenciální širší využití takových řízení organizačními jednotkami státu a kraji a obcemi. Základní kategorií důkazních prostředků je důkaz předloženými dokumenty, které vzhledem k povaze sporů, jsou obecně dostatečné k prokázání faktických tvrzení zúčastněných stran. Důvodem této specifické regulace důkazního procesu je skutečnost, že ani rozhodce, ani rozhodčí soud nemají státní donucovací moc.

Klíčová slova: rozhodčí soud, řád rozhodčího soudu, rozhodčí řízení, rozhodce.

Abstract:

To the arbitration proceedings

The article deals with arbitration proceedings and arbitration court. It suggests the eventual wider use of the procedure organizational units of the state and regions and municipalities. Documentary evidence is an essential category of evidence which, given the nature of disputes, is usually sufficient to prove the factual allegations of the parties. The reason for this specific regulation of the course of evidence is the circumstance that neither the arbitrator nor the arbitral tribunal has the state coercive power to order the acts.

Key words: *Arbitration court, arbitration court rules, arbitration, arbitrator.*

JEL: *K40.*

Prof. JUDr. **Karel Marek**, CSc. – Katedra aplikovaných sociálních a humanitních věd, Fakulty vojenského leadershipu, Univerzita obrany Brno, k.marek@centrum.cz.

Mgr. Ing. **Leopold Skoruša**, Ph.D. – Katedra aplikovaných sociálních a humanitních věd, Fakulty vojenského leadershipu, Univerzita obrany Brno, leopold.skorusa@unob.cz.

K DAŇOVÉ UZNATELNOSTI ÚROKŮ Z DLUHOPISŮ

Petr Kolman

1. ÚVOD

Pod pojmem dluhopis rozumíme cenný papír¹ na řad nebo na doručitele (právní úprava de lege lata neakceptuje dluhopis jako cenný papír na doručitele) nebo zaknihovaný cenný papír, s nímž je spojeno právo na splacení určité dlužné částky a případně vyplacení stanovených výnosů a další povinnosti. Dluhopis tak umožňuje zajistit subjektu zdroj financování, aniž by si musel půjčit (např. v bance), jeho věřitelská platforma je tak rozložena mezi různě širokou řadu majitelů dluhopisů.²

Dluhopisy byly známy již ve středověku, ovšem obdobím jejich hromadného využívání je až 19. století. Dluhopisy tehdy začaly plnit funkci, kvůli které jsou využívány dodnes – dluhopisy představují při dluhovém financování alternativu k bankovnímu úvěru. K rozmachu dluhopisů přispěl v té době především rozvoj podniků, které začaly hledat nové způsoby financování mimo financování majetkového (pomocí akcií) nebo bankovními úvěry.³

Dluhopisy typicky emituje stát, územní samosprávný celek (kraj, obec) nebo obchodní korporace (právní osoba). Může tak činit, i jakákoli fyzická osoba. Podmínkou, aby mohl být dluhopis v Česku veřejně nabízen, je schválení prospektu od ČNB nebo pokud je udělena výjimka ČNB, např. velikostí emise do 1 mil. eur. V jiném případě může být nabízen pouze neveřejně. Dluhopis se také někdy nazývá též jako obligace či bond.⁴

2. JUDIKÁT NEJVYŠŠÍHO SPRÁVNÍHO SOUDU 1 AFS 208/2023-57

Rozšířený senát⁵ Nejvyššího správního soudu vydal 16. dubna 2025 usnesení č. j. 1 Afs 208/2023-57,⁶ které, podle mého názoru, představuje zásadní příspěvek k výkladu daňové uznatelnosti úroků z dluhopisů. Zajímavý právní spor se týkal toho, zda úroky z dluhopisů emitovaných do konce roku 2013 lze považovat za úroky z půjček a úvěrů podle § 24 odst. 2 písm. zi) zákona o daních z příjmů, nebo zda jejich uznatelnost musí být posuzována podle obecné klauzule § 24 odst. 1.

¹ I když mnohdy má cenný papír cenu pouze a jen toho papíru, na kterém byl vydán. Jak trefně glosoval cenu některých dluhopisů Vlasta Burian ve filmu *Ducháček to zařídí*. Tahle moudrost, žel, platí dodnes.

² Více např. KOTÁSEK, J.: *Právo cenných papírů*. Praha: C. H. Beck, 2014. Academia iuris, ISBN 978-80-7400-515-2.

³ Srov. VÍTEK, J. Pojem a právní povaha cenných papírů. In KOTÁSEK, J., PIHERA V., POKORNÁ, J., a kol. *Kurs obchodního práva: právo cenných papírů*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7179-454-7. nebo PŘIBYL, Z. *Základy práva cenných papírů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství V. Kvasnička, 1995, 92 s., ISBN 80-852-5568-5.

⁴ Blíže STADNÍK B.: *Teorie a praxe dluhopisů* I, VŠE Praha, 2013, ISBN 978-80-2451-919-7 nebo LASÁK, J.; POKORNÁ, J.; ČÁP, Z.; DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN 978-80-7478-537-5.

⁵ Jak výstižně říkával již legendární brněnský profesor správního práva procesního i hmotného a soudce NSS Petr Průcha – *Když něco řeší rozšířený (!) senát, tak jde o něco zásadního, což by se mělo následně rozšířit mezi co nejvíce rozumných fyzických i právnických osob*. Což je i jeden ze snad legitimních důvodů, proč se autor rozhodl napsat tento článek.

⁶ Článek byl zpracován podle usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 4. 2025, čj. 1 Afs 208/2023-57. Věc: ENDL + K, a. s., proti Odvolacímu finančnímu ředitelství v Brně o úroky z dluhopisů, o kasační stížnosti žalobkyně.

Tato otázka byla dlouho sporná, protože právní i ekonomická povaha dluhopisů se v určitých aspektech podobá úvěrovým instrumentům, nicméně zákon jejich podřazení výslovně neupravoval. V daném případě akciová společnost v roce 2012 emitovala korunové dluhopisy v celkovém objemu jedné miliardy korun s pevně stanoveným ročním úrokem 12 % a splatností v roce 2032.

Dluhopisy byly upsány jediným akcionářem a jejich kupní cena byla započtena proti jeho pohledávce vůči společnosti. Společnost v roce 2013 vyplatila akcionáři úroky ve výši 120 milionů korun a tyto úroky vykázala jako daňově uznatelné výdaje. Správce daně je však z daňových nákladů vyloučil s odkazem na to, že zákon v tehdy platném znění umožňoval daňově uznat pouze úroky z půjček a úvěrů. Odvolací orgán citovaný názor potvrdil a krajský „správní“ soud žalobu společnosti zamítl.

Rozšířený senát NSS se musel vypořádat s otázkou, zda lze dluhopis chápat jako zvláštní formu půjčky či úvěru. Vycházel přitom především ze systematického a jazykového výkladu. Konstatoval, že úroky z dluhopisů mají sice podobnou ekonomickou funkci, ale právní základ jejich existence je odlišný. Dluhopis je cenný papír, který zakládá závazek emitenta vůči jeho majiteli. Nejde však o smluvní závazek z půjčky nebo úvěru. Zákonodárce v období do konce roku 2013 výslovně nepočítal s jejich podřazením pod § 24 odst. 2 písm. zi). Rozšiřující (extenzivní) výklad by proto znamenal nepřipustnou extenzi daňového práva ve prospěch poplatníka, která by neměla oporu v textu zákona.

Rozšířený senát NSS uzavřel, že úroky z dluhopisů nelze pro účely daní z příjmů do konce roku 2013 podřazovat pod úroky z půjček a úvěrů. Daňová uznatelnost takových úroků se musí posuzovat výhradně podle obecné klauzule v § 24 odst. 1, tedy zda jde o výdaje prokazatelně vynaložené na dosažení, zajištění a udržení zdanitelných příjmů. V praxi to znamená, že poplatník musí doložit, že emise dluhopisů skutečně sloužila k financování jeho hospodářské činnosti, nikoli pouze k účelovým transakcím, jejichž cílem je snížení daňové povinnosti.

NSS konstatoval, že lingvistický, historický i teleologický výklad zákona vedou k jednoznačnému závěru, který současně nezpůsobuje zjevně nerozumný výsledek nebo výsledek rozporný s ústavně chráněnými právy. Je proto třeba vyjít ze zákonného textu, který i v období od 1.1.2005 do 31.12.2013 zahrnoval do testu zaplacení pouze a jenom úroky z úvěru či z půjčky hrazené fyzické osobě, která nevede účetnictví, a nikoliv ze všech zdrojů financování vyjmenovaných v § 19 odst. 1 písm. zk) zákona o daních z příjmů. Na řešenou otázku je tedy třeba odpovědět, že úroky z dluhopisů nejsou podřaditelné pod „úroky z půjček a úroky z úvěrů“, jak je vymezoval § 24 odst. 2 písm. zi) zákona o daních z příjmů ve znění účinném od 1.1.2005 do 31.12.2013.

3. DŮLEŽITOST A PŘÍNOS JUDIKÁTU

Význam rozhodnutí přesahuje rámec jednotlivého sporu. Daňové subjekty nemohou spoléhat na extenzivní výklady ve svůj prospěch, pokud text zákona explicitně uvádí pouze určité instituty.

Jestliže zákon zmiňuje jen půjčky a úvěry, nelze pod tuto kategorii dodatečně podřadit i dluhopisy. To potvrzuje zásadu, že výjimky a speciální pravidla v daňovém právu podléhají restriktivní interpretaci. I když se to může někomu i nelíbit.

Zároveň je však třeba zdůraznit, že situace se změnila po roce 2013. Novelami zákona o daních z příjmů byla terminologie zpřesněna a zohlednila se i daňová relevance úroků z dluhopisů. Zákonodárce tak postupně odstranil mezery, které dříve umožňovaly spory o výklad. Úroky z dluhopisů se tak dostaly do jasnějšího právního rámce, a daňová praxe se již nemusela opírat o generální klauzuli, ale mohla vycházet z výslovného ustanovení. Rozšířený senát proto své rozhodnutí výslovně vztahuje jen na období do konce roku 2013.

4. ZÁVĚR

Pro legislativu a praxi je tento judikát historicko-interpretacním mezníkem, který zpřesňuje pravidla pro hodnocení daňových nákladů v minulých zdaňovacích obdobích. Přesto má i aktuální význam, protože připomíná, že i dnes musí poplatníci při využívání finančních instrumentů vždy prokazovat jejich reálný hospodářský účel. Finanční správa a soudy většinou nebudou akceptovat konstrukce, jejichž smyslem je pouze formální využití rozdílů v zákonné terminologii za účelem snížení daně.

Rozhodnutí rozšířeného senátu tak posiluje důraz na skutečný ekonomický obsah transakcí a varuje před spoléháním na účelové formální kvalifikace. Historicky vyjasňuje, že úroky z dluhopisů do roku 2013 nebyly zvláštní kategorií daňově uznatelných nákladů, ale bylo třeba je posuzovat podle obecné klauzule. Současně ale ukazuje na vývoj legislativy, která později tyto otázky výslovně upravila a odstranila interpretační nejasnosti.

Literatura

KOTÁSEK J.: *Právo cenných papírů*. V Praze: C. H. Beck, 2014. Academia iuris, ISBN 978-80-7400-515-2.

LASÁK J.; POKORNÁ J.; ČÁP Z.; DOLEŽIL T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-537-5.

STADNÍK B.: *Teorie a praxe dluhopisů I*, Vysoká škola ekonomická Praha, 2013, ISBN 978-80-2451-919-7.

VÍTEK J. Pojem a právní povaha cenných papírů. In KOTÁSEK, J., PIHERA V., POKORNÁ, J., a kol.: *Kurs obchodního práva: právo cenných papírů*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7179-454-7.

PŘIBYL Zd. *Základy práva cenných papírů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství V. Kvasnička, 1995, 92 s. ISBN 80-852-5568-5.

Abstrakt:

Článek reflektuje především zásadní judikát Nejvyššího správního soudu a otázky s im související. Rozšířený senát NSS rozhodl, že úroky z dluhopisů emitovaných do roku 2013 nelze považovat za úroky z půjček či úvěrů. Jejich daňová uznatelnost se proto posuzovala jen podle obecné klauzule § 24 odst. 1 ZDP. Verdikt zdůrazňuje, že v daňovém právu nelze extenzivně vykládat výjimky a je nutné prokazovat skutečný hospodářský účel emisí.

Klíčová slova: veřejné právo, finanční právo, dluhopisy, daňová povinnost, daňová uznatelnost.

Abstract:

Public Law Under the Microscope – On the Tax Deductibility of Bond Interest

The article primarily reflects on a landmark judgment of the Supreme Administrative Court and the related issues. The Czech Supreme Administrative Court ruled that interest on bonds issued before 2013 cannot be treated as loan or credit interest. Their tax deductibility had to follow the general clause of Section 24(1) ITA. The decision stresses that tax law exceptions must be interpreted strictly and taxpayers must prove the genuine economic purpose of bond issues.

Keywords: public law, financial law, bonds, tax liability, tax deductibility.

JEL: K34.

JUDr. **Petr Kolman**, Ph.D. – AMBIS vysoká škola, Katedra práva a kybernetické bezpečnosti, Brno, petr.kolman@ambis.cz.

ZAHRANIČNÁ A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE

V TIENI VNÚTORNÝCH NEZHÔD

Radoslav Ivančík

1. ÚVOD

Prvé štvrtstoročie tretieho milénia je okrem iného charakteristické nárastom počtu rôznych kríz a vnútorných občianskych a medzištátnych konfliktov, ktoré výrazným spôsobom, či už priamo alebo nepriamo, ovplyvnili – a viaceré z nich ešte stále ovplyvňujú – bezpečnosť na európskom kontinente. Tieto krízy sú často komplexné, prepojené so záujmami globálnych a regionálnych aktérov a ich dôsledky sa neobmedzujú len na bezprostredné oblasti vzniku kríz, ale ovplyvňujú aj vnútornú politiku, stabilitu a spoločenské štruktúry členských štátov Európskej únie (EÚ). Ich negatívne následky zdôrazňujú potrebu užšej spolupráce medzi jednotlivými členskými štátmi, čo si však mnohokrát vyžaduje prekonávanie rozdielnych národných priorít, politických stratégií a aj bezpečnostných doktrín.

Situáciu v oblasti zaistovania bezpečnosti, a teda aj reálny výkon efektívnej a účinnej zahraničnej a bezpečnej politiky EÚ, navyše významným spôsobom komplikujú a ťažkosti spôsobujú vnútorné nezhody, ktoré podkopávajú schopnosť rýchlej a efektívnej reakcie EÚ na krízové situácie.¹ Tieto vnútorné nezhody zahŕňajú predovšetkým (a) vnútorné konflikty vo vnútri jednotlivých členských štátoch Únie a (b) spory o kompetencie medzi inštitúciami EÚ a členskými štátmi.

Vývoj a realizáciu zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ ovplyvňujú a formujú aj iné faktory ako spomínané vnútorné nezhody, napríklad vzájomná ekonomická závislosť, kultúrna diverzita či ideologická rivalita. Tieto faktory generujú zvýšený tlak na štruktúry Únie, aby prehodnotili svoje operatívne prístupy a zlepšili mechanizmy rozhodovania.

Vzájomná ekonomická závislosť, napríklad prostredníctvom obchodných dohôd a právnych noriem, vytvára síce stabilizujúce, ale na druhej strane aj zraniteľné prostredie, ktoré je citlivé na vonkajšie šoky. Kultúrna diverzita prináša príležitosti na obohatenie spoločenského života, no zároveň generuje konflikty medzi rôznorodými hodnotovými systémami a skupinami. Ideologická rivalita, zásadne umocnená narastajúcou digitalizáciou a mediálnymi vplyvmi, ovplyvňuje verejnú mienku a politické priority, čo má priamy dopad na rozhodovací proces v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky.²

Vnútorné nezhody však majú preukázateľne väčší vplyv na vývoj a transformáciu únijnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Tento vplyv spočíva najmä v tom, že EÚ je nútená neustále kontinuálne

¹ LEHNE, S. 2022. The EU and the Creative and Destructive Impact of Crises. In *Carnegie Europe*, 2022. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/research/2022/10/the-eu-and-the-creative-and-destructive-impact-of-crises?lang=en¢er=europe>>.

² PETERS, M. A. 2023. The emerging multipolar world order: A preliminary analysis. In *Educational Philosophy and Theory*, 2023, roč. 55, č. 14, s. 1653-1663. ISSN 1469-5812. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2151896>>.

reagovať na zmeny v globálnom i regionálnom bezpečnostnom prostredí a bezpečnostnej situácii v bližšom i vzdialenejšom okolí svojich hraníc. EÚ by mala na tieto zmeny reflektovať vo svojich stratégiách a koncepciách, čo si vyžaduje vysokú mieru politickej koordinácie, schopnosť predikcie hrozieb a rizík a efektívne implementačné mechanizmy.³ V tejto súvislosti je dôležité si uvedomiť, že potreba rýchlej reakcie a adaptácie kladie značné nároky na flexibilitu inštitúcií EÚ, ako aj na ochotu členských štátov dosahovať kompromisy v kľúčových strategických oblastiach. Bez dosiahnutia tejto schopnosti EÚ riskuje stratu svojej pozície v globálnom systéme.

V tomto zmysle môžu byť jednotlivé koncepty prispôbené vzájomnej ekonomickej závislosti alebo ideologickej rivalite, s ktorou sa môžu v závislosti od okolností a aktuálnej situácie spájať, dopĺňať alebo dokonca aj subsumovať. Takáto komplexná dynamika veľmi dobre ilustruje, že jednotlivé faktory sú často prepojené a vytvárajú synergické vplyvy, ktoré sa môžu navzájom posilňovať alebo oslabovať v závislosti od globálneho alebo regionálneho kontextu. Tieto koncepty zároveň otvárajú priestor na prepojenie teoretických prístupov s empirickými analýzami, čo umožňuje detailnejšie pochopenie mechanizmov ovplyvňujúcich zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ. A hoci nie sú vyčerpávajúce, ponúkajú pomerne široký rámec pre pochopenie síl, ktoré podkopávajú súdržnosť, efektivitu a účinnosť zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie.

Aj preto autor s cieľom prehĺbenia akademického diskurzu o vývoji a formovaní zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ skúma v článku vnútorné nezhody v EÚ. V rámci kvalitatívneho interdisciplinárneho vedeckého výskumu využíva obsahovú, kritickú a komparatívnu analýzu konkrétnych prípadových štúdií, ako sú neuznanie Kosova niektorými členskými štátmi, postoj k venezuelskej kríze, posun v nemeckej migračnej politike a historicky podmienené postoje Nemecka k vojenskej pomoci Ukrajine a konfliktu v Izraeli. Tieto príklady sú analyzované na základe analýzy relevantnej literatúry a verejne dostupných informácií, s cieľom ilustrovať vplyv domácich politických, ideologických a historických faktorov na vnútorné nezhody v rámci EÚ a ich vplyv súdržnosť a efektivitu zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie.

2. KONCEPTUALIZÁCIA VNÚTORNÝCH NEZHÔD V KONTEXTE ZAHRANIČNEJ A BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY EÚ

Tolerantný konsenzus, v rámci ktorého sa európska integrácia po desaťročia rozvíjala,⁴ sa postupne v priebehu posledných niekoľkých rokov vytratil, čím vznikol priestor pre oveľa diferencovanejšiu, neraz až vysoko polarizovanú verejnú diskusiu. Tento posun v dynamike vývoja európskej politiky je dôsledkom rastúcej diverzity národných záujmov, nárastu euroskepticizmu a značného posilnenia populistických a nacionalistických politických síl vo viacerých členských štátoch. Kým v minulosti

³ KAVAN, Š. a kol. 2014. *Bezpečnosť spoločnosti v podmienkach Európskej únie*. In České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2014. 179 s. ISBN 978-80-87472-72-9.

⁴ ROŽŇÁK, P. 2015. *Mechanismy fungování Evropské unie*. Ostrava: Key publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-237-2.

prevládala pragmatický prístup založený na kompromisoch a konsenzuálnom rozhodovaní, súčasná realita sa vyznačuje fragmentáciou spoločného politického priestoru a čoraz častejšími nezhodami medzi záujmami jednotlivých členských štátov.⁵

Jedným z hlavných prejavov tejto zmeny je snaha EÚ minimalizovať otvorené prejavy nesúhlasu medzi členskými štátmi, ktorá je známa ako "obmedzovanie nezhody". Táto stratégia má zásadný vplyv na efektívnosť a flexibilitu rozhodovacieho procesu EÚ v rôznych oblastiach politiky.⁶ Na jednej strane prispieva k zachovaniu stability a predchádzaniu eskalácie sporov medzi členskými štátmi. Na druhej strane však vedie k zdržiavaniu prijímania nevyhnutných rozhodnutí, čím sa oslabuje akcieschopnosť Únie. Tento problém je obzvlášť viditeľný v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, kde je často potrebná rýchla, koordinovaná a jednoznačná reakcia na globálne a regionálne výzvy a krízy. Akékoľvek oneskorenia alebo nejednotnosť v tejto oblasti môžu mať negatívny dopad na dôveryhodnosť EÚ a môže oslabiť jej pozíciu na medzinárodnej scéne.⁷

Vnútorne nezhody medzi členskými štátmi pramenia primárne z ťažkostí zosúladiť domáce politické, ekonomické a spoločenské záujmy so širšími záväzkami vyplývajúcimi z členstva v EÚ. Zatiaľ čo niektoré rozdiely sú výsledkom legitímnych národných priorít, iné majú čisto inštrumentálny charakter a sú využívané ako nástroje na presadzovanie vlastných politických agend alebo pokusov o zastavenie poklesu volebných preferencií. Politizácia disentu je najvýraznejšia v prípade nacionalistických a populistických strán, ktoré v rámci svojho ideologického presvedčenia alebo s cieľom mobilizácie voličov často spochybňujú nielen jednotlivé politiky EÚ, ale – čo je horšie – mnohokrát aj jej základné normy, hodnoty a procesy. V niektorých prípadoch dokonca zachádzajú ešte ďalej a otvorene spochybňujú samotnú legitimitu Únie ako nadnárodného politického projektu.⁸

Hoci sa táto forma euroskepticizmu môže javiť ako extrémna a nezmieriteľná, realita ukazuje, že v mnohých prípadoch nie je neprekonateľná. Politické tlaky, pragmatické kalkulácie a najmä ekonomické záujmy⁹ často vedú k tomu, že aj strany ostro kritizujúce EÚ buď iné tvrdia svojim voličom a inak vystupujú na pôde únijných inštitúcií, alebo sú v určitých situáciách ochotné pristúpiť na kompromis. V istých prípadoch, keď je táto opozícia principiálna a hlboko zakorenená, to však môže viesť k zásadným rozporom, ktoré bránia efektívnemu a účelnému fungovaniu Únie.

⁵ GREER, S. L. – LÖBLOVÁ, O. 2017. European integration in the era of permissive dissensus. In *Comparative European Politics*, 2017, roč. 15, č. 1, s. 394-413. ISSN 1740-388X. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1057/cep.2016.6>>.

⁶ DUŠEK, J. 2025. Transformation of Settlement Structures in Europe: Trends, Challenges, and Reform Approaches. In *Land*, 2025, roč. 14, č. 1, čl. 167. ISSN 2073-445X. [online] [cit. 01-07-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.3390/land14010167>>.

⁷ CHRYSOGELOS, A. 2022. No quick fix: EU foreign policy needs unanimity rule. In *Politico*, 2022. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/no-quick-fix-eu-foreign-policy-unanimity-rule/>>.

⁸ BALFOUR, R. – HILL, C. 2016. Europe's Troublemakers. The Populist Challenge to Foreign Policy. In *European Policy Centre*, 2016. [online] [cit. 30-03-2025], https://www.epc.eu/content/PDF/2016/Europe_s_troublemakers_complete_book.pdf.

⁹ SABAYOVÁ, M. 2025. Economic Security in the Context of Geopolitical Change and Globalisation. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 2025, roč. 72, č. 1, s. 167-174. ISSN 2449-8505. [online] [cit. 22-07-2025]. Dostupné na internete: <<https://journals.umcs.pl/g/article/view/17616/12570>>.

Dlhodobým negatívnym dôsledkom takéhoto konania je oslabovanie kolektívnej politickej vôle členských štátov participovať na tvorbe spoločných politík v rámci spoločného záujmu. Tento trend má špecificky negatívny dopad na zahraničnú a bezpečnostnú politiku, kde nejednotnosť a nesúlad medzi členskými štátmi môžu viesť k zníženiu vplyvu EÚ na medzinárodnej scéne.¹⁰

Súčasná dynamika vnútorných nezhôd v EÚ predstavuje z uvedeného dôvodu vážnu výzvu pre ďalšiu budúcnosť európskej integrácie. Ak chce Únia vystupovať ako rešpektovaný globálny aktér, schopný reagovať na medzinárodné výzvy, bude nevyhnutné hľadať nové mechanizmy na zmierňovanie nezhôd medzi členskými štátmi bez toho, aby to oslabovalo jej schopnosť konať. Tento cieľ si vyžaduje nielen reformu rozhodovacích procesov, ale aj posilnenie politickej kohézie, dôvery a súdržnosti medzi členskými štátmi, čo predstavuje jednu z kľúčových úloh európskej politiky v nadchádzajúcich rokoch.

Vnútorné nezhody ovplyvňujú úsilie EÚ v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky z rôznych hľadísk, či už ide o rámcovanie problémov, stanovovanie agendy na ich riešenie alebo formulovanie a následnú implementáciu politiky. Vlády členských štátov v niektorých prípadoch prezentujú otázky zahraničnej a bezpečnostnej politiky spôsobom, ktorý rezonuje u domáceho publika, ale je nezlučiteľný s prevládajúcimi názormi v rámci EÚ, čo bráni EÚ rozhodne konať v niektorých konkrétnych otázkach alebo obmedzuje politiku EÚ na okrajové aspekty. Politickú líniu dohodnutú na úrovni EÚ tak dodržiavajú selektívne alebo vôbec.¹¹ Pri skúmaní praxe krízového manažmentu možno v týchto súvislostiach pozorovať viaceré obmedzenia spôsobené vnútornými nezhodami týkajúcimi sa únijnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.¹²

Zhoršovanie bezpečnostného prostredia, ktorého príkladom je regionálna fragmentácia pozdĺž hraníc EÚ a prehlbenie multipolárneho súperenia, dáva členským štátom Únie neustále príležitosti na hádky.¹³ Spory vznikajú najmä vtedy, keď členské štáty majú silné domáce stimuly na to, aby obmedzili participáciu na úsilí o zvládanie kríz a konfliktov alebo aby do nich neinvestovali.¹⁴ Domáce stimuly v podobe spochybňovania európskych politík môžu odrážať národný konsenzus,

¹⁰ ALCARO, R. 2021. The Constraints on the EU Foreign and Security Policy. In *Istituto Affari Internazionali*, 2021. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <https://www.iai.it/sites/default/files/joint_b_1.pdf>.

¹¹ BIEDENKOPF, K. – COSTA, O. – GÓRA, M. 2021. Introduction: Shades of Contestation and Politicisation of CFSP. In *European Security*, 2021, roč. 30, č. 3, s. 325-343. ISSN 1746-1545. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1964473>>.

¹² ALCARO, R. – DIJKSTRA, H. 2024. Re-imagining EU Foreign and Security Policy in a Complex and Contested World. In *The International Spectator*, 2024, roč. 59, č. 1, s. 1-18. ISSN 1751-9721. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/03932729.2024.2304028>>.

¹³ KOIVULA, T. – SIPILA, J. 2011. Missing in action? EU crisis management and the link to the domestic political debate. In *Cooperation and Conflict*, 2011, roč. 46, č. 4, s. 521-5428. ISSN 1460-3691. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/0010836711422523>>.

¹⁴ MÜLLER, P. – POMORSKA, K. – TONRA, B. 2021. The Domestic Challenge to EU Foreign Policy-making: From Europeanisation to de-Europeanisation? In *Journal of European Integration*, 2021, roč. 43, č. 5, s. 519-534. ISSN 1477-2280. DOSTUPNÉ NA INTERNETE: <[HTTPS://DOI.ORG/10.1080/07036337.2021.1927015](https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927015)>.

ktorý je nezlučiteľný s postavením ostatných členov. Alternatívne môžu prameniť z vnútorných rozporov regionálnej či politickej povahy alebo rozporov medzi elitami a verejnou mienkou.¹⁵

3. HLAVNÉ PRÍČINY VNÚTORNÝCH NEZHÔD

Zatiaľ čo komplexné vonkajšie hrozby a výzvy neustále testujú súdržnosť a efektivitu zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie, jej skutočná sila je často podkopávaná internými faktormi. Táto kapitola sa preto hlbšie ponorí do identifikácie a analýzy hlavných príčin vnútorných nezhôd, ktoré bránia jednotnému postupu EÚ na medzinárodnej scéne. Predovšetkým sa zameria na tri kľúčové zdroje: vnímanie vonkajších konfliktov cez optiku domácich politických a spoločenských problémov, vplyv straníckej ideológie a politického partikularizmu, a napätie medzi politickými elitami a očakávaniami či postojmi verejnosti v členských štátoch.

Prvý zdroj pramení z vnímania, že vonkajšie konflikty majú určitú podobnosť s domácimi, ako to môže byť v prípade konfliktov medzi centrálnymi štátnymi orgánmi a nezávislými hnutiami. Vlády členských štátov sa mimoriadne zdráhajú podporovať politiky EÚ, ktoré síce majú zmysel v kontexte zvládania konkrétnych kríz alebo konfliktov, no mali by negatívne dôsledky na zvládanie ich vlastných vnútorných politických rozdielov.¹⁶ Príkladom je spor medzi Kosovom a Srbskom. Riešenie konfliktu v EÚ bolo ovplyvnené odmietnutím piatich členských štátov (Španielsko, Rumunsko, Slovensko, Grécko a Cyprus) uznať nezávislosť Kosova zo strachu, že sa vytvorí precedens pre vnútorné separatistické hnutia (v Baskicku a Katalánsku pre Španielsko, maďarské oblasti pre Rumunsko a Slovensko, severný Cyprus pre Cyprus a severné Macedónsko pre Grécko).¹⁷

Neuznanie Kosova spôsobilo, že Únia bola nútená zúžiť rozsah Stabilizačnej a asociačnej dohody s Kosovom z roku 2015. Zároveň sa tým skomplikoval vstup Srbska aj Kosova do EÚ, čo je problém, ktorý sa stal naliehavším najmä v dôsledku znižovania demokratických štandardov v Srbsku a jeho rastúcich väzieb s Ruskom.¹⁸

Druhým, bežnejším zdrojom vnútorných nezhôd v rámci spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie je stranícka ideológia. Ideologická orientácia vládnych koalícií v jednotlivých členských štátoch významne ovplyvňuje ich postoj k otázkam medzinárodných vzťahov, riešeniu

¹⁵ BENTUM, S. – BEDIN, C. – PAIKIN, Z. – WALTER-DROP, G. – BLOCKMANS, S. – LEVALLOIS, A. – GUENDOUZ, T. 2023. How to Reduce the Impact of Internal Contestation, Regional Fragmentation and Multipolar Competition on EU Foreign and Security Policy. In *JOINT Research Papers*, 2023, č. 21. [online] [cit. 27-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.jointproject.eu/2023/05/24/how-to-reduce-the-impact-of-internal-contestation-regional-fragmentation-and-multipolar-competition-on-eu-foreign-and-security-policy/>>.

¹⁶ CIORNEI, I. – ROSS, M. G. Solidarity in Europe: from crisis to policy? In *Acta Politica*, 2021, roč. 56, č. 2, s. 209-219. ISSN 1741-1416. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1057/s41269-021-00195-7>>.

¹⁷ ARMAKOLAS, I. – KER-LINSDAY, J. 2020. *The Politics of Recognition and Engagement*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020. 245 s. ISBN 978-3-030-17945-8.

¹⁸ BARGUÉS, P. – DANDASHLY, A. – DIJKSTRA, H. – NOUTCEHVA, G. 2024. Engagement against All Odds? Navigating Member States' Contestation of EU Policy on Kosovo. In *The International Spectator*, 2024, roč. 59, č. 1., s. 19-38. ISSN 1751-9721. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/03932729.2023.2295893>>.

konfliktov či krízového manažmentu. Strany zastávajúce konzervatívne, liberálne, socialistické alebo iné ideologické pozície v určitých prípadoch nazerajú na rovnakú zahraničnopolitickú otázku diametrálne odlišne. Kým niektoré vlády uprednostňujú diplomáciu a mediáciu, prípadne zastávajú zdržanlivú, neutrálnejšiu pozíciu, iné preferujú intervencionistický prístup.¹⁹

Tento ideologický nesúlad môže vyústiť do odmietania určitých spoločných politík alebo iniciatív, ak sú v rozpore s hodnotami a strategickými prioritami konkrétnych politických aktérov. Napríklad rozhodnutia týkajúce sa sankcií, vojenskej podpory alebo humanitárnej pomoci môžu byť vnímané ako politicky nevýhodné pre vládne strany vzhľadom na ich domáce voličské základne či politické vzťahy s jednou alebo s viacerými stranami konfliktu. Navyše, rozdiely v ideologických postojoch môžu oslabiť jednotný hlas EÚ na medzinárodnej scéne, čo v konečnom dôsledku môže obmedziť jej schopnosť efektívne reagovať na krízové situácie.²⁰

Príkladom v tomto smere je odmietnutie viacerých krajín EÚ uznať za legitímneho prezidenta Venezuely Juana Gaidóa – vodcu opozície voči Madurovmu režimu v roku 2019. Postoj členských krajín nebol motivovaný rozdielom v cieľoch, pretože v skutočnosti žiadna krajina EÚ neprijala Madurovo opätovné potvrdenie vo funkcii prezidenta prostredníctvom zmanipulovaných volieb za platné. Namiesto toho išlo o ideologickú opozíciu voči kroku, ktorý bol vnímaný ako forma zmeny režimu, ktorú vytvorili Spojené štáty a ich spojenci v Európe a Latinskej Amerike. Spochybnenie tejto politiky prišlo zo strany vládnych strán skeptických voči USA, väčšinou ľavicových alebo protiestablišmentsky zameraných populistických síl, ako napríklad v prípade talianskeho Hnutia piatich hviezd.²¹

Ďalší príklad politicky motivovaného sporu, ktorý má oveľa vážnejšie dôsledky, možno nájsť pri skúmaní zapojenia sa Únie do izraelsko-palestínskeho konfliktu. Dlhodobý záväzok EÚ k riešeniu v podobe dvoch štátov stratil zmysel v dôsledku prudkého odporu niekoľkých členských štátov EÚ vyčleniť a odsúdiť – a za určitých okolností aj potrestať – izraelskú kontrolu nad palestínskymi územiami a neustále rozširovanie osídľovania v nich. Nezhody sa objavili vždy, keď v Gaze vypuklo násilie, vrátane vojny medzi Izraelom a Hamasom, ktorá sa vypukla v októbri 2023 po brutálnom útoku Hamasu, pričom EÚ nikdy nedokázala dosiahnuť vnútorný konsenzus pre spoločné výzvy na prímerie.²²

¹⁹ OTJES, S. – van der VEER, H. – WAGNER, W. 2023. Party ideologies and European foreign policy. Examining the transnational foreign policy space. In *Journal of European Public Policy*, 2023, roč. 30, č. 9, s. 1793-1819. ISSN 1552-8766. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2096103>>.

²⁰ LORIMER, M. 2024. Ideologising Europe and Europeanising Ideology: Political Party Ideologies and the European Union. In *Europe in Question*, 2024. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.lse.ac.uk/european-institute/Assets/Documents/LEQS-Discussion-Papers/EIQPaper188.pdf>>.

²¹ AYUSO, A. – RIDDERVOLD, M. – GUNNARSDOTTIR, E. L. 2023. The EU Trapped in the Venezuelan Labyrinth: Challenges to Finding a Way Out. In *JOINT Research Papers*, 2023, č. 18. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na internete: <https://www.jointproject.eu/wp-content/uploads/2023/02/joint_rp_18.pdf>.

²² McDOOM, O. S. 2024. Expert Commentary, the Israeli-Palestinian Conflict, and the Question of Genocide: Prosemitic Bias within a Scholarly Community? In *Journal of Genocide Research*, 2024, s. 1-9. ISSN 1469-9494. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/14623528.2024.23464034>>.

Tretím významným zdrojom vnútorných sporov týkajúcich sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ je napätý vzťah medzi politickými elitami a širšou verejnosťou. Politickí lídri členských štátov čelia čoraz častejšie dileme medzi potrebou prijímať účinné a včasné opatrenia na medzinárodnej úrovni a snahou udržať si domácu politickú podporu. Mnohé zásahy a rozhodnutia spadajúce do oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky – napríklad angažovanie sa v konfliktných oblastiach, poskytovanie pomoci tretím krajinám alebo uvalenie sankcií – sú verejnosťou vnímané ako kontroverzné, prípadne ako nerelevantné vo vzťahu k bezprostredným národným záujmom.²³

V dôsledku toho sú politickí predstavitelia zvyčajne veľmi opatrní pri presadzovaní spoločných európskych postojov, pretože sa obávajú negatívnej odozvy od svojich domácich voličov. Tento postoj môže viesť k blokovaniu, oddiaľovaniu alebo oslabovaniu návrhov, ktoré by inak prispeli k efektívnejšej a koherentnejšej reakcii Únie na medzinárodné výzvy.²⁴ Okrem toho sa tento rozpor medzi politickými elitami a verejnosťou prejavuje aj vo vnútornom politickom diskurze, kde sa otázky zahraničnej a bezpečnostnej politiky pomerne často stávajú predmetom politického súperenia, čo ešte viac komplikuje vytváranie konsenzu na národnej aj európskej úrovni.²⁵ Vnútorné nezhody tak predstavujú prekážku nielen pre jednotný postup EÚ navonok, ale aj pre posilňovanie dôvery občanov voči samotnému európskemu integračnému projektu.

4. PRÍKLADY VNÚTORNÝCH NEZHÔD

Typickým príkladom vnútorných nezhôd v rámci EÚ, ako aj napätí medzi domácimi politickými aktérmi v jednotlivých členských štátoch, je pozastavenie procesu rozširovania EÚ, ku ktorému došlo z iniciatívy francúzskeho prezidenta Emmanuela Macrona. Ten v roku 2019 zablokoval otvorenie prístupových rokovaní s Albánskom a Severným Macedónskom, čím spôsobil značné napätie nielen vo vzťahoch s kandidátskymi krajinami, ale aj medzi samotnými členskými štátmi. Macron síce svoje rozhodnutie odôvodnil potrebou reformy prístupového procesu a celkovej konsolidácie EÚ pred prijímaním nových členov, avšak nebolo možné prehliadnuť, že mimoriadne dôležitú úlohu v tomto prípade zohrali jeho domáce politické kalkulácie. Obával sa totiž, že udelenie súhlasu s rozširovaním by mohli využiť jeho politickí oponenti na oslabenie jeho postavenia doma, vzhľadom na to, že verejná mienka vo Francúzsku v tom čase nebola naklonená rozšíreniu EÚ o ďalšie krajiny.²⁶

²³ MÜLLER, P. – POMORSKA, K. – TONRA, B. 2021 The Domestic Challenge to EU Foreign Policy-making: From Europeanisation to de-Europeanisation? In *Journal of European Integration*, 2021, roč. 43, č. 5, s. 519-534. ISSN 1477-2280. DOSTUPNÉ NA INTERNETE: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927015>>.

²⁴ BENTUM, S. – BEDIN, C. – PAIKIN, Z. – WALTER-DROP, G. – BLOCKMANS, S. – LEVALLOIS, A. – GUENDOUZ, T. 2023. How to Reduce the Impact of Internal Contestation, Regional Fragmentation and Multipolar Competition on EU Foreign and Security Policy. In *JOINT Research Papers*, 2023, č. 21. [online] [cit. 27-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.jointproject.eu/2023/05/24/how-to-reduce-the-impact-of-internal-contestation-regional-fragmentation-and-multipolar-competition-on-eu-foreign-and-security-policy/>>.

²⁵ BORRI, R. – ISERNIA, P. – MINGARDI, C. – OLMASTRONI, F. 2024. European Public Opinion on the Challenges and Future of EU Foreign and Security Policy. In *JOINT Research Papers*, 2024, č. 23. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na internete: <https://www.jointproject.eu/wp-content/uploads/2024/01/joint_rp_23.pdf>.

²⁶ RETTMAN, A. 2019. France keen to pause EU enlargement. In *EUobserver*, 2019. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://euobserver.com/eu-and-the-world/ar2870d597>>.

V tejto súvislosti treba dodať, že Macron nebol jediným lídrom, ktorý sa obával, že domáci politickí oponenti proti nemu využijú slabú verejnú podporu rozšírenia EÚ o ďalšie štáty. A už vôbec nebol jediný, kto zohľadňoval vnútropolitické faktory pri formovaní svojej európskej agendy. Podobný postoj zaujali aj viacerí vrcholní predstavitelia iných členských štátov EÚ, ktorí síce navonok deklarovali podporu integračnému procesu, no v reálnej praxi ho brzdili z obáv pred negatívnymi reakciami verejnosti alebo kvôli tlaku zo strany domácej politickej opozície. Takéto postoje poukazujú na skutočnosť, že rozhodovanie o kľúčových otázkach EÚ sa mnohokrát stáva rukojemníkom domácich politických záujmov. Výsledkom je fragmentácia názorov naprieč Úniou, čo v konečnom dôsledku podkopáva jej súdržnosť a schopnosť konať jednotne v strategických záležitostiach.²⁷

Iným významným príkladom vnútorných nezhôd v rámci Európskej únie, ako aj napätí medzi domácimi politickými aktérmi v jednotlivých členských štátoch, bol výrazný posun v nemeckej migračnej politike v rokoch 2015 a 2016. Nemecko, pod vedením kancelárky Angely Merkelovej, pôvodne prijalo politiku tzv. „Willkommenskultur“ (politiku otvorených dverí), v rámci ktorej umožnilo vstup státisícom utečencov, najmä zo Sýrie, Iraku a Afganistanu. Tento krok bol prezentovaný ako humanitárne a morálne správny, pričom zároveň vyjadroval ochotu prevziať väčšiu zodpovednosť v rámci spoločného európskeho riešenia migračnej krízy.²⁸

Táto politika však rýchlo narazila na odpor nielen v rámci samotného Nemecka, kde sa začali prejavovať narastajúce obavy verejnosti z bezpečnostných, sociálnych a ekonomických dôsledkov, ale aj na úrovni EÚ. Viaceré členské štáty, najmä tie v strednej a východnej Európe, odmietli mechanizmy prerozdelenia utečencov a bránili sa vyvíjanému tlaku na ich povinné prijímanie. V samotnom Nemecku došlo k výraznému nárastu popularity opozičných strán s antiimigračným programom, čo viedlo k zvýšenej polarizácii politickej scény. Pod tlakom vnútornej kritiky a pre obavy zo straty politickej stability pristúpila nemecká vláda k zásadnej revízii svojej migračnej politiky, čo sa prejavilo najmä v posilnení hraničných kontrol, sprísnení azylového systému a v uzatvorení dohody s Tureckom v roku 2016.²⁹

Tento politický obrat nebol motivovaný len snahou o pragmatické riešenie situácie na európskej úrovni, ale predovšetkým potrebou zmierniť domáce vnútropolitické napätie a zachovať sociálnu kohéziu v rámci Nemecka. Podobné alebo úplne rovnaké kalkulácie boli zjavné aj v postoji ďalších

²⁷ BALFOUR, R. – ULGEN, S. 2024. Geopolitics and Economic Statecraft in the European Union. In *Carnegie Endowment for International Peace*, 2024. [online] [cit. 09-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Geopolitics%20and%20Economic%20Statecraft%20in%20the%20European%20Union-2.pdf>>.

²⁸ HOLLOWAY, K. 2021. Public narratives and attitudes towards refugees and other migrants - Germany country profile. In *Country Study*, 2021. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na internete: <https://media.odi.org/documents/Public_narratives_Germany_country_study_UyZoEYy.pdf>.

²⁹ PRIES, L. 2019. “We will Manage It” – Did Chancellor Merkel's Dictum Increase or Even Cause the Refugee Movement in 2015? In *International Migration*, 2019, roč. 58, č. 5, s. 18-28. ISSN 1468-2435. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/imig.12684>>.

členských štátov, ktoré prioritne zohľadňovali reakcie vlastného voličského elektorátu. Aj keď tento posun do určitej miery prispel k zníženiu rizika hlbšej roztržky v rámci EÚ, významným spôsobom oslabil kolektívnu schopnosť Únie zareagovať jednotne, koordinovane a dlhodobo na migračnú krízu. Výsledkom bola nielen fragmentácia spoločnej migračnej politiky, ale aj zvýšená závislosť EÚ od Turecka, ktorému sa podarilo získať výhodnú vyjednávaciu pozíciu voči Únii, a to najmä v otázkach regulácie migrácie, finančných dotácií a politického vplyvu.³⁰ Tento názorný príklad tiež poukazuje na obmedzené možnosti konsenzuálneho rozhodovania v EÚ v prípade, že národné politické záujmy začínú prevyšovať spoločné európske ciele.

Ďalšie dva príklady interakcií medzi politickými elitami a verejnosťou, ktoré zásadným spôsobom narúšajú zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie, sú taktiež úzko späté predovšetkým s Nemeckom. V oboch prípadoch zohráva kľúčovú rolu historická pamäť a kolektívna vina spätá s udalosťami 20. storočia, konkrétne s nacistickým dedičstvom, zodpovednosťou za druhú svetovú vojnu a holokaustom. Tieto historické traumy zásadne formovali špecifický nemecký politický a spoločenský konsenzus, ktorý dlhodobo preferuje pacifizmus, zdržiavanie sa vojenských intervencií a kladie dôraz na diplomatické riešenia konfliktov.

V kontexte útočnej vojny Ruskej federácie proti Ukrajine, ktorá sa začala vo februári 2022, sa tento hodnotový rámec dostal pod bezprecedentný tlak. Jedným z hlavných ohnísk vnútorných sporov sa stala otázka rozsahu a charakteru vojenskej pomoci pre Ukrajinu. Nemecká spolková vláda, vedená kancelárom Olafom Scholzom, čelila silnej kritike zo strany niektorých spojencov v EÚ a NATO, ako aj časti vlastnej verejnosti a parlamentu, kvôli priveľkej zdráhavosti pri poskytovaní ťažkých a útočných zbraní, ktoré by mohli byť nasadené pri operáciách na území Ruska.³¹ Tento postoj nevyplýval len z technických alebo strategických úvah, ale bol hlboko zakorenený vo vnútropolitických obavách z prekročenia hranice medzi podporou brániacej sa krajiny a priamou participáciou na vojenskom konflikte. V tejto súvislosti zohrával dôležitú úlohu aj nemecký verejný diskurz, ktorý sa už desaťročia vyznačuje silným antimilitaristickým étosom a tendenciou klásť dôraz na deeskaláciu a mierové riešenia, často aj na úkor rozhodného postavenia voči agresorovi.³² Napätie medzi morálnou zodpovednosťou pomáhať napadnutej Ukrajine a historickým bremenom spojeným s použitím vojenskej sily vytvorilo zložitý rámec rozhodovania, ktorý mal dopad aj na jednotnosť postupu EÚ.

³⁰ COLLET, E. – Le COZ, C. 2018. After the Storm: Learning from the EU Response to Migration Crisis. In *Migration Policy Institute Europe*, 2018. https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/EUCrisisResponse_FINALWEB.pdf.

³¹ NIESNER, L. 2022. Explainer: Why is Germany not sending Ukraine heavy weapons? In *Reuters*, 2022. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/world/europe/why-is-germany-not-sending-ukraine-heavy-weapons-2022-04-21/>>.

³² BAUMANN, R. – HELLMANN, G. 2001. Germany and the Use of Military Force: Total War, The Culture of Restraint, and the Quest for Normality. In *German Politics*, 2001. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.fb03.uni-frankfurt.de/44941889/rb-gh-german-politics.pdf>>.

Analogickým prípadom, ktorý opäť poukazuje na význam historickej pamäti pri formovaní súčasných postojov Nemecka a jeho interakcií s ostatnými členskými štátmi EÚ, je dlhodobé a mimoriadne pevné strategické partnerstvo s Izraelom. Táto politika je z veľkej časti motivovaná kolektívnym vedomím o nemeckej zodpovednosti za holokaust, čo vedie k principiálnej podpore práva Izraela na sebaobranu a k tomu, že bezpečnosť židovského štátu je opakovane definovaná ako *raison d'être* modernej Spolkovej republiky Nemecko.³³ Tento hodnotový imperatív však viackrát vstúpil do kolízie so snahami EÚ o vyvážený prístup k izraelsko-palestínskemu konfliktu.

Napätie v tomto smere eskalovalo po krvavom útoku Hamasu na Izrael 7. októbra 2023, ktorý si vyžiadal stovky civilných obetí a vyvolal šok v izraelskej aj v európskej verejnosti. Nemecko v reakcii na túto udalosť okamžite a bezvýhradne podporilo izraelské obranné opatrenia, čím signalizovalo neochotu akceptovať akýkoľvek diplomatický tlak na Izrael, a to aj v čase, keď odvetná izraelská ofenzíva v Pásme Gazy spôsobovala rozsiahle civilné škody a humanitárnu krízu.³⁴ A hoci oficiálna nemecká pozícia naďalej podporuje riešenie v podobe dvoch štátov, praktická politika Berlína v tomto prípade ukázala silnú asymetriu v prístupe k obom stranám konfliktu.

Tento postoj, podmienený historickými faktormi a domácim politickým kontextom, opäť výrazne sťažil snahu EÚ dosiahnuť jednotný postoj a zosúladiť svoje diplomatické úsilie v oblasti Blízkeho východu. Táto situácia zároveň potvrdila, že zahraničná a bezpečnostná politika EÚ naďalej zostáva výrazne fragmentovaná, a že domáce politické faktory a historické determinanty jednotlivých členských štátov zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri formovaní ich postojov, často na úkor európskej koherencie.

5. ZÁVER

Ako možno pozorovať na uvedených príkladoch, existuje viacero prípadov, v ktorých vnútorné nezhody medzi členskými štátmi EÚ, ako aj medzi domácimi politickými aktérmi v rámci jednotlivých európskych krajín, zásadným spôsobom obmedzili efektívnosť, koherenciu a dôveryhodnosť zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie. Tieto konflikty často nesúvisia priamo s konkrétnou medzinárodnou krízou alebo konfliktom či inou bezpečnostnou udalosťou, ale skôr vyplývajú z dlhodobo zakorenených historických, kultúrnych či ideologických rozdielov medzi členskými štátmi, ako aj z dynamiky vývoja na domácej politickej scéne. V praxi to znamená, že hoci členské štáty formálne podporujú stanovené ciele únijnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky – napríklad zachovanie mieru, ochranu ľudských práv alebo presadzovanie medzinárodného práva –

³³ GLUCROFT, W. N. 2023. Germany's unique relationship with Israel. In *Deutsche Welle*, 2022. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.dw.com/en/israel-and-germanys-reason-of-state-its-complicated/a-67094861>>.

³⁴ TALMON, S. 2024. Germany's Strong Public Support for Israel Has Made the Country the Main Target. In *Völkerrechtblog*, 2024. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na internete: <<https://voelkerrechtsblog.org/de/germanys-strong-public-support-for-israel-has-made-the-country-the-main-target/>>.

pri ich samotnej realizácii často prevládnu partikulárne národné záujmy, stranícke kalkulácie alebo tlak domácej verejnej mienky. Výsledkom je buď blokovanie rozhodovacích procesov, oneskorené a nekoordinované reakcie, alebo prijímanie kompromisných, no v praxi málo účinných opatrení.

Tento fenomén jasne ukazuje, že dynamika vnútorných nezhôd nie je len náhodným sprievodným javom rozhodovania v EÚ, ale predstavuje štrukturálny problém, ktorý je úzko prepojený s globálnym prostredím multipolárnej rivality a prehlbujúcej sa geopolitickej, regionálnej i národnej fragmentácie. V situácii, keď sa medzinárodný poriadok stáva čoraz menej stabilným, sa nedostatok vnútornej súdržnosti EÚ stáva vážnym strategickým hendikepom. Vnútorné nezhody pri rozhodovaní totiž oslabujú nielen schopnosť rýchlo a jednotne reagovať, ale aj vonkajšiu legitimitu Únie ako relevantného geopolitického aktéra. Sila EÚ v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky tak zostáva často len deklaratórna, bez reálnej schopnosti presadzovať záujmy a hodnoty Únie v praxi. Ak sa táto disproporcia medzi ambíciou a realitou nezmenší, hrozí, že EÚ bude aj naďalej prehľbovať svoju závislosť od externých aktérov a zároveň sa stane čoraz zraniteľnejšou voči vplyvu rozdeľujúcich stratégií, ktoré cielene využívajú jej vnútornú nejednotnosť.

Literatura

ALCARO, R. – DIJKSTRA, H. 2024. Re-imagining EU Foreign and Security Policy in a Complex and Contested World. In *The International Spectator*, 2024, roč. 59, č. 1, s. 1-18. ISSN 1751-9721. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/03932729.2024.2304028>>.

ALCARO, R. 2021. The Constraints on the EU Foreign and Security Policy. In *Istituto Affari Internazionali*, 2021. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <https://www.iai.it/sites/default/files/joint_b_1.pdf>.

ARMAKOLAS, I. – KER-LINSDAY, J. 2020. *The Politics of Recognition and Engagement*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020. 245 s. ISBN 978-3-030-17945-8.

AYUSO, A. – RIDDERVOLD, M. – GUNNARSDOTTIR, E. L. 2023. The EU Trapped in the Venezuelan Labyrinth: Challenges to Finding a Way Out. In *JOINT Research Papers*, 2023, č. 18. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <https://www.jointproject.eu/wp-content/uploads/2023/02/joint_rp_18.pdf>.

BALFOUR, R. – HILL, C. 2016. Europe's Troublemakers. The Populist Challenge to Foreign Policy. In *European Policy Centre*, 2016. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <https://www.epc.eu/content/PDF/2016/Europe_s_troublemakers_complete_book.pdf>.

BALFOUR, R. – ULGEN, S. 2024. Geopolitics and Economic Statecraft in the European Union. In *Carnegie Endowment for International Peace*, 2024. [online] [cit. 09-03-2025]. Dostupné na: <<https://carnegie-production->

assets.s3.amazonaws.com/static/files/Geopolitics%20and%20Economic
%20Statecraft%20in%20the%20European%20Union-2.pdf>.

BARGUÉS, P. – DANDASHLY, A. – DIJKSTRA, H. – NOUTCEHVA, G. 2024. Engagement against All Odds? Navigating Member States' Contestation of EU Policy on Kosovo. In *The International Spectator*, 2024, roč. 59, č. 1., s. 19-38. ISSN 1751-9721. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/03932729.2023.2295893>>.

BAUMANN, R. – HELLMANN, G. 2001. Germany and the Use of Military Force: Total War, The Culture of Restraint, and the Quest for Normality. In *German Politics*, 2001. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na: <<https://www.fb03.uni-frankfurt.de/44941889/rb-gh-german-politics.pdf>>.

BENTUM, S. – BEDIN, C. – PAIKIN, Z. – WALTER-DROP, G. – BLOCKMANS, S. – LEVALLOIS, A. – GUENDOUZ, T. 2023. How to Reduce the Impact of Internal Contestation, Regional Fragmentation and Multipolar Competition on EU Foreign and Security Policy. In *JOINT Research Papers*, 2023, č. 21. [online] [cit. 27-03-2025]. Dostupné na: <<https://www.jointproject.eu/2023/05/24/how-to-reduce-the-impact-of-internal-contestation-regional-fragmentation-and-multipolar-competition-on-eu-foreign-and-security-policy/>>.

BIEDENKOPF, K. – COSTA, O. – GÓRA, M. 2021. Introduction: Shades of Contestation and Politicisation of CFSP. In *European Security*, 2021, roč. 30, č. 3, s. 325-343. ISSN 1746-1545. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1964473>>.

BORRI, R. – ISERNIA, P. – MINGARDI, C. – OLMASTRONI, F. 2024. European Public Opinion on the Challenges and Future of EU Foreign and Security Policy. In *JOINT Research Papers*, 2024, č. 23. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <https://www.jointproject.eu/wp-content/uploads/2024/01/joint_rp_23.pdf>.

CIORNEI, I. – ROSS, M. G. Solidarity in Europe: from crisis to policy? In *Acta Politica*, 2021, roč. 56, č. 2, s. 209-219. ISSN 1741-1416. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1057/s41269-021-00195-7>>.

COLLET, E. – Le COZ, C. 2018. After the Storm: Learning from the EU Response to Migration Crisis. In *Migration Policy Institute Europe*, 2018. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/EUCrisisResponse_FINALWEB.pdf>.

DUŠEK, J. 2025. Transformation of Settlement Structures in Europe: Trends, Challenges, and Reform Approaches. In *Land*, 2025, roč. 14, č. 1, čl. 167. ISSN 2073-445X. [online] [cit. 01-07-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.3390/land14010167>>.

GLUCROFT, W. N. 2023. Germany's unique relationship with Israel. In *Deutsche Welle*, 2022. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na: <<https://www.dw.com/en/israel-and-germanys-reason-of-state-its-complicated/a-67094861>>.

- GREER, S. L. – LÖBLOVÁ, O. 2017. European integration in the era of permissive dissensus. In *Comparative European Politics*, 2017, roč. 15, č. 1, s. 394-413. ISSN 1740-388X. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1057/cep.2016.6>>.
- HOLLOWAY, K. 2021. Public narratives and attitudes towards refugees and other migrants - Germany country profile. In *Country Study*, 2021. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <https://media.odi.org/documents/Public_narratives_Germany_country_study_UyZoEYy.pdf>.
- CHRYSSOGELOS, A. 2022. No quick fix: EU foreign policy needs unanimity rule. In *Politico*, 2022. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <<https://www.politico.eu/article/no-quick-fix-eu-foreign-policy-unanimity-rule/>>.
- KAVAN, Š. – BUZALKA, J. – METEŇKO, J. 2014. *Bezpečnost společnosti v podmínkách Európské únie*. Vysoká škola evropských a regionálních studií České Budějovice 2014. ISBN 978-80-87472-72-9.
- KOIVULA, T. – SIPILA, J. 2011. Missing in action? EU crisis management and the link to the domestic political debate. In *Cooperation and Conflict*, 2011, roč. 46, č. 4, s. 521-5428. ISSN 1460-3691. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1177/0010836711422523>>.
- LEHNE, S. 2022. The EU and the Creative and Destructive Impact of Crises. In *Carnegie Europe*, 2022. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://carnegieendowment.org/research/2022/10/the-eu-and-the-creative-and-destructive-impact-of-crises?lang=en¢er=europe>>.
- LORIMER, M. 2024. Ideologising Europe and Europeanising Ideology: Political Party Ideologies and the European Union. In *Europe in Question*, 2024. [online] [cit. 30-03-2025]. Dostupné na: <<https://www.lse.ac.uk/european-institute/Assets/Documents/LEQS-Discussion-Papers/EIQPaper188.pdf>>.
- McDOOM, O. S. 2024. Expert Commentary, the Israeli-Palestinian Conflict, and the Question of Genocide: Prosemitic Bias within a Scholarly Community? In *Journal of Genocide Research*, 2024, s. 1-9. ISSN 1469-9494. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/14623528.2024.23464034>>.
- MÜLLER, P. – POMORSKA, K. – TONRA, B. 2021 The Domestic Challenge to EU Foreign Policy-making: From Europeanisation to de-Europeanisation? In *Journal of European Integration*, 2021, roč. 43, č. 5, s. 519-534. ISSN 1477-2280. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927015>>.
- NIESNER, L. 2022. Explainer: Why is Germany not sending Ukraine heavy weapons? In *Reuters*, 2022. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na: <<https://www.reuters.com/world/europe/why-is-germany-not-sending-ukraine-heavy-weapons-2022-04-21/>>.

OTJES, S. – van der VEER, H. – WAGNER, W. 2023. Party ideologies and European foreign policy. Examining the transnational foreign policy space. In *Journal of European Public Policy*, 2023, roč. 30, č. 9, s. 1793-1819. ISSN 1552-8766, cit. 30-03-2025. <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2096103>.

PETERS, M. A. 2023. The emerging multipolar world order: A preliminary analysis. In *Educational Philosophy and Theory*, 2023, roč. 55, č. 14, s. 1653-1663. ISSN 1469-5812. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2151896>>.

PRIES, L. 2019. “We will Manage It” – Did Chancellor Merkel's Dictum Increase or Even Cause the Refugee Movement in 2015? In *International Migration*, 2019, roč. 58, č. 5, s. 18-28. ISSN 1468-2435. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1111/imig.12684>>.

RETTMAN, A. 2019. France keen to pause EU enlargement. In *EUobserver*, 2019. [online] [cit. 31-03-2025]. Dostupné na: <<https://euobserver.com/eu-and-the-world/ar2870d597>>.

ROŽŇÁK, P. 2015. *Mechanismy fungování Evropské unie*. Ostrava: Key publishing, 2015. 331 s. ISBN 978-80-7418-237-2.

SABAYOVÁ, M. 2025. Economic Security in the Context of Geopolitical Change and Globalisation. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 2025, roč. 72, č. 1, s. 167-174. ISSN 2449-8505. [online] [cit. 22-07-2025]. Dostupné na: <<https://journals.umcs.pl/g/article/view/17616/12570>>.

TALMON, S. 2024. Germany's Strong Public Support for Israel Has Made the Country the Main Target. In *Völkerrechtblog*, 2024. [online] [cit. 01-04-2025]. Dostupné na: <<https://voelkerrechtsblog.org/de/germanys-strong-public-support-for-israel-has-made-the-country-the-main-target/>>.

Abstrakt:

Prvé štvrtstoročie tretieho milénia charakterizuje nárast kríz a konfliktov, ktoré priamo aj nepriamo ovplyvňujú európsku bezpečnosť. Tieto komplexné výzvy si vyžadujú užšiu spoluprácu členských štátov EÚ, avšak ich efektívnu zahraničnú a bezpečnostnú politiku komplikujú vnútorné nezhody. Článok sa zameriava na dopad týchto nezhôd, ktoré zahŕňajú vnútorné konflikty v členských štátoch a spory o kompetencie medzi inštitúciami EÚ a členskými štátmi. Hoci ekonomická závislosť, kultúrna diverzita a ideologická rivalita tiež ovplyvňujú politiku EÚ, vnútorné nezhody majú preukázateľne väčší vplyv. Autor skúma tri hlavné zdroje týchto nezhôd: vnímanie vonkajších konfliktov cez optiku domácich problémov, stranícku ideológiu a napätie medzi politickými elitami a verejnosťou.

Kľúčové slova: Európska únia, zahraničná a bezpečnostná politika, vnútorné nezhody.

Abstract:

Foreign and security policy of the European Union in the shadow of internal disagreements

The first quarter of the third millennium is characterized by an increase in crises and conflicts, directly and indirectly affecting European security. These complex challenges necessitate closer cooperation among EU member states; however, their effective foreign and security policy is complicated by internal disagreements. This article focuses on the impact of these disagreements, which encompass internal conflicts within individual member states and competence disputes between EU institutions and member states. Although economic interdependence, cultural diversity, and ideological rivalry also influence EU policy, internal disagreements demonstrably exert a greater impact. The author examines three main sources of these disagreements: the perception of external conflicts through the lens of domestic issues, party ideology, and the tension between political elites and the public.

Keywords: *European Union, foreign and security policy, internal disagreements.*

JEL: *F50, F53, D78.*

Doc. Ing. **Radoslav Ivančík**, PhD. et PhD., MBA, MSc. – Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Katedra filozofie a politológie, Hodžova 1, 949 01 Nitra, Slovensko, rivancik@ukf.sk.

EVROPSKÉ DOTACE: NÁSTROJ ROZVOJE, ČI SYMBOL ZMARU?

Miloslav Kala

1. ÚVOD

Evropské dotace hrají významnou roli v hospodářství, přičemž od vstupu České republiky do Evropské unie nám byly poskytnuty prostředky přesahující hranici 1 bilionu korun. Tyto peníze byly využity na financování více než 170 tisíc projektů. Taková čísla bez kontextu znějí dobře, ale realita je trochu jiná. Výroční zpráva Nejvyššího kontrolního úřadu (dále jen „NKÚ“) za rok 2024¹ poukazuje na četné problémy, které způsobují, že tyto prostředky nejenže nepřinášejí zamýšlený efekt, ale často vystavují celé sektory ekonomiky závislosti, neúčelnosti a ne hospodárnosti.

2. DOTACE JAKO STIMUL PRO „DOTAČNÍ EKONOMIKU“

V minulosti jsem označil naše využívání evropských dotací jako „dotační ekonomiku“. Namísto snahy efektivně řešit společenské problémy se získání dotací často stává cílem samo o sobě, což zásadně narušuje jejich účel. Zprostředkovatelské firmy, které příjemcům dotací pomáhají překonat administrativní bariéry, profitují z toho, že systém je neefektivní a komplikovaný. Tyto firmy garantují, že projekt bude obhajován a prosazován tak dlouho, dokud se úřednické „ne“ nezmění na „ano“. Takový přístup ale vytváří prostředí, kde cílem není efektivní odstranění hlavních problémů, nýbrž maximalizace čerpání dostupných prostředků.

3. NEDOSTATKY VE VYUŽÍVÁNÍ DOTACÍ

Významným příkladem neúčelnosti dotací v České republice je oblast výstavby chodníků a jejich rekonstrukcí. Na tyto projekty bylo mezi lety 2014 a 2023 poskytnuto 9,5 miliardy korun z prostředků státu a Evropské unie. Hlavním cílem bylo zvýšení bezpečnosti a bezbariérovosti. V rámci naší kontroly č. 24/01 – „*Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na výstavbu a rekonstrukce komunikací pro pěší*“² jsme však zjistili, že téměř tři čtvrtiny z 23 kontrolovaných projektů vykazovaly vážné nedostatky. Metr chodníku mohl stát až 25 tisíc korun, přičemž v některých případech rekonstrukce deklarované ve zprávách měly spíše charakter oprav, na které podpora nebyla určena. Navíc podpořené projekty často neřešily klíčové problémy na komunikacích ani nezajistily bezpečné přecházení pro osoby se sníženou schopností orientace. Ukažme si to na typickém příkladu:

¹ Viz <https://www.nku.cz/assets/publikace-a-dokumenty/vyrocní-zprava/vyrocní-zprava-nku-2024.pdf>.

² Viz <https://www.nku.cz/scripts/rka/detail.asp?cisloakce=24/01&rok=0&sestava=0>.

Projekt č. 13: Příjemce neprokázal, že se jedná o rekonstrukci ve smyslu „specifických pravidel pro žadatele a příjemce“, které podrobně popisují pravidla a postupy pro získání a správu dotací z konkrétního dotačního programu. V daném případě šlo o to, že obnova povrchu chodníku s doplněním o některé prvky bezbariérovosti má charakter opravy, nikoli rekonstrukce. A takových příkladů bylo ve zmíněném kontrolním závěru uvedeno více. Zde jsou celková čísla:

Výdaje projektu:	7 082 503 Kč
Podpora z ERDF:	6 020 128 Kč
Podpora ze SR:	354 125 Kč
Jednotkové náklady:	5 134 Kč/m ²

Projekt č. 17: V tomto případě příjemce nezajistil vybudování bezpečné a bezbariérové komunikace pro pěší. Neodstranil, ale naopak vytvořil problematická místa, která jsou nebezpečná pro osoby se sníženou schopností pohybu nebo orientace.

Výdaje projektu:	24 674 722 Kč
Podpora z ERDF:	20 925 174 Kč
Podpora ze SR:	1 282 075 Kč
Jednotkové náklady:	25 622 Kč/m ²

Projekt č. 19: Projekt by příjemce realizoval i bez dotace, jedná se o tzv. efekt mrtvé váhy. V žádosti o podporu byly uvedeny zavádějící informace. Bylo uvedeno, že je komunikace zcela bez chodníků, tedy bez jakéhokoliv řešení pěší dopravy. Na druhé straně komunikace ale chodník byl již před realizací projektu. V severní části řešeného úseku byly chodníky na obou stranách.

Výdaje projektu:	1 799 411 Kč
Podpora z ERDF:	1 529 500 Kč
Podpora ze SR:	89 971 Kč
Jednotkové náklady:	14 995 Kč/m ²

Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na výstavbu a rekonstrukce komunikací pro pěší v letech 2014 až 2023 činily 9,5 mld. Kč. Cílem bylo zvýšení bezpečnosti a bezbariérovosti. Jaký závěr z toho plyne? Není systém podpory projektů nastaven příliš benevolentně?

NKÚ to ve zmíněném kontrolním závěru z kontrolní akce č. 24/01 – „*Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na výstavbu a rekonstrukce komunikací pro pěší*“ popsal následovně: „*Podmínky podpory skutečně nedostatečně motivují příjemce k účelnému a hospodárnému využití národních a evropských prostředků. Výše příspěvku od státu a EU se pohybuje na úrovni 85 % až 95 %, což vede k financování i rekonstrukcí komunikací, které to příliš nepotřebují. NKÚ doporučuje přehodnotit a změnit systém podpory výstavby a rekonstrukcí chodníků.*“

4. NEÚČELNOSTI PROJEKTŮ V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ZAČLEŇOVÁNÍ

Dalším příkladem neúčelného využívání evropských dotací byla podpora sociálního začleňování osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Na projekty zaměřené na sociální začleňování bylo mezi lety 2016 a 2023 vynaloženo více než 2,8 miliardy korun. NKÚ zjistil, že tato podpora vedla pouze ke zmírnění některých následků sociálního vyloučení, nikoli k řešení hlavních příčin (kontrolní akce č. 23/29 – „*Peněžní prostředky státního rozpočtu a Evropské unie určené na podporu sociálního začleňování*“).³ Jen 24 % účastníků projektů našlo trvalejší uplatnění na trhu práce, přičemž přínos těchto projektů pro rozvoj sociálního podnikání byl minimální. V celém programovém období vznikly pouze dva sociální podniky, což dokládá nedostatečný dopad této finanční podpory. Celou věc ještě prodražuje armáda zprostředkovatelů, kteří si z dotací udělali živnost, a zvyšují tak nákladovost celého systému. To vyvolává otázku, jaká je vlastně motivace hlavních aktérů dotační ekonomiky, včetně zprostředkovatelů?

5. REAKCE MINISTERSTVA PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) nesouhlasí se závěry NKÚ, jež podle něj vzbuzují dojem, že většina poskytnuté podpory nebyla správně zacílená. MMR jako řídicí orgán *Integrovaného regionálního operačního programu* (IROP) tvrdí, že vychází z národních strategických dokumentů a nemá administrativní kapacitu na úplné ověřování všech tvrzení žadatele. Řídicí orgán IROP již přijal nápravná opatření a inicioval kontroly a v realizaci bude dále pokračovat bez výrazných změn.

³ https://www.nku.cz/scripts/rka/prehled_kontrol.asp?nazevakce=23%2F29&casovyfiltr=0&kategorie=0&rozsirene=1&odeslano=1.

6. STATISTIKY A MOTIVACE EU PROJEKTŮ

Za posledních 20 let bylo realizováno 172 tisíc projektů Evropské unie, které administruje 221 subjektů. V ČR existuje 769 dotačních titulů (evropských a národních) a 3,4 tisíc plných pracovních úvazků, které zpracovávají dotace EU.

Již tady byla zmíněna otázka motivace příjemců státní a evropské podpory na realizaci projektů. Motivace jednotlivých článků v řetězci „dotační ekonomiky“ je zajímavým aspektem, který může přinášet v zemích napříč Evropskou unií různé výsledky. Stává se to často v situacích, kdy je nějaký obecný model (např. reforma ekonomiky nebo společenského zřízení) aplikován globálně v různých zemích bez ohledu na právní, socio-kulturní a jiné společenské aspekty. Je tu něco, co dokáže proměnit dobře zamýšlený nástroj ekonomického rozvoje v symbol zmaru: lidský faktor.

Pojďme se nejdříve podívat na motivaci poskytovatelů dotací, např. Ministerstva pro místní rozvoj, Státního fondu dopravní infrastruktury (SFDI) nebo Ministerstva financí (MF). Dala by se shrnout jako snaha o vyčerpání alokovaných prostředků v omezeném čase a s omezeným počtem úředníků. Takový přístup ovšem nevyvolává tlak na efektivnost a zcela ignoruje skutečný smysl evropské podpory, což je snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů tak, aby všechny regiony rostly společně. Zjevně tu jde zejména o to „vymést prachy z chalupy“ a nenechat se přitom zavřít. Chybí-li tlak na efektivnost, úředník nemá motivaci chovat se hospodárně a racionálně, tedy tlačít cenu dolů. Je pro něj snazší administrovat dva projekty za 10 milionů než 20 projektů po jednom milionu.

Většina projektů je spolufinancována do vysoké míry evropskými prostředky. Příkladem je programové období 2014+. Přes 68 tisíc projektů v hodnotě 798 mld. Kč bylo spolufinancováno v objemu 578 mld. Kč z evropských peněz. To představuje průměrnou míru spoluúčasti evropských peněz ve výši 72 %. Troufám si tvrdit, že kdybychom snížili míru této spoluúčasti na 50 %, rázem bychom z evropských prostředků potřebovali o 179 mld. Kč méně. Současně by se zvýšila motivace příjemců peněžní prostředky čerpat s větším rozmyslem a efektivněji, protože by museli pro realizaci využít polovinu vlastních zdrojů.

U žadatelů a příjemců dotací často převažuje prvotní nezájem o podporu realizace jejich projektů vzhledem k zmíněné vysoké spoluúčasti. To je často způsobeno jejich neinformovaností. Později, často pod dojmem přísloví „hloupý, kdo dává, hloupější, kdo nebere“, dochází k pokusům „naroubovat“ projekty na nějaký volněji formulovaný dotační titul. Vše je orámováno snahou „nenechat se zavřít“. Proto se žadatelé a příjemci často obracejí na zprostředkovatele. To jsou lidé, kteří si ze zprostředkování dotací udělali výnosný byznys a na svých webových stránkách často slibují, že tvrdě pracují, dokud z úřednického „ne“ neudělají „ano“, a lákají na to, že si budou nárokovat odměnu až po získání dotace. Tím ovšem navyšují cenu už tak nákladného procesu.

Jeden příklad nadměrného využívání zprostředkovatelských služeb za všechny: již zmíněná kontrolní akce č. 23/29 – „*Peněžní prostředky státního rozpočtu a Evropské unie určené na podporu sociálního začleňování*“. Během této akce náš úřad zkontroloval devět projektů z operačního programu „*Zaměstnanost*“, na které příjemci vynaložili celkem 656,1 mil. Kč. Z toho 376 mil. Kč (tj. 57 %) použili na osobní náklady. Osobní náklady zahrnují např. mzdy koordinátorů, lektorů, metodiků, sociálních pracovníků. Na přímou podporu cílové skupiny příjemci použili 209,3 mil. Kč (tj. 32 %). Na tzv. nepřímé náklady, resp. režijní výdaje, příjemci použili 53,4 mil. Kč (tj. 8 %). Zbývající peněžní prostředky příjemci použili na nákup služeb a zařízení. Žádný z příjemců nedosáhl v plném rozsahu všech stanovených projektových cílů. Vynaložené peněžní prostředky tak přispěly ke zlepšení situace podpořených osob pouze omezeně.

7. CHYBĚJÍCÍ ZAMĚŘENÍ NA VÝSLEDKY

NKÚ opakovaně upozorňuje na to, že náš systém dotací postrádá důraz na výsledky a na dlouhodobé přínosy. Dotace často míří tam, kde slouží k maximalizaci čerpání prostředků, namísto toho, aby byly použity účelně a přispěly ke skutečnému rozvoji regionů či k řešení společenských problémů. Například v oblasti zemědělství nedefinovalo Ministerstvo zemědělství cíle jednotlivých opatření zcela konkrétně a měřitelně, což znemožnilo hodnotit přínosy investic do venkova.

8. ZÁVĚR

Na základě zjištění popsaných ve výroční zprávě doporučuje NKÚ přehodnotit systém poskytování dotací tak, aby jejich cílem bylo odstranění konkrétních problémů, nikoli pouze vyčerpání prostředků. Je potřeba, aby stát důsledně sledoval cíle projektů a zajišťoval jejich efektivní realizaci. NKÚ například navrhuje, aby finanční podpora ze strany státu a EU pouze doplňovala prostředky obcí, nikoli je nahrazovala.

Evropské dotace měly a stále mají nepopiratelný potenciál stát se nástrojem rozvoje, který posune Českou republiku kupředu. Nicméně současný systém správy a využívání dotací často vede k neúčelnosti, ne hospodárnosti a ztrátě jejich původního smyslu. Aby dotace plnily svou roli, je třeba zavést změny, které zajistí jejich skutečný přínos pro občany i celou společnost. Klíčem k úspěchu je efektivita, odpovědnost a zaměření na konkrétní výsledky. Pouze tak se z dotačního systému stane nástroj, který bude sloužit veřejnosti, a ne zprostředkovatelům a byrokratům. Je třeba podotknout, že v současném programovém období 2021+ (tj. 2021–2027) je Česká republika stále v roli čistých příjemců. V tomto roce Evropská komise představí své plány na příští programové období 2028+, ve kterém už to tak být nemusí.

Abstrakt:

Evropské dotace hrají významnou roli v českém hospodářství. Od vstupu do Evropské unie bylo poskytnuto přes 1 bilion korun na více než 170 tisíc projektů. Výroční zpráva Nejvyššího kontrolního úřadu (NKÚ) však odhalila četné problémy spojené s neúčelností a nehospodárností jejich využívání, často vedené snahou maximalizovat čerpání prostředků namísto řešení konkrétních problémů. Mezi takové příklady patří neefektivní výstavba chodníků nebo projekty sociálního začleňování. NKÚ doporučuje přehodnotit systém poskytování dotací, zaměřit se na výsledky a dlouhodobé přínosy, zvýšit motivaci obcí k využívání vlastních prostředků a omezit závislost na zprostředkovatelích. Cílem je zajistit, aby dotace skutečně přispívaly k rozvoji regionů a k řešení společenských problémů, nikoli jen k administrativnímu čerpání prostředků.

Klíčová slova: *Dotace, Nejvyšší kontrolní úřad, neúčelnost, nehospodárnost, Evropská unie.*

Abstract:***European subsidies: a development tool or a symbol of destruction?***

European subsidies play a significant role in the Czech economy. Since joining the European Union, over 1 trillion crowns have been provided for more than 170 thousand projects. However, the annual report of the Supreme Audit Office (SAO) revealed numerous problems associated with ineffectiveness and wastefulness of their use, often driven by an effort to maximize the use of funds instead of solving specific problems. Such examples include inefficient construction of sidewalks or social inclusion projects. The SAO recommends reviewing the system of providing subsidies, focusing on results and long-term benefits, increasing the motivation of municipalities to use their own funds and reducing dependence on intermediaries. The aim is to ensure that subsidies truly contribute to the development of regions and the solution of social problems, and not just to the administrative use of funds.

Key words: *Subsidies, Supreme Audit Office, efficiency, wastefulness, European Union.*

JEL: *D73, H83.*

Ing. **Miloslav Kala** – prezident Nejvyššího kontrolního úřadu Praha, miloslav.kala@nku.cz.

VODÍKOVÁ EKONOMIKA V KONTEXTU ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI POLSKA

Bartosz Stachowiak

1. ÚVOD

V současné době se v mnoha zemích světa objevují řešení pro posílení energetické bezpečnosti. Jedním z nich je myšlenka vodíkové ekonomiky. Byla také uznána jako prostředek k dosažení energetické transformace. Článek je proto strukturován do tří částí: první, která identifikuje podstatu a rozsah konceptu vodíkové ekonomiky; druhá, výzvy, které vodíková ekonomika představuje v oblasti energetické transformace a energetické bezpečnosti; a třetí, dopad vodíkové ekonomiky na proces energetické transformace a formování energetické bezpečnosti země.

Cílem této studie je identifikovat podstatu a rozsah konceptu vodíkové ekonomiky, určit dopad na procesy formující energetickou bezpečnost a ekonomickou bezpečnost země a v důsledku toho identifikovat potenciální oblasti a směry rozvoje vodíkové ekonomiky tak, aby se zlepšila energetická bezpečnost a nepřímo i ekonomická bezpečnost země. Hlavním výzkumným problémem je odpovědět na otázky: jak a v jakých oblastech je myšlenka vodíkové ekonomiky v současné době a kdy by mohla být v budoucnu realizována. Hlavní pracovní hypotéza zní: „vodíková ekonomika je energetický systém, který má potenciál revolucionizovat procesy transformace energie a formovat požadovanou úroveň energetické bezpečnosti.“ Rozsah studie je určen předmětem, tj. státem a mezinárodními a národními institucemi odpovědnými za řešení energetických problémů; předmětem, tj. podstatou vodíkové ekonomiky, transformace energie a energetické bezpečnosti a vztahy mezi nimi; prostorem – územími jednotlivých zemí; a časovým obdobím konce 20. a začátku 21. století.

2. VODÍKOVÁ EKONOMIKA JAKO MYŠLENKA ENERGETICKÉ TRANSFORMACE NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Vodíková ekonomika jako myšlenka energetické transformace a posílení energetické bezpečnosti se zrodila pod vlivem nestabilní a turbulentní geopolitické situace, která posouvá rovnováhu sil v moderním světě, a také klimatických změn a technologických změn, které si vynucují revize poptávky po přírodních zdrojích a dostupných technologiích pro jejich těžbu a zpracování, jakož i míry přístupu k vhodné energetické infrastruktuře. Jedná se o koncept, který je neustále revidován a zdokonalován, a jako takový podléhá neustálým změnám. Objevil se na začátku 70. let 20. století během rostoucí globální palivové krize (John Bockris, Lawrence W. Jones) jako myšlenka nahrazení fosilních paliv v dopravě vodíkovým palivem.

Tato myšlenka však v 80. letech 20. století s návratem stability na trhu s ropou výrazně oslabila. Znovu se však objevila v 90. letech 20. století uprostřed snah o ochranu klimatu jako myšlenka „hydrogenizace“ dopravy, která s pokrokem v elektrifikaci vozidel upadla do útlumu. V současné době jsme svědky třetí vlny rozvoje vodíkové ekonomiky, která se vyznačuje rozšiřujícím se záběrem mimo dopravu, a to do energetického, chemického a metalurgického sektoru, a také zkoumáním nových odvětví, jako je stavebnictví a zemědělství¹.

Myšlenka vodíkové ekonomiky, jak ji v současnosti vnímá Mezinárodní energetická agentura² i instituce Evropské unie³, je součástí širokého souboru opatření podniknutých na různých úrovních (od strategické po provozní), která se zaměřují na eliminaci dříve dominantních nosičů energie, jako je uhlí (černé a lignitové) a uhlovodíky (ropa a zemní plyn). V podstatě představuje systém, v němž vodík hraje klíčovou roli jako nosič energie a palivo a nahrazuje tradiční zdroje energie. Vytváří příležitosti pro využití vodíku v energetickém sektoru, ale i v mnoha dalších oblastech hospodářské činnosti, zejména v dopravě a průmyslu (chemický a metalurgický sektor). Vytváří hodnotový řetězec vodíku sestávající z pěti prvků: výroba, skladování, dálková doprava/přenos, distribuce a metody využití.

Ve své zprávě pro summit G20 v Japonsku z roku 2019 Mezinárodní energetická agentura, ačkoli nedefinuje koncept vodíkové ekonomiky, formuluje konkrétní očekávání ohledně ní. Navrhuje využití vodíku jako klíčového zdroje energie v budoucí globální energetické krajině, což odůvodňuje bezprecedentní politickou, ekonomickou a technologickou dynamikou. Poté nabízí konkrétní, pragmatická a praktická doporučení pro vlády a ekonomiku, zejména v oblasti dopravy a průmyslu⁴.

Rozsah a očekávání vodíkové ekonomiky dále objasňuje Vodíková strategie EU zveřejněná Evropskou komisí v roce 2020, která označuje vodík za prioritu Evropské zelené dohody a energetické transformace Společenství.⁵ Zdůrazňuje, že rozvoj vodíkové ekonomiky je přímo spojen s rozvojem vodíkových technologií a vytvořením nového udržitelného energetického systému využívajícího vodík. Vzhledem k mnoha faktorům musí být tento systém globální nebo alespoň regionální.

Pojem „vodíková ekonomika“ označuje soubor technologických procesů zahrnujících její získávání (výrobu nebo těžbu), skladování, přepravu a přeměnu na požadovanou formu energie, tj. elektrickou energii, mechanickou energii nebo plynné či kapalné palivo. Konkrétněji řečeno, vodíková

¹ M. MAJ, A. SZPOR: Gospodarka wodorowa w Polsce. Obserwacje na podstawie ram badawczych Technologicznego Systemu Innowacji, Policy Paper, 2020 nr 5, PIE, Warszawa, s. 8.

² The Future of Hydrogen (2019), Report prepared by the IEA for the G20, Japan, International Energy Agency, Paryž, 2019 [w:] <https://www.iea.reports/the-future-of-hydrogen>

³ Rozwój gospodarki wodorowej w UE i państwach członkowskich – środowisko regulacyjne i finansowe (2021), Raport UN Global Compact Network Poland, Know-How Hub – Centrum Transferu Wiedzy, Warszawa.

⁴ The Future...op.cit.

⁵ Strategie UE dotyczące wodoru i integracji systemu energetycznego (2021), Sesja plenarna w maju 2021r /skrót/, EPRS / Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego, Bruksela.

ekonomika vyžaduje identifikaci svých specifických oblastí, kde se hledají ekologická, technická, ekonomická a socioekonomická řešení. V současné době lze identifikovat tři hlavní oblasti:

1. výroba vodíku z různých nosičů energie, včetně uhlí, dalších uhlovodíkových paliv a jaderné energie;
2. zaměření na nové technologie výroby vodíku s využitím obnovitelných zdrojů energie;
3. vývoj a výroba vysoce účinných palivových článků a rozvoj vodíku jako paliva v silniční, železniční, námořní a letecké dopravě.

Vývoj technologického systému pro výrobu vodíku a energie je úzce spjat s nezbytnými změnami v průmyslové infrastruktuře pro výrobce i spotřebitele, stejně jako s integrací vodíkových technologií se stávající velkovýrobou energie na bázi uhlovodíků. Rozsah potřeb a potenciál využití vodíku v ekonomice vedly nejen ke vzniku konceptu vodíkové ekonomiky, ale také k jejímu začlenění do procesu široce chápané energetické transformace a formování energetické bezpečnosti země, a v důsledku toho i její ekonomické bezpečnosti. Z toho vyplývá i potřeba pochopit podstatu těchto konceptů z pohledu jejich vztahu k vodíkové ekonomice.

Z pohledu provedených úvah je třeba proces energetické transformace chápat jako změnu zdroje výroby nebo spotřeby energie, tj. přechod z jedné metody jejího získávání na druhou. Jedná se tedy o proces technické a technologické optimalizace, který zohledňuje základní technické a ekonomické otázky, jako je technologická účinnost a výrobní náklady. To vyplývá ze skutečnosti, že celý energetický systém – spolu se všemi jeho základními subsystemy (moduly) – prochází významnými technologickými změnami. Tyto změny zahrnují otázky od struktury spotřeby primární energie, přes technologie přeměny až po dodávky související s přenosem, distribucí a technologiemi pro koncové uživatele (uživatele) ve formě elektřiny, tepla, chladu, mechanické energie nebo nových druhů paliv. Tyto změny se také promítají do potřeby změn v prostorovém řízení země s ohledem na úspory energie, diverzifikaci dodávek, nahrazování fosilních paliv a kombinaci investic a reforem⁶.

Koncept energetické bezpečnosti, úzce spjatý s energetickou transformací, je aktivně diskutován badateli v oblasti ekonomie a bezpečnostních studií od 70. let 20. století a je chápán jako strategický prvek národní i mezinárodní hospodářské politiky.⁷ Energetická bezpečnost je v ekonomických a vědeckých kruzích definována různými způsoby. To znamená, že analýza termínů používaných k jejímu popisu ukazuje, že neexistuje jediná univerzální definice.

⁶ A. GRACZYK: Oddziaływanie transformacji energetycznej na gospodarowanie: przestrzenią w Polsce w perspektywie roku 2050, w: *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu 2023, s. 259–267.

⁷ A. PODRAZA: Problemy i zagrożenia a rozwój koncepcji bezpieczeństwa energetycznego, w: GRYZ J., PODRAZA A., RUSZEL M. (eds.) *Bezpieczeństwo energetyczne. Koncepcje, wyzwania, interesy*, PWN 2018, Warszawa, s. 49–64.

V provedených úvahách byly zmíněny pouze tři hlavní přístupy: Mezinárodní energetické agentury, Asijsko-pacifického energetického výzkumného centra a administrativy Spojených států. V souladu s Mezinárodní energetickou agenturou je energetická bezpečnost definována jako „nepřetržitá dostupnost zdrojů energie za dostupnou cenu“.⁸ Agentura také naznačuje, že „energetickou bezpečnost je v praxi nejlépe vnímat jako problém řízení rizik, tj. snižování rizik a důsledků narušení na přijatelnou úroveň“.⁹ Tento syntetický přístup se zaměřuje na dodávky energie, aniž by specifikoval druh energie, ale spíše na zajištění kontinuity dodávek. Zároveň v tomto přístupu k energetické bezpečnosti hraje klíčovou roli ekonomický faktor, konkrétně cena dostupné energie.

Podobný, ale přesnější přístup k podstatě energetické bezpečnosti prezentuje Asijsko-pacifické centrum pro energetický výzkum, které ji definuje jako schopnost ekonomiky zaručit dostupnost energetických zdrojů udržitelným a včasným způsobem s cenami energie na úrovni, která nepříznivě neovlivní ekonomickou výkonnost ekonomiky. Zdůrazňuje čtyři charakteristiky energetické bezpečnosti: přístup k nosičům energie, dostupnost infrastruktury, environmentální přijatelnost a cenovou dostupnost, které jsou v jiných přístupech obvykle uváděny samostatně.

Třetí přístup k definování podstaty energetické bezpečnosti se vztahuje k jejímu vnímání americkou administrativou – tj. Ministerstvem energetiky USA a Výzkumnou službou Kongresu USA.¹⁰ Energetickou bezpečnost vnímají jako bezpečné a spolehlivé dodávky energie, které jsou klíčové pro národní bezpečnost, ekonomiku, veřejné zdraví a veřejnou bezpečnost. Přístup k energii je chápán jako možnost přístupu k elektřině, zemnímu plynu a ropným produktům na vyžádání. To závisí na nepřerušném provozu energetické infrastruktury a dodavatelských řetězců (těžba, přenos a distribuce) spojených s dodávkami energie. Jejich odkaz na energetickou bezpečnost také zdůrazňuje dopad na další sektory kritické infrastruktury, jelikož další sektory kritické infrastruktury (např. telekomunikace, informační technologie, kybernetická bezpečnost) jsou na energii závislé pro svůj vlastní bezpečný a nepřerušovaný provoz. Zdůrazňují tedy význam energie, kterou považují za jakousi páteř umožňující fungování americké společnosti a zajišťující ekonomickou prosperitu.

Tyto přístupy se odrážejí ve vnímání energetické bezpečnosti v mnoha zemích světa. Například v Polsku je pojímána jak kognitivně, tak normativním způsobem. Normativní se odráží v následujících definicích:

- a) Podle energetického zákona znamená „stav ekonomiky, který jí umožňuje uspokojovat současnou a budoucí poptávku spotřebitelů po palivech a energii technicky a ekonomicky odůvodněným způsobem při zachování požadavků na ochranu životního prostředí.“¹¹

⁸ *Energy security* (2025), w: Glossary – IEA, [w:] <https://www.iea.org/glossary#E>

⁹ *World Energy Outlook 2007 (2007)*, IEA, Paris 2007, s. 1f61.

¹⁰ T. SARGSYAN: *Energy security in the external energy policy of the USA*, w: *Czasopismo Geograficzne*, 2022 nr 93(2):332–335, [w:] <https://doi.org/10.12657/czageo-93-13>

¹¹ *Ustawa z 10 kwietnia 1997r. „Prawo energetyczne”*, w: „Dz. U.” 1997, nr 54, poz.348, art.3, pkt.16; z późniejszymi zmianami.

- b) Podle Ministerstva hospodářství znamená „zajištění stabilních dodávek paliv a energie na úrovni, která zaručuje uspokojení domácích potřeb, a za ceny přijatelné pro ekonomiku a společnost, za předpokladu optimálního využití domácích energetických zdrojů a prostřednictvím diverzifikace zdrojů a směrů dodávek ropy, kapalných a plyných paliv“¹².
- c) Podle Ministerstva průmyslu se jedná o „odolnost energetické soustavy vůči mimořádným a nepředvídatelným událostem, které mohou ohrozit fyzickou integritu energetických toků nebo vést k nezastavitelnému nárůstu jejích cen, bez ohledu na ekonomické fundamenty“ a „o stav ekonomiky, který zajišťuje, aby současná i budoucí poptávka po palivech a energii byla uspokojována technicky a ekonomicky odůvodněným způsobem, s minimálním negativním dopadem energetického sektoru na životní prostředí a životní podmínky společnosti.“¹³ Ministerstvo klimatu a životního prostředí se na problém energetické bezpečnosti dívá identicky.

Výše uvedené definice, stejně jako většina dalších formulovaných, zdůrazňují dva základní znaky energetické bezpečnosti: „dostatečnou kvalitu“ a „rozumnou cenu“. Kombinace těchto dvou determinantů naznačuje potřebu propojit fyzickou dostupnost, určenou ekonomickými kritérii, s kvalitativními kritérii definujícími užitečnost její spotřeby. Navzdory svému definičnímu významu jsou oba tyto faktory formující energetickou bezpečnost v podstatě podřízeny kritériu jistoty jejich fyzické dostupnosti, které je základem pro definici nepřerušovaného zásobování.

Výše uvedené kategorie – energetická transformace a energetická bezpečnost – úzce souvisí s podstatou ekonomické bezpečnosti státu, chápáné jako „...stav rozvoje národního ekonomického systému, který zajišťuje vysokou efektivitu jeho fungování – prostřednictvím správného využití vnitřních rozvojových faktorů – a schopnost účinně čelit vnějším tlakům, které by mohly vést k narušení rozvoje.“¹⁴ Zároveň zdůrazňuje důležité hodnoty spojené s konceptem bezpečnosti státu ve vztahu k ekonomické bezpečnosti a energetické bezpečnosti. Z pohledu bezpečnosti státu se očekává a pozitivně hodnotí stálost, stabilita a jistota. Z pohledu ekonomické bezpečnosti jsou tyto hodnoty zase spojeny s rizikem, respektive s hrozbami. Podstatou ekonomických procesů v tržní ekonomice je riziko a konkurence a jejich důsledky.

Není to tedy stabilita, ale přizpůsobivost a náchylnost ke změnám, které čistí neefektivní prvky, jež vytvářejí kapacitu pro rozvoj a v důsledku toho i základy ekonomické bezpečnosti. Je však třeba poznamenat, že energetická bezpečnost se současně prolíná s několika oblastmi, a to jak s ekonomickou bezpečností státu, tak s celkovou bezpečností státu. Tyto oblasti bezpečnosti obsahují prorozvojové impulsy, které generují žádoucí stavy, i destruktivní impulsy, které mohou spouštět

¹² Polityka energetyczna Polski do 2030 roku, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2009.

¹³ *Bezpieczeństwo energetyczne podstawą rozwoju społeczeństwa (2025)*, [w:] <https://www.gov.pl/web/polski-atom/>

¹⁴ Z. STACHOWIAK: *Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa 2012, s. 32–33.

hrozby. Oba typy impulsů jsou subjektivní (země, skupina atd.), objektivní (související se zdroji, surovinami a energií, klimatem, finanční atd.) a prostorové (region, země, kontinent, svět)¹⁵.

3. ENERGETICKÁ TRANSFORMACE A ENERGETICKÁ BEZPEČNOSTI A VODÍKOVÁ EKONOMIKA

Zahájením racionálních procesů hledání řešení energetických, environmentálních a ekonomických otázek byl rozpoznán potenciál a role vodíku. Rostoucí globální energetické potřeby, které vedou ke zvýšené hrozbě pro energetickou bezpečnost globálně i regionálně, si vyžádaly hledání nových, bezpečných, vysoce účinných a ekologicky šetrných energetických technologií, jakož i ještě progresivnější pohled na procesy energetické transformace. Slibným směrem v této oblasti, který by mohl v dohledné budoucnosti najít široké uplatnění, je využití vodíku jako paliva budoucnosti. Nahrazení fosilních paliv vodíkem by mělo přinést i proekologické výhody, protože umožňuje praktické snížení nebo dokonce úplné odstranění emisí škodlivých látek do atmosféry.¹⁶

Tyto záměry byly dále upřesněny ve vládním dokumentu „Polská vodíková strategie do roku 2030 s výhledem do roku 2040“¹⁷, který definoval cíle rozvoje vodíkové ekonomiky v Polsku a opatření k dosažení nízkoemisní ekonomiky. Nastínil také myšlenku, v souladu s globálními¹⁸ a evropskými¹⁹ trendy, využití vodíku jako úložiště energie a služeb pro vyrovnávání energetických systémů při dosahování klimatické neutrality. Vodík nabízí řešení pro segmenty ekonomiky, kde je potenciál pro dosažení snížení emisí prostřednictvím elektrifikace omezený. Investice do rozvoje vodíkových technologií nabízejí příležitost ke snížení emisí v energetických odvětvích a v důsledku toho přispět k udržitelnému hospodářskému růstu.

Tento dokument rovněž objasnil podstatu vodíkové ekonomiky, a to jako: technologie pro výrobu, distribuci a využití vodíku a jeho derivátů, včetně centralizovaných distribuovaných systémů pro výrobu, skladování a přepravu vodíku s využitím distribuční přenosové sítě, jakož i dalších forem dopravy a jeho následné využití v různých odvětvích hospodářství²⁰.

Výzvy, kterým čelí energetická transformace a energetická bezpečnost ve vodíkové ekonomice, pramení z vnímání její vize a primárního cíle, a to: „...vytvoření polské vodíkové ekonomiky a její

¹⁵ K. M. KSIĘŻOPOLSKI: *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, DW Elipsa, Warszawa 2011, s. 36–50.

¹⁶ T. CHMIELNIAK: *Energetyka wodorowa*, PWN, Warszawa 2020, s. 13.

¹⁷ *Polska Strategia Wodorowa do roku 2030 z perspektywą do 2040 r.* Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa październik 2021.

¹⁸ *Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu* (tzv. Konwencja UNFCCC) z 1992 r. (1992), [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/>; *Protokół z Kioto* z 11 grudnia 1997 r.; (1997) EUR-Lex, [w:] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>; i *Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, (2015), w: „Dz.U.” 2017 poz. 36, [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/>

¹⁹ *Strategia w zakresie wodoru na rzecz Europy neutralnej dla klimatu* (2020), Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela [w:] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>

²⁰ Polska ...op.cit, s.3.

rozvoj s cílem dosáhnout klimatické neutrality a udržet konkurenceschopnost polské ekonomiky.²¹ V důsledku toho bylo uznáno, že významnou hodnotou vodíkové ekonomiky je řetězec vodíku, který vytváří, od výroby přes přenos až po aplikace pro mobilitu, průmysl, elektřinu a vytápění.

Uvedené kroky vyžadují zapojení státu do tvorby právních norem, které budou odpovídat potřebám trhu a mezinárodním závazkům Polska v oblasti klimatu. Vycházejí z aktuálního dokumentu v oblasti střednědobé a dlouhodobé hospodářské politiky, Strategie odpovědného rozvoje do roku 2020 (s výhledem do roku 2030)²², jejímž primárním cílem je vytvořit podmínky pro růst příjmů v polské společnosti a zároveň posílit soudržnost v sociálním, ekonomickém, environmentálním a územním rozměru. Její realizace je spojena s podporou širokého využívání vodíkových technologií v energetickém, dopravním a průmyslovém sektoru. Kromě toho je v souladu s jeho specifickými cíli, zejména s Cílem I – Udržitelný hospodářský růst založený více na znalostech, datech a organizační excelenci, a se souvisejícími projekty: vlajkovým projektem elektromobility, strategickým programem rozvoje elektromobility a polským programem jaderné energie.

Vodíková strategie je rovněž zahrnuta v cílech a opatřeních polské energetické politiky do roku 2040²³, zejména: zajištění schopnosti uspokojit poptávku po zemním plynu využitím domácího potenciálu pro výrobu bioplynu, biometanu, syntetických plynů a vodíku; využívání zemního plynu a dalších plyných paliv pro regulační účely; provádění výzkumných a vývojových činností v oblasti přepravy a skladování syntetických plynů, bioplynu, biometanu a vodíku s využitím infrastruktury pro zemní plyn; zajištění provozních podmínek a nástrojů pro podporu trhu s alternativními palivy, zejména elektromobility, CNG a LNG, syntetických paliv v dopravě a vodíku; a zajištění podmínek pro vyvažování OZE.

Vodíková ekonomika se odráží i v Národním plánu obnovy a klimatu na období 2021–2030²⁴, který čerpá z předpisů Evropské unie a Rady Evropy o správě energetické unie. Vodík je uznán jako prostředek rozvoje energeticky účinné a nízkoemisní dopravy. Přijatá řešení začala s implementací v Národním rámci pro rozvoj politiky infrastruktury pro alternativní paliva.

4. DOPAD VODÍKOVÉ EKONOMIKY NA ENERGETICKOU TRANSFORMACI A BEZPEČNOST

Dopad vodíkové ekonomiky na proces energetické transformace a formování národní energetické bezpečnosti závisí na řadě faktorů ekonomických, politických, geopolitických, právních, environmentálních, klimatických a technicko-technologických. Všechny tyto faktory vyžadují

²¹ Ibidem.

²² Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.) (2017), Rada Ministrów, Warszawa.

²³ Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. (2021), [w:] <https://www.gov.pl/attachment/3209a8bb-d62>

²⁴ Krajowy Plan na rzecz Energii i Klimatu na lata 2021-2030 (2019), przekazany do Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r., [w:] <https://www.gov.pl/web/>.

prostorový rámec, který se vztahuje nejen ke státu a jeho jednotlivým územním jednotkám, ale také k regionům (skupinám zemí, seskupením, kontinentům) a světu. To se odráží ve zkušenostech předních zemí s implementací vodíkové ekonomiky. Nejkomplexnější zkušeností v tomto ohledu je využití vodíkových technologií v dopravě. Výše uvedené faktory vlivu vodíkové ekonomiky na proces energetické transformace nám umožňují identifikovat její klíčové faktory, a to:

- zdrojové, tj. kvantitativní, strukturální a kvalitativní stav přirozeného energetického potenciálu vodíku (tj. jeho dostupnost, dodávky, umístění a vhodnost jeho získání);
- ekonomické, charakterizované objemem spotřeby energie a potřebami zúčastněných stran, možnostmi a perspektivami zvýšení produkce energie na základě dostupných vodíkových zdrojů a možnostmi regionální diverzifikace dovozu a vývozu energie;
- politické a geopolitické, vyjádřené na politické úrovni zvažováním energetické transformace v kontextu národní bezpečnosti a strategických priorit vnitřní a vnější politiky energetické bezpečnosti; a na geopolitické úrovni (regionální i globální) otázkami dodávek, distribuce a umístění, kontroly, dostupnosti a nákladů na získávání přírodních vodíkových zdrojů, alternativních dopravních tras, rovnováhy regionálního a globálního trhu, politických rozhodnutí, cen atd.;
- právní, odrážející se ve vytváření technicko-technologických, ekologických a klimatických standardů, infrastruktury a tržních regulací zajišťujících realizaci konceptu vodíkové ekonomiky;
- technicko-technologické, vyjádřené potřebou hledání a řešení problémů souvisejících s efektivními technikami a technologiemi pro získávání vodíku;
- environmentální a klimatické, vyžadující podřízení konceptu vodíkové ekonomiky perspektivě formování a udržování udržitelného energetického rozvoje.

Faktory ovlivňující vodíkovou ekonomiku v procesu energetické transformace a formování energetické bezpečnosti země odhalují faktory, které tyto procesy podporují i omezují. Jejich rozsah a význam se liší. V současné době jsou v popředí technické a technologické faktory související s možnostmi získávání a využití vodíku, ačkoli jsou úzce propojeny s dalšími faktory. Měly by také přispět ke zlepšení kvality ovzduší.

Tyto faktory potvrzují všestrannost využití vodíku, jelikož v současnosti dostupné technologie umožňují nejen jeho výrobu, ale i jeho skladování, přepravu a využití různými způsoby.

Řešení pro získávání vodíku v technologických procesech upřednostňují procesy s nulovými nebo nízkými emisemi. Proto je nutné představit jednotlivé typy vodíku, které se v praxi nazývají podle konkrétních barev, jež jsou spojeny se specifickými procesy výroby a extrakce vodíku. Patří mezi

ně: zelený, žlutý, bílý, oranžový, zlatý, hnědý, černý, šedý, růžový a červený vodík.²⁵ Zelený vodík byl donedávna považován za nejekologičtější a nejžádanější, zatímco geologický vodík, který je stejně jako ložiska zemního plynu maskován v zemské kůře, byl celosvětově zcela přehlížen.²⁶

Geologie přírodního vodíku je nová oblast, která vyžaduje vývoj modifikovaných metod pro průzkum a odhad jeho ložisek. Takové metody dosud nebyly vyvinuty, protože nikdo přírodní vodík nehledal. Identifikovaná ložiska (Mali, Francie, Španělsko, Polsko) však byla objevena během projektů těžby plynu a ropy. V Polsku byl přírodní vodík identifikován v Polské nížině a Hornoslezské uhelné pánvi, stejně jako v Lublinské oblasti a Karpatech. Vyžaduje to intenzivní a hloubkový výzkum, který je v současné době v raných fázích.

Rozvoj vodíkové ekonomiky a její využití v dálkové energetice bude trvat roky. Současné vodíkové plány a strategie zemí naznačují možný přechod do roku 2050. V kontextu využití vodíku v distribuované nebo ostrovní energetice (kde lze vodík využít k výrobě elektřiny nebo tepla pomocí vhodných palivových článků) lze očekávat využití těchto řešení ve větším měřítku do roku 2030. Možnosti širšího využití vodíku existují v silniční, železniční, vodní a letecké dopravě. V tomto případě je vodík považován za alternativní palivo používané k pohonu specifických typů vozidel, lodí a letadel. Mezi globální lídry ve využívání vodíku patří Toyota Motor Corporation, Alstrom, Airbus a Hyundai. Toto úsilí však neprobíhá dynamicky. Vyšší náklady na výrobu vodíku s nulovými nebo nízkými emisemi jsou faktorem, který tomuto pokroku brání. Nicméně, objevení významného množství přírodního vodíku na trhu by mohlo výrazně změnit postoj těchto společností.

Přírodní vodík lze také využít jako doplňkový nebo nouzový zdroj energie v široce definovaných prvcích kritické infrastruktury. Vzhledem k současnému trendu rozvoje datových center pro vytváření a provoz nástrojů umělé inteligence je třeba zdůraznit rostoucí význam vodíku jako zdroje energie, protože jej lze efektivně využít jako záložní nebo nouzový zdroj. Podobná řešení lze použít k zásobování civilního obyvatelstva elektřinou a teplem.

Procesy energetické transformace a posilování energetické bezpečnosti se setkávají s faktory, které je podporují, i s faktory, jež je podkopávají. Patří mezi ně náklady na výrobu vodíku z nízkoemisních zdrojů energie; pomalý rozvoj vodíkové infrastruktury – včetně zavádění stávající infrastruktury používané pro jiné zdroje energie; skutečnost, že vodík se v současnosti získává především ze zemního plynu a uhlí; a existence předpisů omezujících rozvoj odvětví čistého vodíku. Překonání těchto omezení je klíčovou výzvou, má-li se vodíková ekonomika stát realitou. Podle Mezinárodní energetické agentury jsou možnosti využití vodíku na cestě k jeho širokému využití v krátkodobém horizontu možné prostřednictvím vytvoření center pro řízení čistého vodíku založených na

²⁵ G. TCHOREK, W. KOZIOŁ, S. WÓJTOWICZ, F. TARGOWSKI, M. GRZYBOWSKI: *Łańcuch...cyt.wyd.*, s. 88.; *Wodór jako paliwo przyszłości – potencjał, wyzwania i metody pomiaru jakości* (2024), OMC ENVAG [w:] <https://envag.com.pl/baza-wiedzy/>

²⁶ K. WÓJCIK: Wodór naturalny w Polsce, w; „*Przegląd Geologiczny*”, vol. 72, nr 11, 2024; s. 585.

průmyslových přístavech; rozvoje stávající infrastruktury plynovodů; zvýšení využívání čistého vodíku v námořní a pozemní dopravě; a spuštění přepravních tras pro obchod s vodíkem.

Doporučení pro rozvoj a využití vodíkové ekonomiky formulovaná touto organizací, která platí i pro polskou ekonomiku, se zdají být rovněž opodstatněná. Patří mezi ně: definování role vodíku v dlouhodobých energetických strategiích; stimulace komerční poptávky po čistém vodíku; uznání investičního rizika subjektů podnikajících činnosti zaměřené na výrobu a využití vodíku; podpora výzkumu a vývoje s cílem snížit náklady na výrobu a využití čistého vodíku; odstranění zbytečných regulačních bariér a harmonizace standardů výroby a využití; zapojení do těchto procesů na mezinárodní úrovni; a zaměření pozornosti na klíčové příležitosti každého z identifikovaných doporučení. Zohlednění těchto doporučení by mělo vyřešit klíčové energetické problémy země.

5. ZÁVĚR

Tyto úvahy demonstrují významné vazby mezi vodíkovou ekonomikou a procesy formování energetické bezpečnosti, následně ekonomické bezpečnosti a celkové bezpečnosti státu. Jejich realizace však závisí na technologických a ekonomických možnostech získávání a využití vodíku. Lze rozumně očekávat, že praktické využití vodíku přispěje k rozvoji vodíkové ekonomiky, což bude mít významný dopad na procesy transformace energie a udržení odpovídající úrovně energetické bezpečnosti. Rozvoj technologií souvisejících s vodíkovou ekonomikou v dané zemi (Polsko) může zlepšit konkurenceschopnost a umožnit postupnou nezávislost dané ekonomiky na zdrojích fosilních paliv, se zvláštním důrazem na uhlovodíky (uhlí a ropa). Rozvoj vodíkové ekonomiky by proto měl mít zvláštní význam pro osoby s rozhodovací pravomocí v oblasti energetické a ekonomické bezpečnosti.

Literatura

GRYZ J., PODRAZA A., RUSZEL M. (eds.) *Bezpieczeństwo energetyczne. Koncepcje, wyzwania, interesy*, PWN 2018, Warszawa.

CHMIELNIAK T. (2020), *Energetyka wodorowa*, PWN, Warszawa.

KIJEWSKI I., KWIATKIEWICZ P., SZCZERBOWSKI R. (2020) *Poszukiwania naukowe w dobie transformacji energetycznej* (2020), Fundacja na rzecz Czystej energii, Poznań.

KSIĘŻOPOLSKI K. M. (2011) *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, DW Elipsa, Warszawa.

MAJ M., SZPOR A. (2020) *Gospodarka wodorowa w Polsce. Obserwacje na podstawie ram badawczych Technologicznego Systemu Innowacji*, w: „Policy Paper” 2020 nr. 5, PIE, Warszawa.

- NOWAK A. Z., KURTYKA M., TCHOREK G. *Transformacja energetyczna i klimatyczna – wybrane dylematy i rekomendacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.
- SARGSYAN T. Energy security in the external energy policy of the USA, w: „*Czasopismo Geograficzne*”, 2022 nr 93(2).
- STACHOWIAK Z. (2012), *Teoria i praktyka mechanizmu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa.
- WÓJCIK K. (2024), Wodór naturalny w Polsce, w: „*Przegląd Geologiczny*”, 2024 vol. 72, nr 11.
- Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2023.
- Bezpieczeństwo energetyczne podstawą rozwoju społeczeństwa* (2025). [w:] <https://www.gov.pl/web/polski-atom/bezpieczenstwo-energetyczne-podstawa-rozwoju-spoleczenstwa>
- Energy security* (2025), w: Glosary – IEA, [w:] <https://www.iea.org/glossary#E>.
- Wodór jako paliwo przyszłości – potencjał, wyzwania i metody pomiaru jakości* (2024), OMC ENVAG [w:] <https://envag.com.pl/baza-wiedzy/>.
- Krajowy Plan na rzecz Energii i Klimatu na lata 2021-2030*, przekazany do Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r. (2019), [w:] <https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu-na-lata-2021-2030>.
- Polityka energetyczna Polski do 2030 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2009.
- Polityka Energetyczna Polski do 2040 r.* (2021), [w:] <https://www.gov.pl/attachment/>.
- Polska Strategia Wodorowa do roku 2030 z perspektywą do 2040 r.* (2021a), Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa październik 2021.
- Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, (2015) [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/>.
- Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu* (tzw. Konwencja UNFCCC) z 1992 r. (1992), [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/>.
- Rozwój gospodarki wodorowej w UE i państwach członkowskich – środowisko regulacyjne i finansowe*, Raport UN Global Compact Network Poland 2021, Know-How Hub – Centrum Transferu Wiedzy, Warszawa.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.)* (2017), Rada Ministrów, Warszawa.

Strategia w zakresie wodoru na rzecz Europy neutralnej dla klimatu (2020), Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela [w:] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>.

Strategie UE dotyczące wodoru i integracji systemu energetycznego (2021), Sesja plenarna w maju 2021r /skrót/, EPRS / Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego, Bruksela.

The Future of Hydrogen, Report prepared by the IEA for the G20, Japan, 2019, International Energy Agency, Paryż, [w:] <https://www.iea.reports/the-future-of-hydrogen>.

World Energy Outlook 2007 (2007), IEA, Paris.

Abstrakt:

Vodíková ekonomika, jakožto myšlenka změny filozofie polského energetického systému, představuje řadu výzev pro proces energetické transformace a formování energetické bezpečnosti Polska. Vodík je v něm chápán jako nosič energie připravený na budoucnost, jehož potenciál pro získání a využití mu opravňuje hrát takovou roli v energetické ekonomice země. Tento předpoklad vedl úvahy v tomto článku s cílem identifikovat podstatu, potenciální oblasti a směry rozvoje vodíkové ekonomiky, jakož i její dopad na energetickou a ekonomickou bezpečnost země. To se odrazilo v logice jejich prezentace, a to: identifikace podstaty a rozsahu konceptu vodíkové ekonomiky; uznání výzev, které vodíková ekonomika představuje v oblasti energetické transformace a energetické bezpečnosti; a dopad vodíkové ekonomiky na proces energetické transformace a formování energetické bezpečnosti Polska. Cílem bylo odpovědět na problematickou otázku: jak a v jakých oblastech se koncept vodíkové ekonomiky v současné době v zemi implementuje a zda by mohl být v budoucnu implementován.

Klíčová slova: vodíková ekonomika, energetická bezpečnost, ekonomická bezpečnost.

Abstract:

The idea of a hydrogen economy in the context energy security of Poland

The hydrogen economy, as an idea for changing the philosophy of Poland's energy system, poses a number of challenges to the energy transformation process and shaping Poland's energy security. It refers to hydrogen as a future-proof energy carrier whose potential for acquisition and application entitles it to play such a role in the country's energy economy. This premise guided the considerations undertaken in this article to identify the essence, potential areas, and directions of development of the hydrogen economy, as well as its impact on the country's energy and economic security. This was reflected in the logic of their presentation, namely: identifying the essence and scope of the hydrogen economy concept; recognizing the challenges of energy transformation and energy security posed by the hydrogen economy; and the impact of the hydrogen economy on the energy

transformation process and shaping Poland's energy security. The aim was to answer the problematic question: how and in what areas the hydrogen economy concept is currently being implemented in the country, and in the future, could it be implemented.

Keywords: *Hydrogen economy, energy security, economic security.*

JEL: *F52.*

Dr. **Bartosz Stachowiak** – zástupce ředitele Institutu světové ekonomiky na Univerzitě kardinála Stefana Wyszyńskiego ve Varšavě, Polsko, b.stachowiak@uksw.edu.pl.

PŘIPRAVENOST JIHOMORAVSKÉHO KRAJE NA MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI

Dagmar Kostrhůnová

1. ÚVOD

V rámci globalizace světa, propojování národů, ekonomiky a obchodu, vědomostí a jejich šíření dochází i ke zvýšenému bezpečnostnímu riziku. Mezi bezpečnostní rizika, kromě povodní, požárů, epidemií, vichřic, tornád jsou to jaderná nebezpečí a války. Pro stát, kraje, obce, svazky obcí i pro každého občana je stěžejní připravit se na tyto mimořádné události. Být připraven na mimořádnou událost vyžaduje plán a ustanovení managementu, který za připravenost ponese odpovědnost. Zároveň je to klíčové a efektivní pro ochranu obyvatelstva, protože dobře připravený plán řízení mimořádné události, plán evakuace a pravidelná cvičení vytváří bezpečnější prostředí a jistotu. Zajíc a Hronová považují za stěžejní bezpečnost v rámci členství ČR v Severoatlantické alianci (NATO) a v Evropské unii (EU)¹. Dále považují za klad proměnu vnímání hrozeb, posilování důrazu na ochranu obyvatelstva, krizové řízení a zároveň posun v pojetí odpovědnosti za zajištění bezpečnosti od státu k celé společnosti².

Cílem článku je vyjádřit stav a obraz připravenosti Jihomoravského kraje (JMK) na mimořádné události. Článek bude zaměřen na ústřední správní úřad Ministerstvo vnitra a jeho připravenost v rámci krizového řízení. V článku bude představena prevence a připravenost vyššího územního samosprávného celku JMK pro případné řešení mimořádné události. Zároveň v rámci dobré praxe článek představí, jaký má JMK krizový plán a jak proběhlo reálné cvičení ZÓNA 2025 – procvičení krizové připravenosti v případě radiační havárie.

2. CENTRÁLNÍ STÁTNÍ ORGÁNY

2.1 MINISTERSTVO VNITRA

Ministerstvo vnitra (MV) zodpovídá za přípravu a řešení krizových situací souvisejících s vnitřní bezpečností a veřejným pořádkem. Zajišťuje, aby postupy v oblasti krizového řízení byly sjednoceny pro ostatní ministerstva a správní úřady. Organizuje školení pro zaměstnance a management v této oblasti. Kontroluje připravenost ostatních dotčených ministerstev a provádí kontrolu krizových plánů jednotlivých krajů. Na základě zákona č. 240/2000 Sb., krizový zákon³ informuje Evropskou komisi o kritické infrastruktuře a také překládá Evropské komisi zprávu o hrozbách a rizicích zjištěných v odvětvích evropské kritické infrastruktury.

¹ MILOŠ ZAJÍC, DOMINIKA HRONOVÁ: Bezpečnostní strategie České republiky v kontextu civilní nouzové připravenosti, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2025, str. 60-69, ISSN 2336-5323.

² MILOŠ ZAJÍC, DOMINIKA HRONOVÁ: Bezpečnostní strategie České republiky v kontextu civilní nouzové připravenosti, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2025, str. 60-69, ISSN 2336-5323.

³ Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

Nedílnou součástí v oblasti krizového řízení je krizové plánování. Odbor bezpečností politiky na MV ČR je zodpovědný za zabezpečení úkolů stanovených pro MV v krizových plánech. Metodiku pro zpracování krizového plánu vydává Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR (HZS)⁴. Krizové plány jsou aktualizovány průběžně. Hodnotí se přehled zdrojů rizik a organizací, které zajišťují plnění opatření. Dále se v plánech počítá s finančním zabezpečením, s hospodářskou mobilizací, s geografickými poklady, s migračními vlnami, se zabezpečením ozbrojených sil ČR a mobilizací, s plány povinné přípravy občanů k obraně státu atd.⁵ MV zajišťuje hospodářská opatření pro krizové stavy. Jedná se o požadavky na pohotovostní zásoby pro likvidaci požárů, odstraňování následků povodní a ropných a průmyslových havárií, prostředky na zabezpečení náhradních zdrojů energie, prostředky pro vyprošťování osob při těžkých hromadných nehodách, prostředky pro nouzové přežití obyvatelstva a další.

2.2 BEZPEČNOSTNÍ RADA STÁTU

Bezpečnostní rada státu (BRS) byla zřízena na základě ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR. Základním úkolem BRS je podílet se na tvorbě spolehlivého a funkčního bezpečnostního systému ČR. Vzhledem k současným rizikům a různým hrozbám v oblasti bezpečnosti je nutné připravit opatření a zajistit bezpečnost ČR. BRS tvoří předseda vlády a někteří členové vlády, schůzi se může účastnit prezident a účastnit se mohou i další ústavní činitelé, guvernér České národní banky (ČNB)⁶. BRS nemá pravomoc přijímat rozhodnutí v oblasti zajištění bezpečnosti ČR, ale může vyžadovat od správních úřadů analýzy a může zadávat úkoly spojené se zajištěním bezpečnosti ČR. Zároveň vyhodnocuje hrozby a rizika⁷.

2.3 ÚSTŘEDNÍ KRIZOVÝ ŠTÁB

Pracovním orgánem vlády k řešení krizových situací je Ústřední krizový štáb (ÚKŠ). Hlavním úkolem je připravit návrhy na řešení nastalé situace, koordinovat, sledovat a vyhodnocovat opatření přijímaná vládou, ministerstvy a jinými správními úřady⁸. Členy ÚKŠ jsou náměstci ministrů, představitelé významných úřadů, policejní prezident, generální ředitel HZS, hlavní hygienik a další. ÚKŠ zřizuje pracovní skupiny, které vypracovávají návrhy na řešení konkrétních problémů.

3. JIHOMORAVSKÝ KRAJ A JEHO KRIZOVÁ SPRÁVA

Na Krajském úřadě Jihomoravského kraje (KrÚ JMK) jako součást Odboru kancelář ředitele je oddělení krizového řízení a obrany. Hejtman kraje zřizuje a řídí krizový štáb (§ 14 krizového zákona č. 240/2000 Sb.) a oddělení krizového řízení a obrany. Toto oddělení je stálou pracovní

⁴ <https://mv.gov.cz/clanek/krizove-rizeni-72.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d> [online] [cit. 2025-07-23].

⁵ <https://mv.gov.cz/clanek/krizove-rizeni-72.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d> [online] [cit. 2025-07-23].

⁶ <https://search.seznam.cz/?q=bezpe%C4%8Dnostn%C3%AD+rada+st%C3%A1tu> [online] [cit. 2025-07-23].

⁷ <https://mv.gov.cz/clanek/bezpecnostni-rada-statu-234869.aspx> [online] [cit. 2025-07-23].

⁸ <https://mv.gov.cz/clanek/krizove-rizeni-72.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d> [online] [cit. 2025-07-23].

skupinou Krizového štábu JMK. Přípravuje podklady pro rozhodování hejtmána a plní jím zadané úkoly v souvislosti s krizovou situací, podílí se na plánech bezpečnosti kraje, v případě nenadálých událostí koordinuje pomoc spolu s Integrovaným záchranným systémem JMK (IZS JMK)⁹. IZS jsou bezpečnostní složky orgánů státní správy a samosprávy a provádí záchranné a likvidační práce při mimořádných událostech. Patří sem Hasičský záchranný sbor ČR, jednotky požární ochrany, poskytovatelé zdravotnické záchranné služby a Policie ČR.¹⁰

Hejtman zřizuje Krizový štáb, který je svolán v případě vzniku nebezpečí pro osoby. Krizový štáb Jihomoravského kraje (KŠ JMK) se skládá z předsedy, tajemníka, členů a odborníků. Členové štábu jsou i zaměstnanci zařazení do KrÚ JMK. Předseda Krizového štábu JMK svolává cvičení, svolává IZS pro řešení krizové situace. Cvičení se zúčastňují i dobrovolníci z řad zaměstnanců zařazených do krajského úřadu.

3.1 HASIČSKÝ ZÁCHRANNÝ SBOR JIHMORAVSKÉHO KRAJE

Základním úkolem Hasičského záchranného sboru (HZS) je chránit životy a zdraví obyvatel, životní prostředí, zvířata a majetek před požáry a jinými mimořádnými událostmi a krizovými situacemi¹¹. Hasičský záchranný sbor JMK je územní složka státního HZS, úzce však spolupracuje s orgány JMK při řešení krizových situací. Vykonává státní správu ve věcech požární ochrany, ochrany obyvatelstva, integrovaného záchranného systému, krizového řízení, zpracovávání koncepce požární ochrany, kontroluje a zodpovídá za připravenost a akceschopnost Hasičského záchranného sboru. Dále koordinuje zabezpečování požární ochrany v kraji s ostatními orgány. Sleduje a vyhodnocuje statistiku požárů a pečuje o preventivně výchovnou činnost¹².

3.2 ZDRAVOTNICKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA

Jedná se o profesionální pracovníky ve zdravotnictví. Poskytují neodkladnou první pomoc, ošetření a transport pacienta do nemocničního zařízení. Zabezpečují i spolupráci s nemocnicemi. Doktoři, sestry a pracovníci zdravotnické záchranné služby musí mít profesionální výcvik ve všech oblastech při poskytování první pomoci včetně péče psychologické. Je to náročná profese a vyžaduje zdatné, zdravé jedince odolné vůči stresu.¹³

3.3 KRAJSKÉ ŘEDITELSTVÍ POLICIE ČR

Pod Policií ČR patří Krajské ředitelství Policie Jihomoravského kraje. Policisté zajišťují bezpečnost, dodržování práva a ochranu veřejného pořádku. Často pracují v náročných podmínkách, od řešení

⁹ DAGMAR KOSTRHŮNOVÁ: Jihomoravský kraj a krizové situace 2020-21, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2022, str. 28-42, ISSN 2336-5323.

¹⁰ <https://www.hzscr.cz/clanek/integrovaný-zachranný-systém.aspx>. [online] [cit. 2025-07-23].

¹¹ <https://hzscr.gov.cz/hzs-jihomoravského-kraje.aspx>. [online] [cit. 2025-07-29].

¹² <https://hzscr.gov.cz/hzs-jihomoravského-kraje.aspx>. [online] [cit. 2025-07-29].

¹³ <https://findmyjob.cz/2025/01/22/integrovaný-zachranný-systém/> [online] [cit. 2025-07-30].

trestných činů a přestupků až po ochranu veřejných shromáždění¹⁴. Jejich role je nezbytná pro udržení právního státu a ochranu našich svobod.

4. ZÓNA 2025

Jihomoravský kraj se připravuje na mimořádné události. Kromě Hasičského záchranného sboru JMK, Zdravotnické záchranné služby, Policie ČR, což je IZS, pomáhají dobrovolníci z řad zaměstnanců zařazených do KrÚ JMK. V minulých letech kraj prokázal dobrou připravenost při onemocnění COVID-19. Jihomoravský kraj od ledna 2021 pomáhal svým občanům zaregistrovat se na očkování proti COVID-19. Jednalo se o především o kategorii starších osob z důvodu zvýšeného rizika nemoci. Od konce března 2021 byly registrovány osoby mladší. Bylo vyřízeno 21 984 telefonických žádostí¹⁵. Od června 2021 Jihomoravský kraj zabezpečoval a koordinoval pomoc při živelné události tornádo na Břeclavsku a Hodonínsku.

Z minulých mimořádných událostí bylo zjištěno, že je nutné, aby se JMK podílel na pomoci občanům svého kraje a přispěl tak k celkové připravenosti umět řešit mimořádné události. Na základě toho bylo svoláno cvičení připravenosti označené ZÓNA 2025 ve dnech 10. až 12. června 2025. Cílem tohoto cvičení bylo prověřit postupy pro řešení radiačních mimořádných událostí. Plánované cvičení bylo fiktivní událostí na Jaderné elektrárně Dukovany (EDU) na území kraje Vysočina a kraje Jihomoravského. V okolí elektrárny probíhaly nácviky ochranných opatření a ve vybraných obcích Rešice a Horní Dubňany byly cvičně spuštěny zvukové sirény. Do cvičení byly zapojeny krajské úřady – Vysočina, Jihomoravský kraj i Olomoucký kraj. Dále HZS, Policie ČR, zdravotnická záchranná služba (ZSS), Armáda ČR, Generální ředitelství cel, Státní úřad pro jadernou bezpečnost, ČEZ, a.s. a vybrané obce.¹⁶ Do cvičení ZÓNA 2025 byli dobrovolně zapojeni zaměstnanci KrÚ JMK. Měli za úkol, v případě potřeby, instruovat veřejnost z postižených oblastí o opatřeních, které by byly nezbytné při havárii na Jaderné elektrárně Dukovany. Při cvičení ZÓNA 2025 veřejnost zapojena nebyla. Cvičení prověřilo týmovou spolupráci mezi hasiči, policií, zdravotníky, armádou i úřady, dobrovolnou spolupráci se zaměstnanci KrÚ JMK v oblasti varování obyvatelstva, krizové komunikace včetně evakuace. Rychlost svolání Krizového štábu JMK zároveň prokázalo, že existují jasně nastavené procesy řízení mimořádných událostí, které v případě poplachu fungují.

Na cvičení ZÓNA 2025 navázalo v září 2025 cvičení Divadlo 2025. Šlo o taktické cvičení složek IZS. Cvičení probíhalo v prostorách Janáčkova divadla, kde útočník z balkonu uvnitř divadla zaútočil střelbou z dlouhé zbraně na obecenstvo v průběhu divadelního představení (baletu). Obecenstvo se

¹⁴ <https://search.seznam.cz/?q=policie+%C4%8CR> [online] [cit. 2025-08-15].

¹⁵ DAGMAR KOSTRHŮNOVÁ: Jihomoravský kraj a krizové situace 2020-21, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2022, str. 28-42, ISSN 2336-5323.

¹⁶ <https://www.cez.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/planovane-cviceni-zona-2025-proveri-pripravenost-na-mimoradnou-udalost-v-jaderne-elektrarne-dukovany-221913> [online] [cit. 2025-08-15].

skládalo z dobrovolníků z řad zaměstnanců Krajského úřadu JMK a z řad žáků středních zdravotnických škol (příspěvkových organizací JMK), kteří simulovali zraněné. Cvičení přiblížilo reálnou situaci, kdy se ve veřejném prostoru (právě třeba v obecnstvu divadla) vyskytne střelec. IZS i dobrovolníci si vyzkoušeli nacvičené i samovolné reakce.

5. ZÁVĚR

Závěrem lze konstatovat, že JMK a IZS jsou připraveny k eliminaci bezpečnostních rizik a zároveň plánuje další cvičení ke zvládnutí mimořádných událostí, která by mohla ohrožovat obyvatele JMK.

Literatura

DAGMAR KOSTRHŮNOVÁ: Jihomoravský kraj a krizové situace 2020–21, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2022, str. 28–42, ISSN 2336-5323.

MILOŠ ZAJÍC, DOMINIKA HRONOVÁ: Bezpečnostní strategie České republiky v kontextu civilní nouzové připravenosti, *Právo a bezpečnost* č. 1, ročník 2025, str. 60-69, ISSN 2336-5323.

<https://hzscr.gov.cz/clanek/preventivne-vychovna-cinnost-hasicskeho-zachranneho-sboru.aspx>

<https://www.jmk.cz/content/8610> [online] [cit. 2025-07-24].

<https://hzscr.gov.cz/web-krizove-rizeni.aspx> [online] [cit. 2025-07-23].

<https://mv.gov.cz/clanek/krizove-staby-98.aspx> [online] [cit. 2025-07-24].

<https://hzscr.gov.cz/clanek/krizove-rizeni-a-cnp-hospodarska-opatreni-pro-krizove-stavy-hospodarska-opatreni-pro-krizove-stavy.aspx> [online] [cit. 2025-07-23].

<https://hzscr.gov.cz/clanek/prirucky.aspx> [online] [cit. 2025-07-23].

<https://search.seznam.cz/?q=bezpe%C4%8Dnostn%C3%AD+rada+st%C3%A1tu> [cit. 2025-07-23].

<https://mv.gov.cz/clanek/beztpecnostni-rada-statu-234869.aspx> [online] [cit. 2025-07-23].

<https://mv.gov.cz/clanek/krizove-rizeni-72.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d> [cit. 2025-07-23].

<https://www.hzscr.cz/clanek/integrovaný-zachranný-system.aspx>. [online] [cit. 2025-07-23].

<https://hzscr.gov.cz/hzs-jihomoravského-kraje.aspx>. [online] [cit. 2025-07-29].

<https://findmyjob.cz/2025/01/22/integrovaný-zachranný-system/> [online] [cit. 2025-07-30].

<https://www.cez.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/planovane-cviceni-zona-2025-proveri-pripravenost-na-mimoradnou-udalost-v-jaderne-elektrarne-dukovany-221913> [cit. 2025-08-15].

<https://search.seznam.cz/?q=policie+%C4%8CR> [online] [cit. 2025-08-15].

Směrnice Krajského úřadu Jihomoravského kraje 10/INA-VOK – Statut krizového štábu.

Směrnice Krajského úřadu Jihomoravského kraje 59/INA-VOK – Statut bezpečnostní rady.

Abstrakt:

Tento článek je zaměřen na připravenost Jihomoravského kraje na mimořádné havárie nebo krizové situace. Článek je popisného charakteru, aby vyjádřil plánování a připravenost IZS JMK, připravenost Krizového štábu JMK včetně připravenosti dobrovolných zaměstnanců zařazených do KrÚ JMK. V článku jsou popsány instituce, které spolupracují v případě hrozby. Jedná se o Ministerstvo vnitra ČR, Bezpečnostní rada státu, Ústřední krizový štáb, Hasičský záchranný sbor, Zdravotnická záchranná služba a v neposlední řadě Policie ČR. V kontextu spolupracujících všech institucí je v příspěvku vyhodnoceno cvičení ZÓNA 2025. Jedná se o cvičení, které proběhlo v červnu roku 2025. Cvičení bylo zaměřeno na radiační havárii na Jaderné elektrárně Dukovany.

Klíčová slova: mimořádné situace, krizový štáb, ZÓNA 2025, radiační havárie, management, občan.

Abstract:

Emergency preparedness of the South Moravian Region

This article focuses on the preparedness of the South Moravian Region for emergency accidents or crisis situations. The article is descriptive in nature, in order to express the planning and preparedness of the IZS JMK, the preparedness of the Crisis Staff JMK, including the preparedness of volunteer employees assigned to the Crisis Staff JMK. The article describes the institutions that cooperate in the event of a threat. These are the Ministry of the Interior of the Czech Republic, the State Security Council, the Central Crisis Staff, the Fire Rescue Service, the Medical Rescue Service and, last but not least, the Police of the Czech Republic. In the context of all cooperating institutions, the contribution evaluates the ZONE 2025 exercise. This is an exercise that took place in June 2025. The exercise focused on the radiation accident at the Dukovany Nuclear Power Plant.

Keywords: emergency situations, crisis team, ZONE 2025, radiation accident, management, citizen.

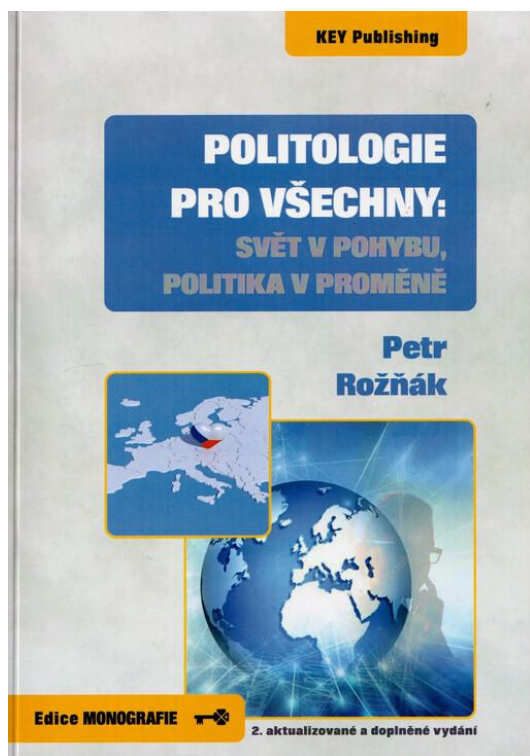
JEL: H12, F52, Z17.

Ing. Bc. **Dagmar Kostrhůnová**, MBA – Odbor školství Krajského úřadu Jihomoravského kraje, Žerotínovo n. 3, 602 00 Brno, kostrhunova.dagmar@jmk.cz, 38324@mail.ambis.cz.

PETR ROŽŇÁK: POLITOLOGIE PRO VŠECHNY: SVĚT V POHYBU, POLITIKA V PROMĚNĚ

2. doplněné a aktualizované vydání Brno 2025, KEY Publishing Brno, ISBN 978-80-7418-416-1, 433 stran¹

Zdeněk Koudelka

Jak uvádí citát klasika, mimo lidskou společnost může žít jen bůh nebo zvíře. Každý lidský jedinec je součástí společnosti a její základní mocenskou organizací je stát. Rozhodování o správě státu je politikou. Politika se dotýká každého, ať si to připouští či ne. Je logické, že významnost politiky vedla ke vzniku samostatného vědního oboru – politologie. Ovšem již dávno před jejím vznikem se důsledky politického rozhodování v různé míře zabývali historici, sociologové, ekonomové či obecněji řečeno příslušníci celé řady společenských věd, byť v různé míře. Dnes se politologie rozvinula do řady podob. Od vědecké politologie, která je dominantní v předmětu činnosti určitých pracovišť (nejvýznamnější jsou Katedra

politologie a Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity), přes pracoviště, kde politologie doplňuje jiný základní obor (Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity), až po pracoviště, která zprostředkují seznámení s politikou a jejím pohledem na politiku v rámci všeobecného vzdělání. Sem patří i předmět politologie vyučovaný na Veřejně správní akademii v Brně a jiných vyšších odborných školách. Tomuto rozšíření a různosti politologie odpovídá i širší a skladba nabízených politologických publikací. Od čtenářsky náročných prací až po práce, které svým rozsahem a obsahem jsou určeny pro běžné čtenáře, jež chtějí získat základní přehled o daném oboru.

Módně se současná lidská společnost nazývá jako společnost vzdělanostní, společnost informační. Je nanejvýš důležité, aby lidé měli vzdělání a znalosti z politiky, která může významně ovlivnit jejich životy, ale kterou také mohou ovlivnit svým jednáním a rozhodováním, minimálně u volebních uren.

¹ <https://www.alescenek.cz/zbozi/243207/politologie-pro-vsechny-svet-v-pohybu-politika-v-promene/>

Lidská společnost se stále více stává různorodější a její správa státu komplikovanější, což dokládá vznik stále nových úřadů.

I přes růst složitosti státu nadále zůstávají morální kategorie dobra a zla ve své prosté a trvalé dualitě a jednoduchosti. Politika není jen o výběru variant z pohledu odbornosti, ale i z pohledu výběru dobrých a zlých variant v morálním podání. To spojuje politiku dnešní doby s politikou dřívější a jistě i budoucí. Politologie nemůže nabídnout koncept na výběr správného rozhodnutí ani pro politiky, ani pro občany. Může jim však pomoci v orientaci při politickém rozhodování a uvažování o něm. K tomu je příspěvkem i kniha Petra Rožňáka.

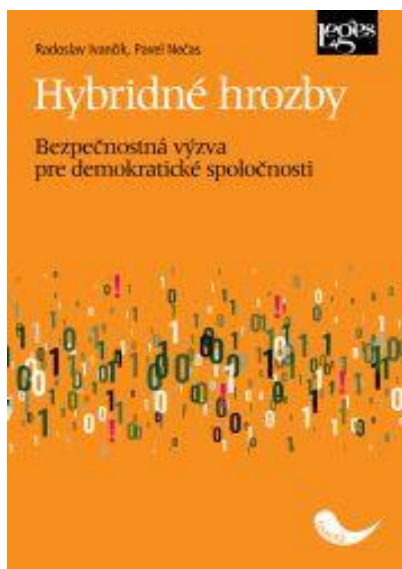
Kniha se skládá z 23 kapitol. První skupinu tvoří oblasti na pomezí politologie a sociologie (socializace, společnost, politika, politikové, moc,), další jsou věnovány státu, samosprávě a Evropské unii. Pozornosti neuniknou ani volby, média, politické strany a významní politici v České republice (Václav Klaus, Miloš Zeman). Autor se věnuje i politické kultuře, armádě, terorismu a mezinárodní politice. Kniha obsahuje řadu obrázků a tabulek.

Doc. JUDr. **Zdeněk Koudelka**, Ph.D. – Katedra práva a kybernetické bezpečnosti AMBIS vysoká škola, Lindnerova 1, 180 00 Praha, zdenek.koudelka@mail.ambis.cz.

RADOSLAV IVANČÍK, PAVEL NEČAS: HYBRIDNÉ HROZBY: BEZPEČNOSTNÁ VÝZVA PRE DEMOKRATICKE SPOLOČNOSTI

Leges Praha, 1. vydání 2025, ISBN 978-80-7502-823-5, 176 s¹

Petr Rožňák

Problematika hybridního působení se v posledním deceniu etablovala jako jeden z nejstěžejších a zároveň nejvíce vrstevnatých pilířů současného bezpečnostního, politického i společenského diskurzu. Nejedná se o pouhý efemérní akademický konstrukt, nýbrž o bezprostřední existenční výzvu, která fundamentálním způsobem redefinuje strategické paradigma soudobého multipolárního světa. Předkládaná vědecká monografie autorů Radoslava Ivančíka a Pavla Nečase představuje v tomto kontextu vysoce relevantní reflexi a ambiciózní pokus o systematickou taxonomii a hloubkovou strukturální analýzu tohoto komplexního fenoménu. Autoři se v textu nepokoušejí pouze o deskripci aktuálního stavu, ale směřují k preciznímu rozboru příčin, projevů a dalekosáhlých důsledků hybridního působení na stabilitu a integritu demokratických států. Radoslav Ivančík a Pavel Nečas, patří mezi etablované a respektované autority v oblasti bezpečnostních a obranných studií. Jejich profesní profil, zahrnující dekády pedagogické a výzkumné činnosti, se v textu projevuje mimořádnou schopností dialektické syntézy mezi abstraktními teoretickými koncepty a empirickou realitou mezinárodních vztahů. Dílo tak není pouze akademickou exkurzí, ale intelektuálně robustním podkladem pro strategické rozhodování na národní i nadnárodní úrovni.

Metodologická reflexe a strukturální architektura díla

Samotná architektura monografie je koncipována s důrazem na logickou kontinuitu a narativní koherenci. Autoři postupují deduktivní metodou – od obecných teoreticko-terminologických prolegomen k detailní analýze institucionálních rámců a následně k formulaci konkrétních aplikačních doporučení. Tato struktura umožňuje čtenáři sledovat evoluci konceptu hybridní války a jeho transformaci do podoby soudobých asymetrických hrozeb, které cílí na slabá místa demokratických zřízení. Z metodologického hlediska je nutné akcentovat rigorózní aplikaci analytických, komparativních a syntetických postupů.

¹ <https://www.knihyleges.cz/hybridne-hrozby-bepecnostna-vyzva-pre-demokraticke-spolocnosti>

Autoři operují s impresivním korpusem primárních i sekundárních zdrojů, zahrnujícím nejen vědeckou literaturu, ale i klíčové strategické dokumenty NATO a EU. Právě multidisciplinární synergie, propojující bezpečnostní studia s politologií, právem, psychologií a sociologií, dovoluje autorům nahlížet na hybridní hrozby jako na multidimenzionální jev, který fatálně smazává tradiční hranice mezi vnitřní a vnější bezpečností.

Analýza klíčových tematických okruhů: Od teorie k praxi

První část práce slouží jako teoretická báze, v níž autoři precizně definují podstatu hybridního působení. Klíčovým přínosem je zde důraz na fakt, že hybridní aktivity jsou realizovány primárně v tzv. šedé zóně (gray zone) – tedy v prostoru mezi stavem míru a otevřeným ozbrojeným konfliktem, kde jsou tradiční mechanismy mezinárodního práva a odstrašení často neúčinné. Autoři zde plasticky ilustrují, jakým způsobem jsou využívány nelineární metody a kognitivní operace k oslabení legitimacy institucí a erozi společenského konsensu. V pasážích věnovaných terminologii se autoři úspěšně vypořádávají s nejednotností pojmosloví v mezinárodní odborné literatuře. Představují vlastní analyticky důslednou typologii, která kategorizuje aktéry nikoliv podle jejich identity, ale podle nástrojů a cílů jejich působení. Tímto způsobem autoři vyvádějí diskurs o hybridních hrozbách ze slepé uličky ryze technokratického chápání a vrací jej do roviny komplexního strategického myšlení. Exkurz do institucionálního prostředí EU a NATO představuje kritickou sondu do připravenosti transatlantických struktur. Autoři detailně rozebírají fungování mechanismů, jako je Hybridní fúzní buňka v rámci EEAS či Evropské centrum excelence pro boj proti hybridním hrozbám v Helsinkách. Neomezují se však na pouhý výčet aktivit, ale analyticky hodnotí limity koordinace a interoperability mezi členskými státy, což dává jejich textu nefalšovaný kritický a expertní náboj.

Společenská resilience jako fundamentální pilíř obrany

Čtvrtá kapitola, zaměřená na společenskou odolnost, představuje ideové a hodnotové vyvrcholení celé monografie. Autoři zde postulují zásadní tezi: vojensko-technická opatření jsou nutná, nikoliv však postačující (insuficientní), pokud společnost postrádá imunitu vůči manipulativnímu působení. Vědecky podložený důraz na rozvoj kritického myšlení, mediální gramotnost a transparentní strategickou komunikaci povyšuje tuto kapitolu na úroveň strategického manuálu pro 21. století. Autoři zde prezentují holistické modely resilience, které integrují individuální psychologii s institucionální stabilitou a systémovou odolností státu.

Závěrečná syntéza a vědecký přínos

V závěrečné syntéze autoři přesvědčivě prokazují, že hybridní hrozby představují parazitární strategii, která zneužívá inherentní atributy demokracie – její otevřenost, pluralitu a technologickou propojenost – a transformuje je v nástroje destabilizace.

Tím monografie překračuje rámec pouhého bezpečnostního kompendia a stává se hlubokým pojednáním o zranitelnosti a zároveň latentní síle demokratického uspořádání.

Z formálního a lingvistického hlediska je publikace zpracována na vynikající úrovni. Text je doprovázen precizním vědeckým aparátem, který zahrnuje bohatou bibliografii a funkční rejstříky, což z díla činí vysokohodnotnou pomůcku jak pro akademickou sféru, tak pro experty v bezpečnostní praxi a státní správě.

Celkově lze konstatovat, že monografie Radoslava Ivančíka a Pavla Nečase je v česko-slovenském kontextu ojedinělým, komplexním a vysoce přínosným vědeckým počinem. Svou metodologickou čistotou, šíří záběru a schopností formulovat konkrétní řešení vyplňuje dosavadní vakuum v odborné literatuře. Publikace má veškeré předpoklady stát se bazálním referenčním zdrojem pro studium moderních konfliktů, strategické komunikace a tvorbu národních bezpečnostních politik. S plným odborným přesvědčením recenzent konstatuje, že tato vědecká monografie představuje originální, precizní a společensky relevantní příspěvek, který by neměl chybět v knihovně žádného badatele, analytika či politika, jemuž není lhostejná dlouhodobá stabilita a bezpečnost demokratického světa.

RSDr. **Petr Rožňák**, CSc., MBA, MSc. AMBIS vysoká škola, a.s., Lindnerova 1, 180 00 Praha–Libeň, petr.roznak@gmail.com.

IVO TELEC: PRÁVO Z OSMDESÁTEK ANEB OLDIES

Leges Praha 2025, ISBN 978-80-7502-755-9, 232 stran¹

Petr Kolman

Říká se, že právo zábavné není. Profesor Ivo Telec (1959), nestor moravské civilistiky a autorského práva, však svou zbrusu novou knihou dokazuje pravý opak. Publikace, která se věnuje především tématu tzv. *zábavního práva* (entertainment law) a jeho historii v našich zemích, otevírá čtenáři svět právních regulací kultury, estrád, lidové zábavy a umění v dobách, kdy byla svoboda tvůrčí i podnikatelská spíše přáním než realitou. Moravský profesor a advokát I. Telec se s typickou elegancí a erudicí pouští do terénu, který právní věda dosud spíše opomíjela. Připomíná právní normy, které dnes znějí až groteskně – například *zákon o estrádách, artistických produkcích a lidové zábavě z roku 1957*, či systém povinných příspěvků do kulturních fondů, zrušený teprve v roce 1993.

Knih rozhodně není pouhou nostalgickou rekapitulací. Autor otevřeně říká, že minulost si neidealizuje, pouze se snaží, „aby dnešní obraz nedávné historie každodennosti nebyl zkreslený“. Telcův přístup je typický pro jeho dlouholetou odbornou dráhu – spojuje právní preciznost s nevídaným kulturním přesahem. Výklad norem doplňuje živými postřehy z doby, kdy umělecká činnost byla pod státním dohledem, avšak zároveň představovala ostrůvek relativní svobody. Zábavní právo, jak ukazuje, nebylo zcela ideologicky zneužit. Právě leckdy i naopak: šlo o oblast, do níž se „vědecký světový názor“ marxismu-leninismu příliš neodvážil. Snad i proto mohla tehdejší zábava – navzdory cenzuře – „hrát mnoha barvami“. Tedy alespoň v 80. letech minulého století, kterým se kniha věnuje nejvíce.

Avšak kniha je přínosná nejen informacemi právními, ale i těmi z „normálního života“. Telec například detailně popisuje mj. tzv. brněnskou burzu gramofonových desek či zajímavý svět discjockeyů (DJ's) v osmdesátých letech. To v žádné jiné knize nenajdeme. Rozebrány jsou i známé právní případy Jazzové sekce a Sekce mladé hudby Svazu hudebníků či Mezinárodní organizace novinářů. Také se dozvíte, která byla první soukromá brněnská restaurace, a bylo to již v roce 1988, tedy ne až po roce 1989, jak by si mohli myslet mnozí mladší čtenáři. A která, že to byla, to vám nyní nepovíme, dočtete se to v recenzované knize.

¹ <https://www.knihyleges.cz/pravo-z-osmdesatek-aneb-oldies>

Některé děje jsou vyprávěny odlehčenou formou v kontrastu s vážným obsahem. I. Telec píše lehce, že by se za jeho sloh nemusel stydět ani pomyslný král české právní publicistiky prof. Petr Hajn. Recenzovaná kniha je pozoruhodná i tím, že staví most mezi historickým a současným právem. Autor připomíná, že mnohé tehdejší instituty přežily v proměněné podobě dodnes – například poplatky ze vstupného, otázky osobnosti umělců či právní ochrana proti nekalé soutěži v „showbyznysu“. Telec navíc ukazuje, že zábavní právo se přirozeně prolíná s jinými moderními disciplínami, jako je *fashion law*, tedy právo módy. V této souvislosti s jemnou ironií konstatuje, že i módní přehlídka může být považována za souborné umělecké dílo.

Z formálního hlediska je kniha přehledně strukturovaná, bohatě odkazuje na dobové předpisy a literaturu. Vyniká i Telcův osobitý jazyk – kultivovaný, někdy až esejistický, s nadhledem i nadsázkou. Autor nepropadá nostalgii, ale čtenáři dává možnost nahlédnout, že i v právních textech z minulého režimu se odrážela kreativita, ironie a lidskost. Z odborného hlediska je publikace přínosem hned ve dvou rovinách. Zaprvé systematizuje téměř zapomenutý právní segment kulturního života a zasazuje jej do širšího rámce občanského a osobnostního práva. Zadruhé podněcuje diskusi o tom, zda by naše právo nemělo po vzoru (některých) západních zemí rozvíjet samostatnou disciplínu „entertainment law“.

Kniha profesora Telce je tak nejen výpravou do právní archeologie, ale i jemným varováním: právo, které reguluje umění, nikdy nesmí potlačit svobodu ducha, z níž se umění rodí. Zábavní právo totiž, jak autor s úsměvem dokazuje, může být právem skutečně zábavným až veselým. Knihu možno doporučit, jak studentům (nejen) právnických a ekonomických směrů na vysokých školách, ale i advokátům a pracovníkům ve veřejné správě, například z krajských a obecních úřadů (odbory kultury) či Ministerstva kultury. A v neposlední řadě i notářům, mezi kterými se autor monografie prof. Ivo Telce kdysi též s noblesou pohyboval. Knihu ilustracemi doprovodil Jiří Slíva.

JUDr. **Petr Kolman**, Ph.D. – AMBIS vysoká škola, Katedra práva a kybernetické bezpečnosti, Brno, petr.kolman@ambis.cz.

JIŘÍ PERNES 4. 7. 1948 - 21. 5. 2025

Zdeněk Koudelka

Dne 21. května 2025, ve 21.45 h po dlouhé nemoci odešel velký člověk, Moravan, historik, milovník moravského vína a kamarád Jiří Pernes. Zemřel v Brně v Masarykově onkologickém ústavu na Žlutém kopci v Brně v přítomnosti manželky Jitky a dcery Alice. Pohřeb byl v pátek 30. 5. 2025, 12.30 h v krematoriu Brno. Urna s popelem je uložena u vdovy Jitky v Kobeřicích u Brna.

Jiří Pernes se narodil 4. 7. 1948 na Moravě ve Svitavách, když jeho rodiče v té době žili a pracovali v obci Česká Dlouhá, od roku 1960 součást Březové nad Svitavou. Podstatnou část svého života prožil v Brně a v závěru života si s manželkou Jitkou rekonstruoval chalupu v moravských Kobeřicích u Brna.

1. RODOKMEN

Rodokmen Jiřího Pernese zpracoval jeho přítel Vladimír Březina z Muzea Brněnska k 75. narozeninám.

1. generace Michal. Nejstarší známý předek je Michal Pernes (psán Michel Parnoss), žil cca 1630-1674, pololáník v Tuřanech (dnes městská část Brna). Zaznamenán je v lánovém rejstříku panství Chrlice z roku 1674, ves Tuřany. V další generaci se příjmení vyskytuje v podobě Pernas, od 80. let 17. století Pernes (Perness). Měl tři děti. S manželkou Evou měl prvorozeného syna Víta.
2. generace Vít (před 1657–1726), sedláka v Tuřanech, kde je také pochován. Ten měl s první manželkou Marinou (zem. 1712) syna Matouše, jako čtvrté dítě. Měl celkem 5 dětí s dvěma manželkami. Jeho jediný syn z druhé manželství se jmenoval Jiří a jde o první zaznamenaný výskyt tohoto křestního jména v rodu.
3. generace Matouš (1698–1789), sedlák Tuřany 42, v Tuřanech též pohřben. S manželkou Rozálií roz. Křivou (1707–55, sňatek 3. 2. 1726 Tuřany) měl 5 dětí a čtvrtým dítětem byl syn Tomáš.

4. generace Tomáš (1737-90), sedlák v Chrlicích, později domkař a švec Chrlice 73. Vzal si Annu roz. Klimešovou z Chrlic (křest 1737, sňatek 28. 10. 1760 Tuřany). S ní měl 6 dětí, nejmladší byl syn Martin.
5. generace Martin (1773–1849), čtvrtláník Chrlice 32. Vzal si Rozálii Tošnarovou (zem. 1853, sňatek 30. 1. 1798 Tuřany), dceru kováře z Chrlic. Spolu měli 11 dětí, sedmým byl syn Jakub.
6. generace Jakub (1812–92), pololáník Chrlice 37, později domkař Chrlice 87. Vzal si jako svou třetí ženu Mariánu Šromovou (nar. 1837, sňatek 23. 10. 1864 Tuřany), dceru familianta Jakuba Šroma z Růžového 44. Byl třikrát ženat a s první a třetí ženou měl celkem 17 dětí. S třetí ženou Marií roz. Šromovou měli prvorozeného syna Antonína, ovšem s přihlédnutím k dětem z prvního manželství, šlo o 10. dítě. Mladší děti museli hledat obživu mimo zemědělství, což platí i pro Antonína.
7. generace Antonín (nar. 1863), dělník v Růžovém a v Chrlicích 87. Vzal si Marii Krátkou (nar. 1861, sňatek 19. 2. 1889 Rajhrad), dceru Matouše Krátkého, dělníka z Opatovic 79. Spolu měli 9 dětí, šestým byl syn František.
8. generace František (1896–1976), dělník v Růžovém 77. Vzal si Růženou Franzovou (1900–82, sňatek 19. 9. 1920 Tuřany), dceru dělníka Linharta Franze z Tuřan. Spolu měli čtvrté dítě syna Jiřího. František se stal pracovníkem vodáren a pracoval na březovském vodovodu, který přivádí vodu do Brna, proto přesídlil do České Dlouhé, dnes součást Březové nad Svitavou. Měl celkem 7 dětí, přičemž se v rodině říkalo, že plozením dětí zajišťoval existenci místní české menšinové školy. Ze vzpomínek autora rodokmenu Vladimíra Březiny plyne, že Jiří často vzpomínal na dědu Františka, jenž jej hodně ovlivnil.
9. generace Jiří st. (1927–1997), narozen v České Dlouhé. Vzal si Miluši Štrofovou (1928–98). Měli spolu syna Jiřího ml. a dále i dceru Miluši (nar. 18. 8. 1950, provdaná Enenklová).

Jiří Pernes byl součástí 10. generace Pernesů a již měl i pravnoučata (13. generace). Až do osmé generace žili jeho předci v Tuřanech a Chrlicích a živili se převážně zemědělstvím. Postupně však chudli a z původního pololáníka jsou v jednotlivých generacích zastoupeni – čtvrtlánici, sedláci, švec i dělník. Nicméně převažující zemědělský původ je snad vysvětlením, proč Jiří nakonec odešel z Brna a v Kobeřicích u Brna poblíž Slavkova se pustil nejen do opravy staré chalupy, ale i do hospodaření na přilehlém pozemku.

Nejvíce dětí se narodilo Jakubu Pernesovi (čtvrtláník a později pololáník v Tuřanech 1812–92) v 6. generaci. Měl 17 dětí s dvěma ženami, ženat byl celkem třikrát.

Ovšem i Jiří se činil. Měl postupně tři manželky Alici Vrbovou (nar. 3. 9. 1948, děti Tomáš a Alice), Naděždu Kalivodovou (nar. 23. 8. 1953, syn Jakub) a Jitku Vitáskovou (nar. 22. 9. 1958), s níž žil do své smrti. Jiří Pernes chtěl napsat kroniku rodu. Zapisoval si události posledních tří let a sháněl podklady, ale k vlastní kronice se již nedostal.

2. MORAVŠTÍ RYTÍŘI A OSOBNÍ ERB¹

Jiří Pernes byl nominován na řádné členství v Královském řádu Moravských rytířů sv. Rostislava a Kolumbana na zasedání Kapituly řádu 23. 6. 2002. Činnosti řádu se příliš neúčastnil, neplatil členské příspěvky a neuhradil příspěvek potřebný na úhradu řádové uniformy a pláště. Na návrh Jiřího Bílého byl převeden 23. 4. 2005 do řad čestných členů řádu jako ocenění za knihu *Pod moravskou orlicí*.

S členstvím mu byl udělen osobní erb. Navrhl jej řádový herold Jiří Bílý a nakreslil moravský heraldik Miroslav Pavlů ze Zlína. Jelikož příjmení Pernes je zkomoleninou německého názvu pro medvěda, je heraldickou figurou medvěd. Ovšem Pernes se nazývají i obce ve Francii, Portugalsku i Španělsku.

Popis znaku: červený krácející medvěd ve zlatém poli. Nad štítem je kolčí přilba s červeno zlatou točenicí. Klenotem jsou dvě červené medvědí tlapy, které drží zlatou knihu (odkaz na Pernesovu literární činnost). Přikrývadla jsou v moravských barvách červeno-zlatá.

3. OCENĚNÍ

V roce 1995 dostal Cenu Egona Ervina Kische pro autory literatury faktů za knihu *Život plný nepřátel aneb Život a smrt Františka Ferdinanda d'Este* (Praha 1995), podruhé cenu dostal s Jaroslavem Pospíšilem a Antonínem Lukášem za knihu 2009 *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu* (Praha 2008). V roce 2001 získal další cenu pro autory literatury faktů Cenu Miroslava Ivanova za knihu *Poslední Habsburkové* (Praha 1999), podruhé ji získal v roce 2006 za knihu *František Josef I.* (Praha 2005). V roce 2020 obdržel Cenu města Brna v oblasti společenských věd.

¹ Za informace děkuji zemskému mistrovi řádu Jiřímu Petrovi Drápelovi.

4. MORAVAN

Morava byla jeho vlast, profesní historické téma, ale především jeho láska. Hrdě se hlásil k moravské národnosti a na terase a zahradě jeho kobeřické chalupy vlála moravská vlajka. Jeho moravanství mělo i tvář milovníka moravského vína, moravské slivovice a jiných pálenek, které s chutí a láskou osobně tvořil. Moravanství prožíval Jiří Pernes i občansky. Byl dlouholetým členem politické strany Moravané a kandidoval za ně, naposledy v komunálních volbách v Brně v roce 2022. Moravě věnoval část vědecké práce, včetně knih *Pod moravskou orlicí aneb Dějiny moravanství a Moravští zemští prezidenti*.

4.1 POD MORAVSKOU ORLICÍ ANEB DĚJINY MORAVANSTVÍ

Barrister Principal Brno 1996, ISBN 80-85947-12-9, 285 s.

Příkladem díla spojujícího Jiřího lásku k dějinám s láskou k Moravě je kniha *Pod moravskou orlicí*. Jiří Pernes v této knize využil svou oblíbenou metodu literatury faktů, kterou využíval v řadě svých publikací určených pro veřejnost. Měl radost, když jeho knihy byly čteny a nešlo jen o díla určená pro odbornou veřejnost, ale v rámci popularizace rád zpřístupňoval své poznatky a názory širší veřejnosti vhodným a čtivým jazykem. Forma, kterou v knize zvolil, je založena na seznámení s obsahem příslušné kapitoly i skrze krátce, jako jakýsi doplněk, uvedený příběh určitého člověka.

O obsahu této vynikající knihy vypovídají názvy jednotlivých kapitol: *Země, která je a není* (soustřeďuje se na osobu moravského básníka a jeho vyznání o Moravě), *Říše starých Moravanů* (osoba moravského archeologa Viléma Hrubého, vedoucího výzkumů v Uherském Hradišti a Starém Městě), *Dědictví otců* (Karel starší ze Žerotína), *Národ moravský nebo český?* (Jozef Miloslav Hurban), *Moravané mezi Prahou a Vídní* (Alois Pražák), *Společný osud* (Adolf Stránský, Jaroslav Mezník), *Konec Moravy?* (Vladimír Kubeš), *V paprscích pražského jara*, *Moravské překvapení* (Jaroslav Mezník ml., Boleslav Bárta, Miroslav Richter), *...A zklamání, Moravané z povolání*.

Pro Moravany je zvláště významná část věnující se politice Karla staršího ze Žerotína, který jako moravský zemský hejtman ve své prozíravosti dovedl v letech 1608-14 Moravu k téměř plné nezávislosti na Čechách, když bylo výslovně zakázáno předvolávat Moravany k zemským úřadům v Čechách, leda by šlo o jejich majetek v Čechách, a omezila se působnost české dvorské kanceláře na Moravě s tím, že vicekancléřem musel být Moravan. V práci uvedl na s. 57 i výrok moravského hejtmana Karla staršího ze Žerotína z roku 1606 v listě Jiříkovi z Hodic o vztahu k Čechům: „*Zdaliž oni nejsou, kteří nám svobodu našich závidí? Zdaliž oni nejsou, kteří nás opanovávají a sobě podmaniti obmyšlejí, aby sami hlavou a my ocasem království jejich zůstávali? Neboť jakkoli se pěkně stavějí, jakkoli lahodná slova od sebe dávají, jakkoli mocným a upřímným přátelstvím se zavazují, nic není, já je znám a vím, že kdekoliv mohou a příčiny dostanou, všudy námi zadní kouty vymetají*.“

Prorocká slova, která se již brzy naplnila, když Češi vtáhli Moravu do neblahé rebelie proti panovníkovi, již se Morava pod Žerotínovým vedením odmítla zprvu zúčastnit na zasedání Moravského zemského sněmu v červnu 1618, až byl z Čech iniciován proti němu převrat v květnu 1619 za přímé české vojenské intervence. Tato „bratská“ vojenská pomoc směřovala k odstranění legálního vedení Moravy, čehož též dosáhla. Vystihuje to však i nesplněné sliby z roku 1918, 1968 a 1990, které byly Moravě dávány k obnovení moravských práv na samosprávu.

Jiří však v knize uvádí, že tyto české tendence k potlačení politické samostatnosti Moravy byly v českém státě přítomny od přemyslovských počátků. Na s. 66-67 popisuje, jak se kníže Břetislav I. choval k Moravě jako dobytému území a rozdělil ji na tři úředlná knížectví a jeho nástupce Svatopluk nechal v roce 1055 vylákat a zajmout členy (dle kronik až 300) předních moravských rodů, snad ještě i velkomoravských, a uvrhl je do žalářů na různých českých hradech. Tento nevybíravý a podlý čin dokazuje, že pražské centrum nechtělo za žádnou cenu připustit obnovu moravské elity, která by snad mohla ohrozit pražské české panství nad Moravou. Částečnou nápravu neblahého stavu přinesl až rok 1182 a vznik Moravského markrabství pod markrabětem Konrádem II. Otou Znojemským. To si Moravané uhájili i v bitvě u Loděnice na Znojemsku roku 1185 při českém vojenském tažení proti (s. 68), která skončila nerozhodně. Díky tomu vznikla moravská šlechta jako nositelka moravského patriotismu a vědomí příslušnosti k Moravě jako zemi.

Jiří Pernes též s odkazem na moravského historika Jaroslava Mezníka, syna posledního moravského prezidenta, uvádí, že ve středověku se slovansky hovořící obyvatelé Moravy označovali jako Moravané a svůj jazyk jako moravský. Teprve pod německým vlivem v rámci německé kolonizace v Čechách a na Moravě, kdy pro Němce byly čeština a moravština podobné až stejné jazyky, dochází i na Moravě k tomu, že se tento jazyk začíná označovat jako český (s. 69-70). Ovšem i Komenský užíval označení jazyk moravský vedle označení český, vždy se však cítil jako Moravan (s. 64-66).

Naopak po Bílé hoře sice klesá význam zemských institucí, ale ještě více se oslabuje vnímání soustátí Koruny české. Proto se také výhradně obyvatelé Moravy označují jako Moravci (Moravané) a svůj jazyk jako moravský. Pěkně to Jiří ukazuje na příhodě, když rožnovští poddaní v roce 1750 napsali stížnou supliku vrchnosti – hraběti Františku Josefu ze Žerotína v moravském jazyce, což hrabě odmítl a žádal její sepsání německy. Poddaní však reagovali dalším přípisem: „*Jsmé my Moraváci, Vaši poddaní, tak račte tako moravské písma přijat a moravskou resoluci dát.*“. Na jejich stranu se dokonce postavilo Moravské zemské gubernium v Brně, které hraběte za odmítnutí supliky z jazykových důvodů pokárало s tím, že pokud mu nerozumí, má si ji nechat přeložit do němčiny (s. 76). Dokazuje to však, že ani příslušník starobylé moravské šlechty Žerotín nerozuměl moravsky, za což se jeho předek Karel starší v hrobě musel obracet. Je dobré též vědět, že Morava byla od Čech oddělena i hospodářsky, když Morava až do roku 1756 měla jiný systém měr a vah a až do roku 1775 byla zemská hranice s Čechami i hranicí celní (s. 85-86).

Na příkladu putování Slováka Jozefa Miloslava Hurbana po Moravě 1839 ukazuje, že se tehdejší slovanské obyvatelstvo identifikovalo jako Moravané hovořící moravsky. Krásně to vyjadřuje výrok hostinského v brněnské hospodě Bílý Kříž, kam Hurban zamířil: „*Mladý pane, já neumím ani slovensky, ani česky, ale jen moravsky!*“ (s. 83). Ovšem následně se na Moravě projevuje českizační vývoj vedoucí k přijetí češtiny jako jazyka slovansky hovořících Moravanů, přičemž byly odmítnuty snahy do středočeské češtiny, která byla vzata za základ jazyka zpracovat i jisté moravismy či přímo návrhy (Trnak, Ziak, Šembera), aby se základ společného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky vzalo některé z moravských nářečí jako kompromis mezi středočeským a středoslovenským nářečím. Tvrdé odmítnutí kompromisu v jazykové otázce ze strany pražských centralistů nakonec přispělo k jazykové odluce Slováku, byť Morava se podřídila (s. 89–99). Snad šlo o jakousi předzvěst panování pražského centralismu v budoucím Československu.

Na příkladu Aloise Pražáka, advokáta, předsedy Moravské národní strany a ministra rakouské vlády ukazuje Jiří Pernes přiklání se k jazykové i národní jednotě s Čechy v druhé polovině 19. století. Přitom Pražák jako mladý poslanec Moravského zemského sněmu roku 1848 odmítl spojení s Čechy, později však na politickou spolupráci s nimi přistoupil. V roce 1861 to vystihuje svolání Moravské národní strany, že Morava je údem České koruny, ale údem samostatným, nikoli Čechám podřízeným (s. 113). Při vzájemných politických bojích mezi Moravskou národní stranou (staročechi) a Moravskou lidovou stranou (mladočechi) se obě strany nakonec ztotožnily s národní jednotou Čechů a Moravanů, byť hájily autonomii Moravy. Nejvíce promoravská byla tehdy katolická církev a její političtí představitelé. Katolické noviny *Hlas* v roce 1870 psaly: „*kdyby Morava měla záviset od Čech, veta by bylo po katolické víře našeho lidu, veta vůbec po víře a náboženství a již proto nechceme slyšet o přivtělení k Čechům, poněvadž nejsme husity*“ (s. 111). Ovšem Praha často nerozuměla ani zastáncům české národní jednoty na Moravě, což byl i zakladatel *Lidových novin* Adolf Stránský byl pražským vedením mladočechů někdy častován jako zloduch Moravy (s. 126). Velký vliv na vítězství myšlenky jednoho národa v Čechách a na Moravě mělo to, že řada z mladých lidí z Moravy studovala v Praze a tam přijala českou národní ideu za svou a prosazovala ji i po návratu na Moravu.

Po vzniku Československa se na Moravě plně upevnilo československé (české) národní vědomí a moravanství se projevovalo jen jako zemský patriotismus. Československý stát byl státem přísně centralistickým a pragocentrickým. Byla zrušena zákonodárná působnost zemských sněmů, Moravský zemský sněm byl rozpuštěn a byl učiněn pokus o zrušení zemského zřízení a jeho nahrazení krajským (župním), což však nakonec nebylo realizováno. Zastáncem zachování Moravy jako země byla především lidová strana, zastáncem žup agrárníci a národní socialisté. Po vzniku Protektorátu Čech a Morava za autonomii bojovala především skupina Národopisná Morava, jejíž členové byli po válce potrestáni za spolupráci s nepřítelem (s. 153–154).

Kapitola *Konec Moravy?* je věnována smutnému poválečnému období, kdy zprvu bylo obnoveno zemské zřízení, ale bylo atakováno komunisty, kteří chtěli posílit centrální řízení a silné země jim stály v cestě. Jiří uvádí i Vojenským obranným zpravodajstvím vyšetřovanou událost ve Slaném, kde vojáci ze Slovenska 4. dopravního oddílu Československé armády při oslavování odchodu do civilu 20. 2. 1946 uspořádali slavnost, kam vpouštěli jen vojáky z Moravy, ne z Čech a po určitém popíjení padaly výroky: „*Spojíme sa s Moravákmi, vytvoríme bielych partizánov a Češi môžu ísť do rici! Moraváci sú naši bratia, a keď prídeme domov, povieme našim tam, aké sú Češi kurvy a jako to tuná vyezerá! Dva roky sme boli na fornte a teraz nám zasa rozkazujú!*.“ (s. 159–161). Za zemské zřízení se nejvíce zasazovali lidovci a národní socialisté, kteří změnili svůj původní názor z první Československé republiky, měli v osobě prof. Františka Loubala i předsedu Moravskoslezského zemského národního výboru 1945–46 a jejich poslanec a děkan Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně vypracoval i návrh ústavy se zemským zřízením, kde měly mít země i zákonodárnou pravomoc. Národně se obyvatelstvo hlásilo k české národnosti, ale moravanství existovalo jako zemský patriotismus. Politická odlišnost mezi Čechami a Moravou se projevila i ve volbách. V Čechách komunisté získali 43,3 % hlasů, na Moravě a ve Slezsku jen 34,5 %, naopak lidovci získali v Čechách jen 16,3 %, ale na Moravě a ve Slezsku 27,6 % hlasů. Ovšem po komunistickém převratu v únoru 1948 se komunisté rozhodli zrušit jako překážku centrálního řízení země a od 1. 1. 1949 bylo zemské zřízení nahrazeno malými kraji – na Moravě a ve Slezsku jich bylo 5. Ovšem samotní komunisté rychle uznali, že nové krajské řízení je nákladné a nevhodné, proto v roce 1960 vznikly nové větší kraje a na Moravě a ve Slezsku jen dva – Jihomoravský a Severomoravský. Na první pohled se moravanství ztratilo, oficiálně bylo potlačováno. Na druhou stranu se moravské vědomí mohlo rozvíjet v rámci národopisných aktivit a velkého rozvoje archeologického bádání o Velké Moravě. Jiří uvádí na s. 184 průměr moravanství k ponorné řece Punkvě. Existovalo, plyne tiše pod povrchem, občas však vyvřelo nečekaně na povrch a překvapilo svou intenzitou. Za tento vývěr na povrch lze uvést i případ hokejového utkání Spartak Sokolovo Praha a ZKL (Komety) Brno 6. 2. 1965, kdy pro zjevné nadřizování rozhodčích pražskému týmu protestně odešli hráči Brna z hrací plochy. Celá věc se řešila i na stránkách Rudého práva zaplaveného dopisy čtenářů, z nich vyplynul odpor lidí z Moravy proti pragocentrismu, takže i pražský redaktor Rudého práva J. Franěk užasle napsal: „*Tak jsem už v Praze a v Brně dokonce dva národy!*“ (s. 186–188).

Rok 1968 přinesl krátkou naději i pro Moravu. Dne 2. 4. 1968 vydali na shromáždění v Moravském muzeu vědečtí a odborní pracovníci z Moravy prohlášení: „*historická a kulturní existence Moravy je hluboce zakořeněna ve vědomí všech občanů ČSSR*“ a požádali o obnovu své země v souvislosti s přípravou federalizace Československa. Návrat k zemskému zřízení požadovali ve společném vystoupení 4. 4. 1968 i moravští spisovatelé např. Oldřich Mikulášek, Alena Bernášková, Jan Skácel, Josef V. Pleva, Oleg Sus, Milan Uhde, Zdeněk Pluhař, Jan Trefulka, Jaromír Tomeček.

Obdobně se vyjádřila i předsednictva Jihomoravského a Severomoravského krajského výboru Svazu československých novinářů. Vše to završil požadavek pléna Jihomoravského krajského národního výboru z 17. 4. 1968. Věc se probírala i na setkání zástupců Jihomoravského a Severomoravského krajského národního výboru v květnu 1968, kdy však poslanci ze severní Moravy spíš upřednostňovali jeden společný celek pro Čechy, Moravu a Slezsko. I oni však chtěli zachovat identitu Moravy a Slezska v jeho názvu jako – země Českomoravskoslezská. Obnovu Moravskoslezské země však podpořil v červenci 1968 i celozávodní výbor ostravských Vítkovických železáren. Opět se objevila i otázka samostatné existence moravského národa, většinově však odmítána. (s. 196–197) Moravskou zemi či referendum o této otázce podpořilo i vedení krajské organizace Komunistické strany Československa.

Hlavním nositelem myšlenky moravského rovnoprávnosti v československé federaci byla Společnost pro Moravu a Slezsko s předsedou Boleslavem Bártou, jejímiž členy se staly nejen občané, ale i průmyslové podniky. Vznikla v květnu 1968 a v srpnu měla 250 000 členů s 410 výbory na Moravě a ve Slezsku. Bohužel však veškeré moravské samosprávné snahy v Praze narazili na český centralismus a po roce 1969 i na režim normalizace, který vedl ke zrušení společnosti.

Po listopadu 1989 se moravanství po jeho potlačování za normalizace znovu rázně projevovalo, včetně přihlašování se k moravské národnosti. Předehrou byla již debata o moravské otázce v samizdatové brněnské revui Střední Evropa a jiných protirežimních aktivitách, kde o svébytnosti Moravy psali básníci Zdeněk Rotrekl, Jan Trefulka a Jiří Pukert Kuběna (s. 225–230). Značná část Moravanů zklamaná českou centrální neústupností začala moravanství vnímat ne pouze jako zemský patriotismus moravských Čechů, ale jako projev své příslušnosti k moravskému národu, k němuž se při sčítání lidu přihlásilo přes 1,3 miliónu obyvatel. Boleslav Bárta obnovil Společnost pro Moravu a Slezsko, a to jako politickou stranu, která se ve volbách dostala do Federálního shromáždění i České národní rady a měla ministra ve vládě České republiky.

Všechny tyto snahy však vyústily ve zklamání. Nová Ústava sice uznala Čechy, Moravu a Slezsko v rámci Koruny české jako předchůdce České republiky, ale v praktické politice a organizaci státu nový stát navázal na komunistické kraje Klementa Gottwalda z roku 1949. Morava zase je a není. Poslední věta v poslední kapitole vyjadřuje apel Jiřího Pernese na zdravý rozum všech a doufat, že se to našim bratřím v Čechách a v Praze nepodaří zkazit úplně (s. 256). Osobní zklamání v této věci však později vedlo k tomu, že Jiří Pernes, který původně cítil moravanství zemsky, se též přihlásil k moravskému národu, a v roce 2020 se nabídl Nejvyššímu správnímu soudu jako svědek, že je příslušník moravského národa, když soud rozhodoval o právu příslušníků moravské národnosti na zastoupení ve výborech pro národní menšiny.² Na závěr je v knize vyjádření Moravanů z povolání, tedy těch, kteří jsou za Moravu nějak placeni.

² Soud však žádné nabízené svědectví nevyužil. Řízení u Nejvyššího správního soudu čj. 7 As 324/2020.

Šlo o poslance Jiřího Bílého, předsedu Moravské národní strany Ivana Dřímala, ředitele Moravské galérie Jaroslava Kačera, ředitele Moravské zemské knihovny Jaromíra Kubíčka, ředitel Moravského zemského archivu Ivana Štarhy, ředitele Moravského zemského muzea Petra Šulěře.

Kniha je zásadní pramen pro dějiny moravanství. Obsahuje jen zcela ojedinělé drobné nepřesnosti. Na s. 143 a 164 je nepřesné tvrzení, že v souvislosti s přijetím zákona o státních symbolech: „*Zemské vlajky byly zrušeny a jejich užívání zakázáno.*“. Moravskou vlajku stále upravují předpisy vydané v 19. století a historicky vzniklé zvyklosti, protože až do 19. století byl pramenem práva u nás i obyčej. Platí zde recepce práva habsburské monarchie novým československým státem, který převzal platné právo na území Čech, Moravy a Slezska, ať již bylo vytvořeno ústředními orgány ve Vídni či orgány zemí.³ V roce 1920 byl přijat nový zákon o státních symbolech,⁴ který se však nedotkl zemských vlajek.⁵ Moravského znaku se dotkl tak, že změnil šachování orlice ze zlatého na stříbrné. V roce 1936 zákon o užívání symbolů výslovně počítal s tím, že stávající znaky a vlajky samosprávných korporací může měnit Ministerstvo vnitra, pokud nejsou součástí státního znaku.⁶ V takovém případě mohl být znak změněn jen zákonem. Ovšem to platilo i dříve podle zásady, že výkonná moc bývalého panovníka přešla na vládu (příslušná ministerstva), pokud ústava či zákon výslovně nestanoví, že přísluší prezidentu či jinému orgánu. Fakticky se tedy rozdělila případná změna zemských znaků, které byly součástí středního (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, Podkarpatská Rus) a velkého (dále ještě Těšínsko, Opavsko, Ratibořsko⁷) československého státního znaku, a zemských vlajek, které součástí státní vlajky československé nebyly. Zemský znak mohl změnit jen parlament zákonem, zemskou vlajku mohlo změnit Ministerstvo vnitra. Ale žádná změna zemské vlajky se nekonala. Tento zákon výslovně uznával platnost stávajících znaků a vlajek územní samosprávy, pokud jejich vznik šlo vyvodit z právních předpisů, třebas i dříve platných, nebo ze zvyklostí. Tento právní předpis tedy v případě vlajek územní samosprávy výslovně uznal zvyklost (obyčej) za pramen práva.⁸

Na s. 147 je tvrzení, že zemského prezidenta vybírala a jmenovala vláda. Jmenoval jej však prezident republiky.⁹ Na s. 210 je tvrzení, že po roce 1969 musel již podruhé opustit úřad děkana brněnské

³ Čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

⁴ Zákon č. 252/1920 Sb., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti.

⁵ Nepravdivý je údaj, že československý parlament v roce 1920 zakázal vyvěšování moravské vlajky – IVAN MOKRÝ: Morava s ilegální vlajkou. *Týden* č. 26-27/2011, ISSN 1210-9940, s. 14. Závěr o nezrušení původních zemských vlajek – výslovně české zemské vlajky a slovenské bílo-modro-červené vlajky úředně zavedené Šrobárovým Ministerstvem pro správu Slovenska v únoru 1919 - uvádí MARTIN SKALOŠ: Historicko-právní pohľad na vznik a vývoj slovenských národných a štátnych symbolov. KAREL SCHELLE, JAROMÍR TAUCHEN (eds). *Barvy v právu*, Ostrava 2015, ISBN 978-80-7418-242-6, s. 57.

⁶ § 3 zákona č. 269/1936 Sb., o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením.

⁷ Ratibořsko bylo ve velkém znaku Československa reprezentováno znakem Ratibořského knížectví z doby vlády opavských Přemyslovců 1337-1521, kdy vlastní znak Ratibořska – zlatá orlice se stříbrným perisoniem na modrém poli – byl umístěn na polceném štítě heraldicky vpravo a vlevo byl znak Opavska.

⁸ § 20 odst. 2 č. 269/1936 Sb., o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením.

⁹ § 7 odst. 1 zákona č. 126/1920 Sb., o organizaci politické správy ve znění zákona č. 127/1927 Sb.

právnícké fakulty Vladimír Kubeš, ten byl však děkanem jen jednou v roce 1947–48. V období 1969–70 byl proděkanem, děkanem byl Vladimír Klokočka.

4.2 MORAVŠTÍ ZEMŠTÍ PREZIDENTI

Moravské zemské muzeum Brno 2016, ISBN 978-80-7028-471-1, 90 s.

V publikaci Jiří Pernes seznamuje s osudy moravských (moravskoslezských) zemských prezidentů Jana Černého (1918-39), Jaroslava Jana Cahy (1939–41) a Jaroslava Mezníka (1941). Jan Černý si problém nedělal se zdvojováním funkcí, když byl nejen premiérem (1920–21 a 1926) a ministrem vnitra (1920-22, 1926-29, 1932-34, 1938), ale po celou dobu meziválečného Československa zemským prezidentem. Pro případ krachu vlády měl pracovní zázemí v nejvyšší funkci na Moravě. Černý zásadově po německé okupaci funkci opustil. Paradoxně působí smrt jeho nástupce Cahy, kterého ve služebním bytě na zemském úřadě zabil výboj z elektrické lampy. I v úřadě lze utrpět smrtelný úraz. Poslední moravský zemský prezident Jaroslav Mezník měl heroický závěr života, když byl v úřadu moravského prezidenta Němci zatčen a krátce na to zastřelen. Němci pak nedovolili nejvyšší funkci na Moravě obsadit. Jiří Pernes uvádí informace i o předsedech Moravskoslezského zemského národního výboru Františku Loubalovi (1945–46), Františku Píškovi (1946–48) a Karlu Svitavském (1949).

5. HISTORIK

Jiří Pernes vystudoval v letech 1966–72 český jazyk a dějepis na Filosofické fakultě univerzity v Brně, zde též získal v roce 1974 titul PhDr. a v letech 1978–80 zde absolvoval postgraduální studium muzeologie. V roce 1996 získal vědecký titul doktor a v roce 2008 se habilitoval s prací *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století* na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě a stal se docentem pro obor historie se zaměřením na české a československé dějiny. V roce 2023 započal na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity řízení ke jmenování profesorem a 17. 10. 2024 úspěšně provedl inaugurační přednáškou na téma *Problémy studia dějin KSČ a komunistického režimu v Československu*. Návrh na jmenování profesorem schválila Vědecká rada Slezské univerzity 13. 5. 2025. Jiří Pernes splnil všechny odborné vědecké požadavky na jmenování profesorem. Bohužel oficiálního jmenování prezidentem republiky se nedožil. Smrt byla rychlejší než akademická byrokracie.

Profesně byl Jiří Pernes činný jako muzejní a vědecký pracovník a vysokoškolský učitel. V letech 1973–77 působil jako učitel v Brně, v letech 1977–82 byl odborným pracovníkem Moravského muzea v Brně a 1982–84 Zemědělského muzea v Praze. Jeho muzejní kariéra pokračovala postem ředitele Historického muzea ve Slavkově u Brna 1984–90 a ředitele Moravského zemského muzea v Brně 1990-92. Od roku 1994 byl výzkumným pracovníkem Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, kde v letech 2003–17 vedl jeho brněnskou pobočku.

V roce 2010 krátce zastával pozici ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů, kde narazil na lidskou špatnost, když se skupina taky „vědeckých“ pracovníků, která se nesmířila s tím, že nějaký Moravák zabral místo, jež sami chtěli, na něj zaútočila pomluvami a lží. Jako vysokoškolský učitel působil na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě a až do své smrti na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Předmětem jeho profesního zájmu byly naše dějiny 19. a 20. století. Věnoval se pozdním Habsburkům. Více se však soustředil na dobu totality 20. století. Napsal monografii o Emanuelu Moravcovi (*Až na dno zrady: Emanuel Moravec*, 1997), ale především se věnoval období komunistického režimu 1948–89. Jiří Pernes měl nádherný dar zpracovávat dějiny přístupnou a zajímavou formou pro laiky. Proto je i popularizátor moderních dějin, nejen publikacemi, ale i různými televizními pořady a přednáškami pro širokou veřejnost. Jeho bibliografie čítá přes stovku knih, odborných statí i popularizačních článků.

5.1 KNIHY O HABSBURCÍCH¹⁰

Habsburkům a jejich éře se Jiří Pernes věnoval hned v několika zdařilých knihách: *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu: historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách* (1988, 2. vydání 2002), *Život plný nepřátel aneb dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este* (1994), *Habsburkové bez trůnu* (1995), *Maxmilián I.: mexický císař z rodu Habsburků* (1997), *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu* (1999, 2. vydání 2005, 3. vydání 2010), *Pod habsburským orlem: české země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století* (2001), *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526-1918* (2003), *František Josef I.: nikdy nekorunovaný český král* (2005, 2. vydání 2011), *Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století* (2006), *O trůn a lásku: dramatický život a tragická smrt Františka Ferdinanda d'Este* (2007, 2. vydání 2014, 3. vydání 2019).

Ze všech těchto děl je cítit nejen jeho zvláštní vztah k tomuto rodu, ale i k době, v níž vládli, zejména v období panování Františka Josefa. Jiří Pernes neměl k Rakousku onen zjednodušující vztah jako k “žaláři národů”, jak bylo dříve uváděno ve školách i v masmédiích Jiří pro vědomí všech problémů, jež s sebou mnohonárodnostní říše nutně musela nést, chápe s ohledem na růst nacionalismu v podstatě neřešitelnost “spravedlivého národnostního uspořádání”, neupírá ovšem poměrům v říši na tu dobu minimální násilnost režimu i snahu některých představitelů rodu a vlád situaci řešit. Můžeme asi konstatovat, že Jiří měl k Habsburkům vztah úcty, byť nikoli nekritické.

Na našem knižním trhu je k mání mnoho knih na tato témata, a to různé kvality. Knihy Jiřího Pernese se liší jejich zaměřením nejen na celkové poměry v říši, ale i u nás – v Čechách, na Moravě a v rakouském Slezsku. Jeho velmi čtivý styl psaní a prokládání citacemi z dobového tisku

¹⁰ Zpracován text Pavla Blažka, ministr spravedlnosti (2012–13, 2021–25) a čtenář knih Jiřího Pernese.

způsobuje, že čtenář některé události vnímá, jako by právě byl jejich přímým účastníkem. Dvojnásobně to platí například v popisech jednotlivých návštěv Františka Josefa na našem dnešním území. Když popisuje jeho návštěvy třeba v Brně a Praze, na čtenáře, jenž důvěrně zná dodnes stejně vypadající místa pobytu mocnáře, padne díky Jiřímu až milý pocit nostalgie a spoluúčasti na duchu doby a společenské atmosféry. Jen ten autor, který píše o něčem, o čem opravdu mnoho ví, dokáže psát čtivě a zdánlivě „lehkým perem“. A protože Jiří Pernes opravdu znal hodně, dokázal přesně takto tvořit své knihy. Proto budou stále čteny.

6. VELKÝ ČLOVĚK

Jiří Pernes měl však i bohatý soukromý život, o čemž ví především jeho milá žena Jitka, jeho tři děti (Tomáš, Alice, Jakub) a vnoučata. Jitka se o něj s láskou starala, když v posledních letech bojoval s rakovinou. Tento boj sice prohrál, nikdo není tělesně nesmrtelný, ale jeho vlídná osoba zůstává s námi ve vzpomínkách. Plným právem za své dílo, občanskou angažovanost a lásku k Moravě získal v roce 2020 Cenu města Brna. Je vzorem moravského vlastence, výborného historika a dobrého člověka, s nímž jsme nejednu sklenku moravského vína v Brně, Kobeřicích či na vinných akcích v Čejkovicích u Hodonína vychutnali. Člověk, který život žil naplno a hodně dával.

Doc. JUDr. **Zdeněk Koudelka**, Ph.D. – Katedra práva a kybernetické bezpečnosti AMBIS vysoká škola, Lindnerova 1, 180 00 Praha, zdenek.koudelka@mail.ambis.cz.

Redakční rada časopisu

Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D. <i>Předseda</i>	<i>AMBIS vysoká škola, Brno, Právnická fakulta Masarykovy univerzity</i>
Prof. Vladimír Belych, DrSc.	<i>Právnická fakulta, Uralská státní univerzita Jekatěrinburg, Rusko</i>
Doc. Akos Cserny, PhD	<i>Univerzita tělesné výchovy, Budapešť, Maďarsko.</i>
Prof. JUDr. Jozef Čentěš, Ph.D.	<i>Generální prokuratura Slovenska Bratislava, Univerzita Komenského, Bratislava</i>
PhDr. Alois Daněk, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
Doc. Ing. Jaroslav Dočkal, CSc.	<i>Střední škola informatiky, poštovníctví a finančnictví, Brno</i>
JUDr. Ing. Zdeněk Dufek, Ph.D.	<i>Fakulta stavební, Vysoké učení technické, Brno</i>
Prof. Ivan Halász, PhD	<i>Národní univerzita veřejné služby, Ústav práva Maďarské akademie věd, Budapešť, Maďarsko</i>
Doc. JUDr. Milan Hodás, Ph.D.	<i>Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, Slovensko</i>
Doc. Ing. Radoslav Ivančík, Ph.D.	<i>Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra, Slovensko</i>
Doc. JUDr. Ing. Radek Jurčík, Ph.D.	<i>Mendelova univerzita, Brno</i>
Prof. Ing. Ludvík Juříček, Ph.D.	<i>Vysoká škola DTI Dubnica nad Váhom, Slovensko</i>
Mgr. Pavel Kandalec, Ph.D.	<i>Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno</i>
JUDr. Petr Kolman, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
Doc. JUDr. Jan Kolouch, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
Prof. Dr. Antoni Olak	<i>Vysoká škola podnikání a správy, Lublin, Polsko</i>
Prof. JUDr. Petr Průcha, Ph.D.	<i>Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno</i>
Doc. Ing. Milan Jan Půček, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
JUDr. Filip Rigel, Ph.D.	<i>Univerzita Hradec Králové</i>
RSDr. Petr Rožňák, CSc.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
Ing. Renata Skýpalová, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
Doc. JUDr. Jan Svatoň, CSc.	<i>Ústavní soud, Brno</i>
Prof. Dr. Bogusław L. Ślusarczyk	<i>Řešovská univerzita, Rzeszów, Polsko</i>
Doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Brno</i>
Mgr. Irena Tušer, Ph.D.	<i>AMBIS vysoká škola, Praha</i>
JUDr. Renata Vesecká, Ph.D.	<i>Předsedkyně Ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny, Vysoká škola finanční a správní, Praha</i>

Adresa redakce:

AMBIS vysoká škola, a.s.
Časopis Právo a bezpečnost
Šujanovo nám. 1, 602 00 Brno
zdenek.koudelka@mail.ambis.cz

Vydává:

AMBIS vysoká škola, a.s.
Lindnerova 1
180 00 Praha

Tisk:

NOVPRESS s.r.o.
Nám. Republiky 15
614 00 Brno-Židenice

*Registrováno Ministerstvem kultury pod číslem E 21228.
ISSN 2336–5323; pravoabezpecnost.cz*

Časopis Právo a bezpečnost vychází od roku 2014 v Brně.

Datum vydání: 31.12.2025

Objednávky předplatného přijímá vydavatel, cena předplatného je 600 Kč ročně, jednotlivé číslo stojí 200 Kč a lze jej zakoupit na adrese redakce. Vychází 3x ročně.

www.pravoabezpecnost.cz